

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YAYGIN DİN EĞİTİMİ ARACI OLARAK DİYANET
ÇOCUK TAKVİMİ'NİN ÇOCUKLUK DÖNEMİ GELİŞİM
ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (2021 YILI
TAKVİMİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. İbrahim AŞLAMACI**

**Hazırlayan
Emre AYDIN**

MALATYA-2024

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**YAYGIN DİN EĞİTİMİ ARACI OLARAK DİYANET ÇOCUK TAKVİMİ'NİN
ÇOCUKLUK DÖNEMİ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ (2021 YILI TAKVİMİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emre AYDIN

**Danışman
Prof. Dr. İbrahim AŞLAMACI**

MALATYA-2024

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yaygın Din Eğitimi Aracı Olarak Diyanet Çocuk Takvimi’nin Çocukluk Dönemi Gelişim Özellikleri Açısından İncelenmesi (2021 Yılı Takvimi)” başlıklı bu çalışmayı, baştan sona kadar danışmanım Prof. Dr. İbrahim AŞLAMACI’nın sorumluluğunda tamamladığımı, verilerin toplanması ve analiz edilmesinde hiç kimseden yardım almadığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı beyan ederim.

Emre AYDIN

ÖN SÖZ

İnsanın var olduğu her yerde eğitim de var olmuştur. Bu durum eğitimin önemini ortaya koymakta ve insanlık için vazgeçilemez bir faaliyet alanı olduğunu göstermektedir. Günümüzde eğitim, yaşı ne olursa olsun herkesin ihtiyacı haline gelmiştir. Bu durum yaygın eğitimin öneminin giderek artmasına neden olmuştur. Yaygın eğitimin önem kazanması ve hemen hemen her alanda var olması yaygın din eğitimini de olumlu manada etkilemiştir. Yaygın din eğitimi aracılığıyla her yaştan insan örgün eğitime devam etsin veya etmesin din eğitimi alabilmektedir. Yaygın eğitiminin en önemli araçlarından biri olan takvimler, insanların zamanı yönetme ihtiyacından ortaya çıkmış olsa da günümüzde farklı alanlarda da kullanılmaktadır. Bu alanlardan bir tanesi yaygın din eğitimidir. Takvimler ulaştığı kitlenin geniş olması ve ekonomik olması sebebiyle Türkiye’de resmi olarak yaygın din eğitimi vermekle görevli olan DİB tarafından oldukça önemsenmektedir. DİB her yıl milyonlarca takvim bastırmakta ve farklı türlerde takvimler çıkarmaktadır. Bunlardan biri de 2007 yılından itibaren DİB tarafından bastırılan Diyanet Çocuk Takvimi’dir.

Bu araştırmada Diyanet Çocuk Takvimi’ni çocukların gelişim özelliklerine göre inceleyerek söz konusu takvimin daha nitelikli bir hale gelmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışma 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş, ikinci bölüm kavramsal çerçeve, üçüncü bölüm yöntem, dördüncü bölüm bulgular ve yorum, beşinci bölüm ise sonuç ve öneriler bölümüdür.

Uzun bir süreç sonucunda ortaya çıkan bu çalışmada pek çok kişinin katkısı olmuştur. Öncelikle tez konumun belirlenmesinde ve çalışma boyunca bana destek veren danışman hocam Prof. Dr. İbrahim AŞLAMACI’ya teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisans hocalarım olan Prof. Dr. Cemil Oruç’a, Prof. Dr. Yusuf Batar’a ve Doç. Dr. Recep Uçar’a ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım. Ve son olarak beni yetiştiren aileme, bu süreçte her zaman desteğini esirgemeyen arkadaşlarıma ve eşime sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Emre AYDIN

Malatya-2024

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Diyanet Çocuk Takvimi'nin çocukların gelişim özelliklerine uygunluğunu test etmektir. Bu amaçla 2021 yılı Diyanet Çocuk Takvimi incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Verilerin toplanması ve analizinde ise içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Diyanet Çocuk Takviminin 2021 yılı takvimi önce basılı olarak temin edilmiş, yapılan görüşmeler neticesinde aynı takvimin PDF formatı Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan mail yoluyla alınmıştır. Takvimin PDF formatı içerik analizi programlarından MAXQUDA'ya yüklenmiş ve yapılan kodlamalar neticesinde 5 ana temaya ulaşılmıştır. Bu 5 tema sayısal verileriyle birlikte ilkökul döneminde yer alan çocukların gelişim özelliklerine göre analiz edilerek bulgular raporlaştırılmıştır. Sonuç olarak Diyanet Çocuk Takvimi'nin çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğu tespit edilmiştir. Fakat takvimlerin farklı çalışmalarla desteklenmesi ve bazı tekrar eden kısımların takvimlerden çıkarılması halinde takvimlerin eğitsel açıdan daha iyi düzeye geleceği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonunda Diyanet Çocuk Takvimi'nin daha etkili ve verimli hale gelebilmesi için çocukların gelişim özellikleri de dikkate alınarak bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Gelişim, Dini Gelişim, Din Eğitimi, Takvim, Çocuk Takvimi.

ABSTRACT

The aim of this study is to test the suitability of Religious Children's Calendars prepared by the Presidency of Religious Affairs for children's developmental characteristics. For this purpose, the Religious Children's Calendar for 2021 was analyzed. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study. The content analysis technique was used to collect and analyze the data. The 2021 calendar of the Religious Children's Calendar was first obtained in printed form, and as a result of the interviews, the PDF format of the same calendar was received from the Presidency of Religious Affairs via e-mail. The PDF format of the calendar was uploaded to MAXQUDA, one of the content analysis programs, and five main themes were reached as a result of the coding. These five themes were analyzed according to the developmental characteristics of children in the primary school period with their numerical data, and the findings were reported. As a result, it was determined that the Religious Children's Calendar is suitable for children's developmental characteristics. However, it was concluded that if the calendars are supported with different studies and some repetitive parts are removed from the calendars, the calendars will be better in terms of educational aspects. At the end of the study, some suggestions were made to make the Religious Children's Calendar more effective and efficient, taking into account the developmental characteristics of children.

Keywords: Child, Development, Religious Development, Religious Education, Calendar, Children's Calendar.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.4. İlgili Çalışmalar	4
1.5. Tanımlar.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

2.1.Eğitim	8
2.2. Din Eğitimi.....	10
2.3. Yaygın Din Eğitimi.....	12
2.3.1. Yaygın Din Eğitiminin Amacı ve Önemi.....	13
2.3.2. Yaygın Din Eğitiminin Hedef Kitlesi	15
2.3.3. Yaygın Din Eğitiminin Yöntem ve Metotları.....	15
2.3.4. Yaygın Din Eğitiminin Gerçekleştirilme Alanları	16
2.3.5. Yaygın Din Eğitimi Araçları	17
2.4. Takvim ve Eğitsel Değeri.....	18
2.5. Yaygın Din Eğitimi Aracı Olarak Takvimler	19
2.6. Diyanet Takvimi	22

2.6.1. Diyanet Blok Takvimleri	23
2.6.2. Diyanet Çocuk Takvimi	25
2.7. Çocukluk Dönemi ve Gelişim Özellikleri	27
2.7.1. Çocuk ve Çocukluk	27
2.7.2. İlkokul Döneminde Çocukların Gelişim Özellikleri	29
2.7.2.1. İlkokul Döneminde Fiziksel Gelişim	29
2.7.2.2. İlkokul Döneminde Bilişsel Gelişim	29
2.7.2.3. İlkokul Döneminde Ahlaki Gelişim	31
2.7.2.4. İlkokul Döneminde Psikososyal Gelişim	32
2.8. İlkokul Dönemi Çocuklarının Gelişim Özelliklerinin Eğitim ve Öğretime Yansıması	34
2.9. İlkokul Döneminde Çocukların Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	46
3.2. Evren ve Örneklem	47
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi	47
3.4. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR VE YORUM

4.1. Diyanet Çocuk Takvimi'nin Gelişim Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi	50
4.1.1. Diyanet Çocuk Takvimi'nin İçerisinde Yer Alan Etkinliklerin Değerlendirilmesi	51
4.1.1.1. Benim Peygamberim Etkinliği	53
4.1.1.2. Mini İlmihal ve Mini Sözlük Etkinlikleri	55
4.1.1.3. Zaman Makinesi Etkinliği	57
4.1.1.4. Bunları Biliyor Muydunuz? Etkinliği	58
4.1.1.5. Deyim Etkinliği	59
4.1.1.6. Atasözü Etkinliği	60

4.1.1.7. Günün Ayeti, Günün Hadisi ve Günün Sözü Etkinlikleri	61
4.1.1.8. Fıkra, Gülmece, Bulmaca, Tekerleme, Bilmece, Duvar Yazısı, Mani ve Karikatür Etkinlikleri	63
4.1.1.9. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yer Alan Din Eğitimi Yöntem ve Tekniklerinin Değerlendirilmesi	64
4.1.2. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yer Alan İnanç Konusuna Dair Bilgilerin Gelişim Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi	65
4.1.3. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yer Alan İbadet Konusuna Dair Bilgilerin Gelişim Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi	71
4.1.4. Diyanet Çocuk Takvimi'nin Kavram Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi	79
4.1.5. Diyanet Çocuk Takvimi'nin Siyer Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi	85

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç	90
5.2. Öneriler	92
KAYNAKÇA.....	94

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından 2020-2023 Yılları Arasında Bastırılan Takvimlerin Çeşidi ve Adetleri	21
Tablo 2.2. Piaget'in Bilişsel Gelişim Dönemi ve Özellikleri.....	30
Tablo 4.1. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yapılan Kodlama Neticesinde Ortaya Çıkan Temalar ve Bu Temalara Dair Sayısal Veriler	50
Tablo 4.2. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yer Alan Etkinlikler ve Bu Etkinliklere Dair Sayısal Veriler	51
Tablo 4.3. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yer Alan İnanç Konuları ve Bu Konulara Dair Sayısal Veriler	66
Tablo 4.4. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yer Alan İbadet Konuları ve Bu Konulara Dair Sayısal Veriler	72
Tablo 4.5. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Öğretimi Hedeflenen Kavramlar ve Bu Kavramlara Dair Sayısal Veriler	80
Tablo 4.6. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Siyer'e Ait Temalar ve Bu Temalara Dair Sayısal Veriler	85
Tablo 4.7. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Çocukluk Yıllarına Yer Verilen Sahabiler ve Bunlara Dair Sayısal Veriler	86

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Eğitim Kavramının Tanımında Yer Alan Davranış Kelimesini Açıklayıcı Görsel	9
Şekil 2.2. 23 Nisan 2021 Tarihli DİB Tarafından Bastırılan Blok Takvimin Ön Yüzü	24
Şekil 2.3. 23 Nisan 2021 Tarihli DİB Tarafından Bastırılan Blok Takvimin Arka Yüzü	24
Şekil 2.4. 1 Ocak 2021 tarihli Diyanet Çocuk Takviminin Ön Yüzü.....	26
Şekil 2.5. 1 Ocak 2021 tarihli Diyanet Çocuk Takviminin Arka Yüzü.....	26
Şekil 4.1. DİB Çocuk Takviminde 2 Ocak Tarihli Peygamberimizin (sav) Hayatının Anlatılmaya Başlandığı İlk Metin	54
Şekil 4.2. 2 Ocak Tarihli DİB Çocuk Takviminde Açıklamasıyla Birlikte Verilen Bir Deyim	59
Şekil 4.3. Metinle Bağlantı Derecesi Düşük Görsel	87
Şekil 4.4. Metinle Bağlantı Derecesi Düşük Görsel	88

KISALTMALAR

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

ed. : Editör

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

sav : Sallahu Aleyhi Vesellem

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın konusu ve problemleri, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın sınırlılıkları, araştırma ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar yer almaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Zaman denildiğinde akla gelen kavramlardan biri de takvimlerdir. Takvimler, hayatın düzenlenmesi ve organize edilmesi ihtiyacından hareketle ortaya çıkmıştır. Çoğu insanın zamanla olan ilgisi takvimlerdeki rakamlar, yıl dönümleri, tarihsel olaylar ve ibadet vakitleridir. Takvimlerin ortaya çıkmasında tarihsel olaylar, doğa olayları ve din ve kültür etkili olmuştur (Aslan, 2016, s. 271). Bu gibi önemli hususlar takvimlerin başlangıç tarihleri olmuştur.

Zamanın ve vaktin belirlenmesi meselesi her uygarlık için önemli mesele olmuştur. Bu yüzden birçok uygarlık kendine özgü takvim veya takvimler geliştirmiştir. Çünkü toplumların zaman ile olan bağlantılarını sağlamak için yararlandığı araçlardan biri de takvimlerdir. Takvimler sayesinde toplumlar işlerini daha düzenli yapmışlar ve günlük hayatlarını daha sürdürülebilir hale getirmişlerdir. Genel olarak toplumlar güneş ve ay gibi gök cisimlerinin hareketlerine göre takvimlerini oluşturmuştur. Bu manada güneş ve aydan vakitleri bilme ve hesap etme yönünden faydalandığı söylenebilir. Bununla bağlantılı olarak da güneş takvimi, ay ve güneş takvimi ve ay takvimi gibi takvim çeşitlerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Şulul, 2002, s. 145-146). Toplumlar güneş ve ayın hareketlerine bağlı olarak kendilerine özgü takvimler geliştirmişlerdir. Bu takvimler Miladi, Rumi, Hicri, Çin, Mısır, Aztek, Musevi, Arabî, Bahri, Celali takvimleri gibi takvimlerdir (Koçak, 1995, s. 395).

Türkler On İki Hayvanlı Türk Takvimi, Celali Takvimi, Hicri Takvim ve Rumi Takvim gibi takvimleri kullanmıştır. Türkiye’de 1925 yılından itibaren miladi takvim kullanılmaya başlanmıştır. DİB de 1967 yılında sadece Ankara’yı kapsayacak şekilde bir takvim yayınlamıştır. 1972 yılında tüm ülkeyi kapsayan sadece namaz vakitlerini belirten takvimler hazırlamıştır. 1974 yılında ise takvimlere namaz vakitlerine ek olarak çeşitli

dini bilgiler eklenmiştir. Bu tarihten itibaren takvimler, mevcut format hemen hemen aynı olmakla birlikte kısmi değişikliklerle günümüze ulaşmıştır (Baz, 2020, s. 5-6).

DİB din eğitime katkıda bulunmak amacıyla kitaplar, dergiler, takvimler gibi çeşitli eğitim araçları geliştirmektedir. Özellikle son yıllarda yaygın din eğitimi adına önemli çalışmalar yapan DİB'in çalışmalarından bir tanesi de çocuk takvimleridir. DİB tarafından mevcut takvimlere ek olarak 2007 yılından itibaren hazırlanan bu takvimlerde çocuklara hitap eden hikâyeler, bilmeceler, deyimler, tekerlemeler ve kelime anlamları gibi etkinlikler bulunmaktadır. Ayrıca bu takvimlere mobil uygulama yoluyla da erişilebilmektedir.

Diyanet Çocuk Takvimi'nde dikkat çeken hususlardan bir tanesi takvimlerin hangi yaş gruba hitap ettiğinin belirtilmemesidir. Her ne kadar takvimin hangi yaş grubuna hitap ettiği açıkça belirtilmese de son çocukluk dönemindeki bireylere hitap ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü takvimin ön sayfasında çocuklardan namaz vakitlerini yazmaları istenmektedir. Takvim ön ve arka yüz olacak şekilde 2 sayfadan oluşmaktadır. DİB'in çıkarmış olduğu bu takvimler, kolay ulaşılabilir olması ile örgün din eğitime başlamış ve ilkökul düzeyinde 1. , 2. ve 3.sınıfta yer alan çocukların dini gelişimlerine katkıda bulunması açısından yaygın din eğitimi için önemli bir araç olarak kabul edilebilir.

Ertürk (2013, s. 13) eğitimi, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla davranış değişikliği sağlama olarak açıklamakta ve eğitimin ana öznesinin insan olduğunu belirtmektedir. Başarılı, kalıcı ve etkili bir eğitimin anahtarı insanın çok iyi tanınmasıdır. İnsanın gelişim özelliklerini ve nasıl öğrendiğini bilmek, insanı tanımak için önemlidir (Aybey, 2016, s. 74). Başka bir ifadeyle öğrenenlerin gelişim ve öğrenme özelliklerine uygun olarak yapılan eğitimin amacına ulaşma ihtimali yüksektir. Bu kapsamda eğitim için hazırlanan öğretim programları, eğitim ortamları ve eğitim materyalleri gibi unsurların öğrenenlerin gelişim ve öğrenme özelliklerine göre hazırlanmalıdır.

Kaliteli bir eğitim için sayılan tüm ilkelerin yine kaliteli bir din eğitimi için geçerli olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda etkili ve kaliteli bir din eğitiminin yapılabilmesi için eğitilen kitlenin gelişim ve öğrenme özelliklerinin dolayısıyla hazırbulunuşluk düzeylerinin dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü bankacı eğitim olarak ifade edilen öğrencilerin pasif bir bekleyiş halinde olduğu, öğrenenlerin yatırım araçları olarak

görüldüğü sistemin öğrenenlerin ihtiyaçlarına cevap veremediği bilinmektedir (Bkz. Cevizci, 2010, s. 56). Yine “araştırmalar çocukluk yıllarındaki deneyimlerin büyük bir kısmının yetişkinlikte bireyin kişilik yapısını, alışkanlıklarını, inanç ve değer yargılarını şekillendirdiğini ve sağlam bir kişiliğin temellerinin çocukluk döneminde atıldığını ortaya koymaktadır.”(Dam, Oruç, Gündüz, Köylü, & Kılavuz, 2021, s. 52). Bu durum çocukluk döneminde yapılan eğitim ve din eğitiminin önemi ortaya çıkarmaktadır. Çünkü kritik dönem olarak ifade edilen birtakım davranışların kazanılması gereken dönemlerde kazanılmayan davranışlar, sonraki dönemlerde ya kazanılamayacak ya da kazanılması güçleşecektir (Köylü & Oruç, 2020, s. 3). Farklı bir anlatımla çocukluk döneminde kaliteli bir şekilde yapılan din eğitiminin bireyin tüm hayatını etkileyebileceği söylenebilir.

Tüm bunlardan hareketle DİB’in hazırlamış olduğu çocuk takvimlerinin çocukların dini gelişim ve öğrenmelerine katkı sunabilecek müspet bir çalışma olduğu söylenebilir. Fakat çocuk takvimlerinin; etkisini, kalitesini, çocukların merak ve hayal duygularını harekete geçirebilecek nitelikte olup olmadığını tespit etmek önem arz etmektedir. Yine bu takvimlerde kullanılan etkinliklerin çocukların seviyelerine uygunluğunu tespit etmek gerekmektedir. İşte bu araştırma böyle bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede araştırmanın temel problemi “Diyanet Çocuk Takvimi çocukların gelişim, öğrenme ve dini gelişim özelliklerine uygun mudur”? şeklinde belirlenmiştir. Bu problem çerçevesinde araştırmada aşağıdaki sorulara da cevap aranmıştır.

1. Diyanet Çocuk Takvimi’nde yer alan etkinlikler düzey olarak çocukların gelişim özelliklerine uygun mudur?
2. Diyanet Çocuk Takvimi’nde inanç konularına ilişkin yer alan bilgiler çocukların gelişim özelliklerine uygun mudur?
3. Diyanet Çocuk Takvimi, çocuklarda doğru bir Allah tasavvuru oluşturacak nitelikte midir?
4. Diyanet Çocuk Takvimi’nde ibadet konularına ilişkin yer alan bilgiler çocukların gelişim özelliklerine uygun mudur?
5. Diyanet Çocuk Takvimi’nde ne tür din eğitimi yöntem ve tekniklerine yer verilmektedir? Bunlar çocukların gelişim özelliklerine uygun mudur?

6. Diyanet Çocuk Takvimi, öğretimi hedeflenen kavramlar çocuklukların gelişim özelliklerine uygun mudur?
7. Diyanet Çocuk Takvimi'nde siyer konularına ilişkin yer alan bilgiler çocukların gelişim özelliklerine uygun mudur?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, DİB tarafından hazırlanan Diyanet Çocuk Takvimi'nin çocukların gelişim özelliklerine uygunluğunu analiz etmektir. Yukarıda belirtilen sorular çerçevesinde Diyanet Çocuk Takvimi'nin mevcut durumunun ortaya konulması ve yaygın din eğitiminin önemli bir aracı olarak bu takvimlerin çocukların dini gelişim ve öğrenmelerini destekleyecek şekilde hazırlanma sürecine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut blok takvimleri ile ilgili birçok çalışma yapılmasına rağmen Diyanet Çocuk Takvimi ile ilgili bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Her ne kadar Diyanet Çocuk Dergisi ile ilgili bu türden çalışmalar yapılmış olsa da bu çalışmanın Diyanet Çocuk Takvimi ile ilgili yapılan ilk çalışma olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın literatüre katkı sunması ve bu alanda ilerleyen yıllarda yapılacak çalışmalara zemin hazırlaması beklenmektedir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma;

- 2021 yılında DİB tarafından yayınlanan çocuk takvimi ile sınırlıdır.
- İlgili literatür taraması ve doküman analizi doğrultusunda elde edilen veriler ve söz konusu takvimin içeriği ile sınırlıdır.

1.4. İlgili Çalışmalar

İlgili literatür; “Takvim” “Çocuk Takvimi”, “Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimleri” “Çocuk Dergisi”, anahtar kelimeleriyle taranmıştır. Takvimlerle ilgili yapılan araştırmaların daha çok din, güzel sanatlar, tarih ve sosyoloji alanlarında yapıldığı tespit edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının çıkarmış olduğu takvimler ve çocuk dergisi ile ilgili olarak yapılan literatür taraması sonucunda dört yüksek lisans tez çalışması dört de makale tespit edilmiştir.

Aydın (2015), “Türkiye’de Çocuk Dergiciliği: Diyanet Çocuk Dergisinin İçerik Analizi” adlı yüksek lisans çalışmasında Diyanet Çocuk Dergisi’nin 2001-2015 yılları arasında yayınlanan Nisan ayı sayılarında yer alan konu ve temalar incelenmiştir. Çalışma sonucunda Diyanet Çocuk Dergilerinde Doğa, Atatürk Cumhuriyet, Kutlu Doğum, Din-Ahlak, Tarih, Bilim Teknoloji, Mizah, Sağlık, Coğrafya konularına yer verildiği görülmüştür. Bunun yanında Kutlu Doğum Haftası ilgili söylemlerin arttığı ve 23 Nisan ile ilgili temaların azaldığı tespit edilmiştir.

Yıldız (2004), “Diyanet Çocuk Dergisi’nin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında 1985-2003 yılları arasında yayımlanan Diyanet Çocuk Dergisinin din eğitimi açısından incelendiği görülmüştür. Diyanet Çocuk Dergisi’nin din anlayışını ortaya çıkarmak ve din eğitimindeki yerini tespit etmek amacıyla yapılan çalışmada dergiler 6 başlık altında değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda Diyanet Çocuk Dergilerinin eksikleri olmakla birlikte okuyucu kitlesinin İslami bilgileri almalarında ve din anlayışlarının şekillenmesi açısından önemli bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın bir bölümünün 2012 yılında makale olarak da yayımlandığını belirtmek gerekmektedir (Yıldız, 2012).

Sarı (2020) “ Diyanet Çocuk Dergisi Özelinde Türkiye’de Çocuklar İçin Siyer Çalışmaları (2000-2019)” başlıklı çalışmada Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2000 ve 2019 yıllarındaki çocuk dergilerinin siyer anlatımı incelenmiştir. Çalışma sonucunda dergilerin bazılarında siyer konularına yer verilmediği, bazı sayılarda tekrarlayan konuların olduğu ve derginin geçmişteki hadis merkezli yaklaşımını sosyal ve siyasî tarihimizden izlerle hatta ekonomik ve psikolojik yansımalarla birlikte değerlendirilmesi gereken bir siyer anlatımına bıraktığı tespit edilmiştir.

Ungan ve Yiğit (2014), “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları” başlıklı bilimsel dergi makalelerinde de süreli çocuk yayınlarının cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet dönemi olarak iki dönemde incelendiği görülmektedir. Çalışmada cumhuriyetten önce 50 süreli çocuk yayının olduğu ve bu yayınların eğitim içerikli olduğu tespit edilmiştir. Cumhuriyet döneminde ise 1950’li yıllara kadar vatan ve millet sevgisini arttırmaya yönelik yayınların olduğu 1950’li yıllarla birlikte çizgi roman dergilerinin ortaya çıktığı, 2000’li yıllara kadar yayınlardaki görselleşmenin artarak devam ettiği ve nihayet günümüzde nitelikli yayınlarla birlikte niteliksiz de birçok

yayının varlığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada dikkat çeken husus Diyanet Çocuk Takvimi'nin 2007 yılından itibaren yayınlamasına rağmen çalışmada çocuk takvimlerinden bahsedilmemiş olmasıdır.

Bayar (2015), “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları” başlıklı makalede de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın süreli yayınları doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Bu çalışmada da Diyanet Çocuk Takvimi ile ilgili bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Baz (2020), “Yaygın Din Eğitimi Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinin Değerlendirilmesi (2008 Ve 2018 Takvimleri)” başlıklı yüksek lisans tezinde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 2008 ve 2018 yıllarına ait takvimleri Doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Çalışma sonucunda takvimlerde Müslüman Türk toplumunu aydınlatacak bilgilere yer verildiği ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kendisine tevdi edilen toplumu din konusunda aydınlatma görevini takvimler aracılığıyla başarılı bir şekilde yürüttüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Atay ve Arslan (2017), “Üç Dönem, Üç Takvim: 2002, 2007 Ve 2011 Yılları Takvimleri Örneğinde Diyanet Söyleminin Analizi” başlıklı 2011 yılında yapılan yüksek lisans seminerinden geliştirilen makalelerinde 2002, 2007 ve 2011 yılları Diyanet İşleri Başkanlığı takvimlerindeki metinler, metin analizi yöntemiyle incelendiği görülmüştür. Çalışma sonucunda üç takvimde kurumsal devamlılıktan ziyade büyük bir algı değişiminin olduğu tespit edilmiştir.

Çiftçi (2008), “Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinde Yer Alan Hadislerin Tahric Ve Tenkidi” adlı yüksek lisan tezinde Diyanet takvimlerindeki bilgilerin hadislerle ilgili olanların güvenilirliğinin ve nasıl hazırlandığının tespiti amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda Diyanet Takvimlerinin çok büyük bir hizmet görmekle birlikte bazı hata ve eksiklerinin olduğu tespit edilmiştir.

1.5. Tanımlar

Bu bölümde çalışmanın üzerine bina edileceği takvim, çocuk, dini gelişim ve yaygın din eğitimi kavramları tanımlanmıştır.

Takvim

Takvim TDK (2022)'ye göre zamanı yıllara aylara ve günlere ayıran yöntem veya bir yılın günlerini, aylarını, sayılı günlerini gösteren, değişik biçimlerde yapılmış çizelge veya defter olarak tanımlanmaktadır.

Çocukluk

Gelişim dönemleri psikologlar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmış olsa da genel olarak 2-6 yaş arası ilk çocukluk dönemi 6-12 yaş arası da son çocukluk veya okul çağı olarak isimlendirilmektedir (Senemoğlu, 2021, s. 18).

Gelişim

“Gelişim, organizmanın döllenmeden başlayarak bedensel, zihinsel, dil, duygusal sosyal yönden, belli koşulları olan en son aşamasına ulaşınca kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimidir (Senemoğlu, 2021, s. 3).

Dini Gelişim

Kişiler bir dizi gelişim süreçlerinden geçmektedir. Bu gelişim süreçlerinden bir tanesi de dini gelişimdir. Dini gelişime psikolojik olarak bakıldığında iç içe geçmiş dini davranışların bir süreç vasıtasıyla düzenlenmesi olarak yaklaşılabılır (Karaca, 2007, s. 37).

Yaygın Din Eğitimi

Yaygın din eğitimi, örgün eğitim dışında planlı, programlı ve sistemli olarak yürütülen din eğitimidir (Doğan & Zengin, 2013, s. 285).

İKİNCİ BÖLÜM

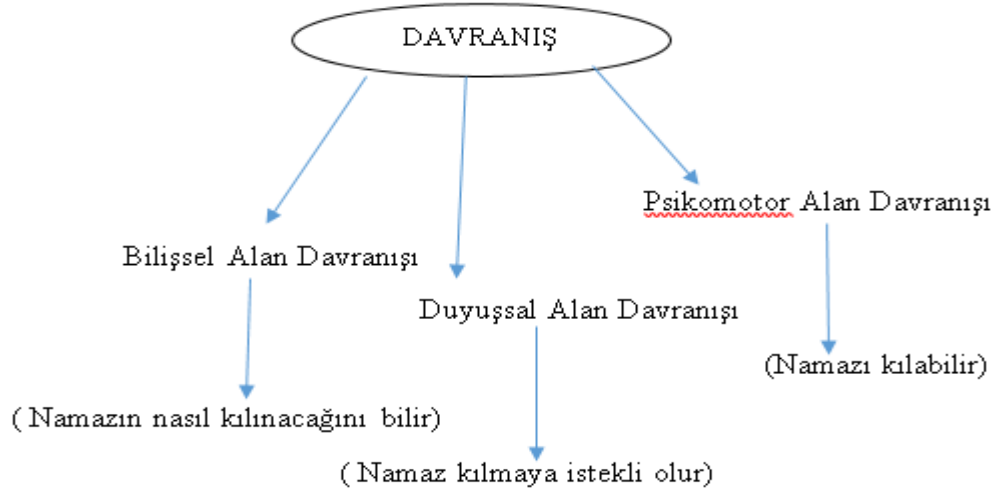
TEORİK ÇERÇEVE

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın teorik çerçevesi açıklanmaktadır. Bu bağlamda din eğitimi, yaygın din eğitimi, takvimler ve çocukluk dönemi gelişim özellikleri gibi konular incelenmektedir.

2.1.Eğitim

Eğitim kavramını net bir şekilde tanımlamak oldukça güçtür. Bu nedenle eğitim kavramı ile ilgili olarak tarih boyunca çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Yapılan tanımlar genel olarak eğitimin amacına işaret etmekte ve eğitimin farklı yönleri ön plana çıkarmaktadır. Bu tanımlar bazen eğitimin bireysel yönünü, bazen toplumsal yönünü, bazen de kurumsal yönünü ön plana çıkarmıştır. Aşağıda Türkiye’de sıkça kullanılan eğitim tanımlarına, eğitimin toplumsal ve kurumsal yönünü ön plana çıkaran tanıma ve yakın bir zamana kadar eğitim yerine kullanılan kavrama değinilmiştir.

Ertürk (2017, s. 13) eğitimi bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir şeklinde tanımlamaktadır. Tosun (2020, s. 18) ise tanımını eğitimin sonucu belli olmayan bir süreç olmasından dolayı “eğitim, bireyin davranışında, kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.” şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca tanıtımda yer alan davranış kavramını şu şekilde görselleştirmiştir.

Kaynak: (Tosun, 2020, s. 18)

Şekil 2.1. Eğitim Kavramının Tanımında Yer Alan Davranış Kelimesini Açıklayıcı Görsel

Şekil 2.1’de görüldüğü gibi eğitim bireyin gelişimiyle paralellik gösteren bir süreçtir. Eğitim sürecinin verimli bir şekilde yürütülebilmesi için bireyin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişim özellikleri iyi bilinmek zorundadır. Bu nedenle eğitim kavramı gelişim kavramıyla yakın bir ilişkiye sahiptir.

Eğitim hakkında yapılan bu iki tanımın eğitimin bireysel yönünü ön plana çıkarttığı görülmektedir. Eğitimin toplumsal yönünü ön plana çıkaran tanımlamalar da yapılmıştır. Cevizci (2010, s. 165) eğitimi toplumun genç bireylerini önceden belirlenmiş bir şekilde değiştirme ve dönüştürme faaliyeti şeklinde açıklayarak eğitimin daha çok toplumsal işlevine dikkat çekmektedir. Aynı çalışmasında Cevizci eğitimin bir kimsenin okullardan veya örgün eğitim kurumlarından aldığı etkilerin sonucunda yaşadığı gelişim olarak da tanımlandığını belirtmektedir.

Eğitim kavramı açıklanırken çok yakın zamana kadar eğitim kavramının yerine kullanılan terbiye kavramını da açıklanmalıdır. Elmalılı (2021, s. 184) terbiye kavramını “bir şeyi kademe kademe olgunlaştırmaya kadar tavrıdan tavra geçirmektir” şeklinde tanımlamaktadır. Rab kelimesinden türeyen terbiye ile eğitim kavramının çok benzer yönleri olsa da eğitim bir metoda bağlı olması yönüyle terbiye kavramından ayrılmaktadır (Bayraktar, 1983, s. 104).

Her ne kadar eğitim çeşitli yönleriyle tanımlanmış olsa da eğitim sürecinin sonunda bir gelişim veya değişim beklentisi olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında zaman eğitimin amacının insanı geliştirmek ve değiştirmek olduğu söylenebilir. Bu bakımdan eğitime insanı olgunlaştırma süreci, bu sayede toplumu olgunlaştırma süreci olarak bakılabilir.

Eğitimin yapılış şekline bakıldığında formal ve informal şekilde yapıldığı görülmektedir. Eğitimin bir plan ve amaç doğrultusunda bilinçli ve kasıtlı bir biçimde düzenlendiği formal eğitim, örgün ve yaygın olarak iki türlü yapılmaktadır. Formal eğitim örgün ve yaygın olarak iki türlü yapılmaktadır. Örgün eğitim, belli yaş gruplarındaki bireylere milli eğitimin amaçları doğrultusunda yapılan eğitimidir. Yaygın eğitim ise örgün eğitimin yanında veya dışında planlı ve programlı bir şekilde düzenlenen eğitim türüdür (Tüzel, 2016, s. 13). İnfomal eğitim ise ailede, akran gruplarında, usta çırak ilişkilerinde düzenlenen herhangi bir planı olmayan gelişigüzel ve kasıtsız olarak düzenlenen eğitimidir (Erden, 2011, s. 13-14).

2.2. Din Eğitimi

Eğitimin bir çeşidi olan din eğitimi de analiz etmek gerekmektedir. Din eğitimi kavramına iki ayrı kavram olan din ve eğitim üzerinden yaklaşıldığında ikisinin de amacının topluma yararlı ve iyi bir insan yetiştirmek olduğu görülecektir. Bu konuda Batar (2018, s. 233) dinin ve eğitimin bireyde istendik davranışı hedeflemesinden dolayı örtüşen iki yapı olduğunu belirtmektedir. Bu amaç ve hedef birlikteliğinden dolayı tarih boyunca din, eğitim kurumlarında hep var olmuştur hatta eğitim kurumlarını etkisi altına aldığı dönemler de olmuştur. Yahudi, Hristiyan ve İslam toplumlarında din, eğitim kurumları başta olmak üzere toplumun tüm katmanlarını etkisi altına almıştır (Köylü, 2021, s. ix). Tarih boyunca halka dini bilgiler öğretilmiş olsa da bu sistematik bir şekilde yapılmamıştır. Eğitim biliminin kendine has metot ve teorileriyle ortaya çıkması din eğitiminde de bazı yöntem ve metotları gerekli hale getirmiştir. İslam toplumlarında dini nitelikli eğitim kurumlarının yanında modern eğitim kurumlarının da yer almasıyla dinin eğitimi konusunda arayışlar ortaya çıkmıştır. Bu arayışlar din eğitimi oraya çıkarmıştır (Cebeci, 2015, s. 26).

Eğitim ile ilişkisi yukarıda kısaca aktarılan din eğitimi hakkında birçok tanım yapılmıştır. Bunlardan biri Tosun (2020, s. 22) tarafından yapılan “din eğitimi, bireyin

dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” tanımıdır. İlgili literatürden ulaşılan kapsayıcı tanımlardan bir tanesi de şöyledir: “Din eğitimi, bireyin fitratında bulunan inanma duygu ve ihtiyacı çerçevesinde din olgusu kavramına rehberlik etme ve kabul ettiği dinin önerdiği yaşam biçimini öğrenmesine yardımcı olma sürecidir.” (Okumuşlar, 2013, s. 61). Din eğitimi ilk defa bağımsız bir disiplin olarak ele alan Bilgin (1988, s. 27)’e göre ise "Din eğitimi teoride İlâhiyatın bir yan disiplini olarak düşünülebileceği gibi, eğitimin bir yan disiplini olarak da düşünülebilir. Ayrıca o, hayatın bütünü ile ilgilenen çok boyutlu bir problem alanı olarak da düşünülebilir. Pratikte ise din eğitimi, bir okul görevi olarak düşünülebileceği gibi bir aile görevi olarak, bir cami görevi ve cemaat etkileşimi olarak da düşünülebilir.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere din eğitiminin genel olarak iki farklı görevi vardır. Bunlardan ilki din eğitimi insanın içinde bulunan din duygusunu¹ anlamasına rehberlik etmeli, bireyde dinle ilgili öne çıkan problemlere cevap vermelidir. Başka bir deyişle din eğitimi din nedir? , dinin anlamı nedir? , dine neden ihtiyaç duyulur?, gibi soruları din eğitimi açıklamak durumundadır. İkincisi ise din eğitimi, bireyin mensup olduğu dinin yaşam şartlarını algılamasına ve o dine uyum sağlamasına katkıda bulunmalıdır (Okumuşlar, 2013, s. 61). Kısacası din eğitimi modern insanın yaşamış olduğu anlam krizinde etkin bir araç olmalıdır (Öz, 2022, s. 50).

Bilgin ise tanımında farklı bir yere dikkat çekerek din eğitiminin gerek okulda gerek ailede gerekse camide yapılabileceğini vurgulayarak din eğitiminin hayatın bütününe etkileyen bir alan olduğunu belirtmiştir. Bilgin aslında burada din eğitiminin yapılması gereken yerlere vurgu yaparak örgün ve yaygın bir şekilde din eğitiminin yapılabileceğini savunmuştur. Bu bağlamda örgün ve yaygın din eğitimi kavramlarını da açıklamak gerekmektedir.

Okul ve benzeri kurumlarda planlı ve programlı bir amaç doğrultusunda yapılan din eğitimi örgün din eğitimidir. Bu eğitim ilkökul, ortaokul, lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu DKAB dersini, 2012 yılından itibaren ortaokul, lise ve dengi okullarda seçmeli olarak okutulan Peygamberimizin Hayatı, Temel Dini Bilgiler ve Kur’an-ı Kerim dersleri,

¹ Bireyin din duygusunu doğuştan getirdiğine yönelik kabul 6-11 yaş arası çocukların dini gelişim özellikleri başlığı altında temellendirilecektir.

İmam Hatip Ortaokulu ve liselerde yürütülen mesleki din eğitiminin ve İlahiyat/İslami İlimler/ Din Bilimleri Fakültelerinde yürütülen yüksek mesleki din eğitimini kapsamaktadır (Aydın, 2019, s. 82-83). Yaygın din eğitimi ise aşağıda açıklanmaktadır.

2.3. Yaygın Din Eğitimi

Yaygın din eğitimi ile ilgili olarak birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımların bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

“Yaygın din eğitimi örgün eğitime destek olarak veya örgün din eğitiminden ayrılanlara ya da örgün din eğitimine hiç katılmamış olanlara yönelik yapılan din eğitimidir.”(Aydın, 2019, s. 83).

“Yaygın din eğitimi; örgün din eğitimi sisteminde ya da dışında verilen, halkı din konusunda bilinçlendirmek, topluma ve bireylere ortak dini ve milli değerler aşlamak toplumu batıl ve hurafelerden arındırmak, dinin kardeşlik, barış ve hoşgörü gibi ilkelerini fertlere kazandırmak ve bireylerin ibadetlerini usulüne uygun yerine getirilmesini kolaylaştırmak için değişik mekânlarda yapılan din eğitimi faaliyetleridir.” (Yılmaz, 2003, s. 128).

“Yetişkinlere, okul dışındakilere, herhangi bir sebeple okula gitmeyenlere, eğitim imkân ve fırsatlarından yararlanamayanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca; yetişkin yurttaşların çalışma güçlerini arttırmak, yaşayış ve düzeylerini yükseltmek, milli ve insancıl değerlerini geliştirmek amacıyla verilen planlı ve amaçlı eğitimidir.” (Tosun, 2020, s. 196).

“Örgün din eğitimi kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında halkı din konusunda aydınlatmak üzere değişik mekânlarda değişik kişilerce yapılan etkinliklerin tümüdür. Başka bir tanımla yaygın din eğitimi, örgün din eğitimine hiç girmemiş veya herhangi bir kademesinde bulunan veyahut bu kademedен ayrılmış olan vatandaşlara örgün din eğitiminin yanında veya dışında dini bilgilerin verilmesidir.” (Bulut, 1997, s. 20).

Yapılan bu tanımlardan en kapsayıcı ve genel tanımın Tosun’a ait olduğu görülmektedir. Tosun tanımında yaygın din eğitiminin amacını, özelliklerini, hedef kitesini ve zamanını belirtmiştir. Bunun yanında yapılan tanımların ortak noktalarına bakıldığında zaman yaygın din eğitiminin örgün din eğitiminde olan veya olmayan herkese

yönelik yapılabileceği ortaya çıkmaktadır. Buradan yaygın din eğitiminin herhangi bir yaş sınırlamasına tabi olmadığı sonucuna ve örgün din eğitiminden daha geniş bir kitleye hitap ettiği sonucuna ulaşılabilir. Yine tanımlamalarda dikkat çeken diğer husus ise yaygın din eğitiminin örgün eğitim kurumları dışında farklı mekânlarda yapılabileceğidir. Bu da yaygın din eğitimi için herhangi bir mekân kısıtlaması olmadığı anlamına gelmektedir. Bu durum yaygın din eğitiminin ulaşılabilirliğini arttırmaktadır. Yapılan tanımlarda dikkat çeken bir diğer husus ise yaygın din eğitiminin dini değerleri öğretme dışında milli değerleri de öğretmeyi amaç edinmesidir. Bu da her ülkenin veya milletin kendisine has bir din eğitiminin veya yaygın din eğitiminin olması gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır.

2.3.1. Yaygın Din Eğitiminin Amacı ve Önemi

Yapılan tanımlardan hareketle yaygın din eğitiminin amacının örgün eğitime devam eden, örgün eğitim dışına çıkmış veya örgün eğitime hiç dâhil olmamış kişileri din eğitimi noktasında desteklemek olduğu anlaşılmaktadır. Yaygın din eğitiminde örgün din eğitiminden farklı olarak herhangi bir yaş sınırının olmadığı görülmektedir. Bu da örgün din eğitime göre yaygın din eğitiminin artı bir özelliğine işaret etmektedir.

Türkiye’de yaygın din eğitimi resmi olarak DİB’in görev alanıdır. Cami, mescit ve Kur’an Kursları, yaygın din eğitiminin ilk akla gelen uygulama alanları olsa da Başkanlık ceza infaz kurumları, hastaneler ve sosyal hizmet alanları gibi farklı alanlarda da bu hizmetleri sunmakta, yine basılı ve görsel kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Yaygın din eğitimi DİB’in resmi olarak bir görev alanı olmakla birlikte DİB haricinde yaygın din eğitimi veren kurum ve kuruluşlar da bulunmaktadır. Türkiye’de yapılan yaygın din eğitiminin amacını Doğan’ın (2016, s. 286-287) da belirttiği gibi bireyleri ve toplumları İslam dinine uygun bir şekilde yetiştirmek, toplumu din konusunda aydınlatmak, ibadetlerin doğru bir şekilde yerine getirilmesini sağlamak, toplumu batıl inanç ve davranışlardan arındırmak ve toplumun doğru inanç, ibadet ve ahlak sistemlerine ulaşmasına katkı sağlamak olarak ifade etmek mümkündür.

Yaygın din eğitiminin önemi ise şu şekilde ifade edilebilir: Yaygın din eğitimi hedef kitlenin din ile ilgili bilgi düzeyini yükselterek toplumda daha sağlıklı ilişkiler kurulmasını sağlar. Bireylerin dayanışma ve yardımlaşma bilincini arttırarak toplumsal birlik ve beraberliği arttırır. İsteyenlere kendi dini pratiklerini öğretmek yaygın din

eğitimi ile mümkün hale gelebilir. Yaygın din eğitiminin planlı ve programlı bir şekilde yapılması emek, zaman ve para kaybını önleyerek ekonomiklik sağlar (Doğan, 2013, s. 285-286).

Yaygın din eğitimi sayesinde toplumda çıkan sorunlar kalıcı ve köklü bir şekilde üzülebilir. Kanunlarla üzülen sorunlar formal süreçlerden geçer ve genelde kalıcı olmamaktadır. İnanç ve değerler yoluyla sorunların zm daha kalıcı zmler üretebilir. Bu bakımdan yaygın din eğitimi toplum içinde yaşanılan sorunların zmne katkı verebilir. Yine yaygın din eğitimi sayesinde toplumsal ve kültürel değişmeler neticesinde ortaya çıkan durumlara dinin bakış açısı insanlara sağlıklı bir şekilde aktarılabilir (Keyifli, 2013, s. 34-36). Bu da dini kendisine referans alan kişilerin toplumsal ve kültürel değişime uyum sağlamasını kolaylaştırabilir veya bu değişimlere insanların sağlıklı bir bakış açısı geliştirmesine zemin hazırlayabilir.

Çocuğun din eğitimini ilk aldığı yer ailedir. Çocuğun ailede aldığı eğitim gelecek yaşamının şekillenmesini sağlayacaktır. Bunun yanında çocuğun ailede aldığı din eğitimi ileride alacağı din eğitimine de zemin hazırlayacaktır (Canan, 2008, s. 381). Anne babaların çocuklara din eğitimi vermekte zorlandığı durumlar olmaktadır. Dini uyanışın gerçekleşmesiyle beraber çocukların sorduğu bazı sorular cevapsız kalabilmektedir. Yaygın din eğitimi yardımıyla bu hususta anne ve babalar, eğitilebilir ve çocuklarının sorularına daha doğru cevaplar verebilir (Dodurgalı, 1996, s. 135).

Yaygın din eğitiminin önemi ve amacı incelendiğinde din eğitimi açısından toplumun ihtiyaç duyduğu bir eğitim türü olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü sebebi her ne olursa olsun örgün eğitim içerisinde hiç din eğitimi almamış bireyler olabileceği gibi din eğitimini istediği oranda alamamış veya eksik bir şekilde almış bireyler de olabilir. Bunun yanı sıra örgün eğitim çağını geçmiş fakat kendisini dini anlamda daha donanımlı hale getirmek isteyen bireyler de olabilir. Bu bağlamda yaygın din eğitiminin bu alanda ortaya çıkan talebe bir zm olduğu söylenebilir. Toplumun bu talebine zmn en güzel şekilde olabilmesinin yolu da yaygın din eğitimini bilimsel bir zemine oturmaktır. Toplumun talebine uygun bir şekilde bilimsel bir zeminde yapılan yaygın din eğitiminin, toplumda huzur ve barışın artmasına ve dini anlamda toplumda ortaya çıkan problemlerin zmne katkı sunması beklenmektedir.

2.3.2. Yaygın Din Eğitimin Hedef Kitlesi

Eğitimde hedef kitle kavramı “kime” sorusunun cevabıdır. Bu soruya verilen cevapla eğitim alacak olan kişilerin özellikleri belirlenir ve bu sayede eğitim programının tasarımı ve hayata geçirilmesi kolaylaşır (Keyifli, 2013, s. 173). Bu yüzden eğitimin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için hedef kitlenin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Genel olarak bakıldığında zaman yaygın din eğitiminin hedef kitlesi toplumun tüm kesimleridir. Kurs merkezleri tarafından ilgili kurslar duyuruya çıkarılır bu kurslarla ilgilenen kişiler kurslara başvuruda bulunurlar. Bu bakımdan yaygın din eğitiminin hedef kitlesinin formal olmadığını söylemek gerekmektedir. Bazen de yaygın din eğitimi kursları toplumun talebine göre de açılabilir (Keyifli, 2013, s. 175).

Yaygın din eğitiminin hedef kitlesi örgün eğitime devam eden, örgün eğitim dışına çıkmış veya hiç örgün eğitim almamış kişiler olarak çizilebilir. Buradan hareketle yaygın din eğitiminin örgün din eğitiminden daha geniş bir alana hitap ettiği söylenebilir. Bu durumda toplumun din konusunda eğitiminde yaygın din eğitiminin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

2.3.3. Yaygın Din Eğitiminin Yöntem ve Metotları

Din eğitiminin sağlıklı ve verimli bir şekilde yapılabilmesi için öğretim süreçlerinde bazı yöntem ve tekniklerin kullanılması gerekmektedir. Kur'an ve sünnet de bu noktada bazı ilkeler ortaya koymuştur. Bunun yanında eğitim ve öğretimin genel yöntem ve tekniklerine ilave olarak din eğitiminin bir bilim olmasıyla birlikte ortaya çıkan yöntem ve teknikler de din eğitiminde kullanılmaktadır (Cebeci, 2015, s. 61).

Yaygın din eğitiminde öğrenenler açısından bir yaş sınırı olmadığı için sadece bir yöntem veya metottan bahsetmek güçtür. Yaygın din eğitiminde yöntem veya metot eğitim yapılan kitle, eğitimin yapıldığı zaman veya mekâna göre değişiklik gösterebilir. Yaygın din eğitiminin yöntemini Tosun (2020, s. 200) kısaca şu şekilde belirtmektedir: Yaygın din eğitimi sosyal bilimlerin bilimsel metotlarını kullanır. Uygulamada ise genel öğretim yöntemleri ile din öğretimi yöntemlerinden faydalanılır.

Cebeci (2015, s. 62-86) de yaygın din eğitiminin metotlarını genel ve özel metotlar olarak sınıflandırmıştır. Genel yöntemler içerisinde anlatım, soru cevap, problem çözme, gösteri, gözlem, rol oynama, örnek olay inceleme ve tartışma metodunun

kullanılabileceğini belirtmektedir. Özel yöntemler içinde ise tebliğ, davet, tartışma, örnek olma, temsili anlatım, tedrici öğretim, özendirme-sakındırma ve tekrarlayarak belletme metodunun kullanılabileceğini belirtmiştir. Bakıldığı zaman genel öğretim metodlarının daha çok eğitimin genel yöntemleriyle bağlantılı özel yöntemlerin ise Kur'an ve sünnetten ortaya çıkan yöntemlere ek olarak din eğitiminin kendine has öğretim yöntemlerinin olduğu görülmektedir.

Herhangi bir yaş sınırının olmadığı yaygın din eğitiminde, sosyal bilgilerin öğretim metotları ve din eğitiminin kendine has ilke ve yöntemleri kullanılabilmektedir. Bu noktada öğretmenlere düşen görev öğrenenlerin gelişim özelliklerine ve öğretim yapıldığı mekânın durumuna göre öğretim yöntemini belirlemek olacaktır.

2.3.4. Yaygın Din Eğitiminin Gerçekleştirilme Alanları

Yaygın din eğitiminin gerçekleştirildiği birçok alan vardır. Bunların en önemlileri cami ve mescitler, Kur'an kursları, cezaevleri, çocuk ıslah evleri, huzur evleri ve yetiştirme yurtları, hastanelerdir (Doğan, 2013, s. 289).

İslam kültürünün oluşmasında önemli bir yere sahip olan cami ve mescitler İslam'ın ilk yıllarından beri sadece ibadet edilen mekânların dışında gerek eğitim gerekse dini ve sosyal toplantıların yapıldığı kurumlar olmuştur. Bu durum camilerin fonksiyonel bir yapısının olduğunu göstermektedir. Günümüzde DİB'e bağlı olarak faaliyet gösteren bu kurumlar toplumun din eğitimi ihtiyacının karşılandığı yaygın din eğitiminin merkezinde yer alan kurumlardır. Camilerde hutbe, imamet, kamet, mukabele, dini gün ve gecelerde toplu programlar, toplumun aydınlatılması, isteyen vatandaşlara Kur'an öğretimi gibi faaliyetler yapılmaktadır. Tüm bunlara ek olarak camilerde insanlara iman ve ahlak gibi konularda da öğretim yapılmaktadır (Yıldız, 1981, s. 59).

Kur'an kursları DİB'in kuruluş ve görevleri hakkındaki kanunun 7/d fıkrasınca açılan yaygın din eğitimi kurumudur (Doğan, 2016, s. 289). Kur'an kursları toplumun hemen hemen bütün kesimine hitap eden yaygın din eğitimi kurumlarıdır. Okul öncesi eğitim çağında yer alan çocuklara, temel eğitim çağındaki çocuklardan yaşlılara kadar geniş bir kesime hitap etmektedir. Bu durum Kur'an kurslarının yaygın din eğitimi için önemini ortaya koymaktadır (Korkmaz, 2016, s. 329-330).

Cezaevleri çocuk ıslah evleri, yetiştirme yurtları ve hastanelerde din eğitiminin tarihi çok eskilere gitmemektedir. DİB bu kurumlarda manevi danışmanlar aracılığı ile yaygın din eğitimi gerçekleştirmektedir.

2.3.5. Yaygın Din Eğitimi Araçları

Türkiye’de yaygın din eğitimi görevini resmi olarak DİB yürütmektedir. Başkanlık bu görevini artan kadrosu ve kalitesiyle fonksiyonel bir şekilde yürütmeye çalışmaktadır (Cebeci, 2015, s. 210). DİB bu görevini icra ederken belli başlı araçlardan yararlanmaktadır. Yaygın din eğitiminin araçları cami içi ve dışı gibi çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulsa da genel olarak şu şekildedir: Hutbe, vaaz, Kur’an kursları, Merkez ve İrşad Ekipleri, Konferans, panel ve sempozyumlar ve kitle iletişim araçlarıdır (Doğan, 2013, s. 290-291).

Cuma namazından önce ve bayram namazından sonra okunan hutbeler, Hz. Peygamber (sav) döneminden başlayarak günümüzde de halen kullanılan bir din eğitimi aracıdır. Bu bağlamda hutbelerin 14 asırlık bir geleneği yansıtmaktadır. Nüfusunun tamamına yakını Müslüman olarak belirtilen Türkiye’de cuma ve bayram namazı hutbelerini milyonlarca kişinin dinlediği bilinmektedir. Çocuğundan yaşlısına tüm yaş gruplarından insanlar bu hutbeleri dinlemektedir. Bu açıdan hutbelerin çok geniş bir kitleye hitap ettiği söylenebilir. Bunun yanı sıra hutbelerde, İslam’ın en önemli ilkelerine, toplumsal ve milli meselelere yer verilmektedir. Ulaştığı bu geniş kitle ve temas ettiği konular açısından bakıldığında zaman hutbeler yaygın din eğitimi için çok önemli bir yere sahiptir.

Yaygın din eğitimi araçlarından biri de vaazlardır. Vaaz kelimesi öğüt vermek, insanları kötülöklere ve yanlışlıklara karşı uyarmak, iyiliklere özendirmek, dini konularda insanları bilgilendirmek anlamlarına gelir. Vaaz veren kimseye vaiz denir. İslam’ın ilk yıllarından beri bilgili ve iyi yetişmiş kimseler tarafından insanlara vaaz verilmiştir. Günümüzde ise bu işi DİB’e bağılı olarak kadrolu vaizler yapmaktadır. Bu vaizler cuma günleri, bayram namazları öncesi, ramazan ayında teravih namazı öncesi ve dini gün ve gecelerde halkı dini konularda bilgilendirmektedir. Vaizlerin olmadığı yerde ise bu görevi müftöler ve imamlar yürütmektedir. Vaazlar camilerin yanı sıra cezaevleri ve istekte bulunan kurumlarda da verilmektedir (Cebeci, 2015, s. 214). Yine vaazlar da çok büyük bir kesime hitap etmesi açısından yaygın din eğitimi için oldukça önemli bir yere sahiptir.

DİB'e bağılı olarak Merkez İrşad Ekipleri tarafından da din eğitimi gerçekleştirilmektedir. İkişer üçer kişilik uzmanlardan oluşan bu ekipler özellikle kalkınmada öncelikli bölgelerde hizmet vererek insanları vaaz, konferans ve seminerler aracılığıyla bilgilendirmektedir (Doğan, 2016, s. 292).

DİB konferans, sempozyum ve panel aracılığıyla da insanları din konusunda akademik düzeyde bilgilendirmektedir. Bu araçlar sayesinde önemli ve güncel dini konularda fikirler paylaşılmakta ve ileri düzeyde akademik tartışmalar ve toplantılar yapılmaktadır. (Doğan, 2016, s. 292). Bu sayede literatüre önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu araçların diğer araçlar kadar geniş bir kesime hitap ettiğini söylemek mümkün gözükmemektedir.

Yukarıda belirtilen yaygın din eğitimi araçlarından çalışma kapsamına giren kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları toplumda bilgi ihtiyacı olup da bu yönde bir istekte bulunmayan kesimlere hitap etmesi açısından önemlidir. Bu bakımdan kitle iletişim araçlarının çok geniş bir kesime hitap ettiğini söylemek mümkündür (Cebeci, 2015, s. 224). Yaygın din eğitiminin gerçekleştirildiği kitle iletişim araçlarını basılı yayınlar, sesli yayınlar ve sesli ve görüntülü yayınlar olarak ifade etmek mümkündür (Doğan 2013, s. 292).

Görüldüğü gibi DİB birçok araçla insanları din konusunda eğitmeyi amaçlamaktadır. Bu eğitimlerin nasıl ve ne şekilde yapıldığı veya ne kadar başarıya ulaştığı başka bir araştırmanın konusu olmakla birlikte tüm araçların oldukça büyük öneme sahip olduğu görülmekte ve bu araçların geliştirilmeleri için çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

2.4. Takvim ve Eğitsel Değeri

Zaman denildiğinde akla ilk gelen kavramlardan olan takvimler insanlık tarihi boyunca ilkel ya da modern anlamda olagelmıştır. Takvimler sayesinde zaman düzenlenir ve geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman şeklinde ifade edilerek hayat organize edilir (Aslan, 2016, s. 272). Hayatın organize edilmesi insanlık için bir ihtiyaç olduğundan zaman kavramıyla bağlantılı olarak takvimler de insanlık için bir ihtiyaçtır.

Eski toplumların birçoğu güneşin ve ayın hareketlerini esas alarak hayatlarını düzenli bir şekilde sürdürmek için takvimler hazırlamışlardır (Şulul, 2002, s. 145). Genel

olarak bakıldığı zaman Batı toplumlarında güneşe bağlı miladi takvimlerin, İslamiyet'e bağlı Arap ve Türk toplumlarında aya bağlı hicri takvimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu genellemeden farklı olarak Selçuklu Türklerinde güneş esaslı Celali Takvimlerini kullanmıştır. Toplumların geçimlerini sağlamak için de takvimlerden yararlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Anadolu ve Orta Asya Türklerinin tarım ve hayvancılık Romalıları ise çiftçilik için takvimlerden yararlanmıştır (Üçer, 2000, s. 120-121).

Toplumlar takvimleri yukarıda belirtilen amaçların yanında eğitsel anlamda da kullanmaktadır. Özellikle yaygın eğitim için takvimler oldukça kullanışlı araçlardır. Çünkü takvimlerin de içinde bulunduğu kitle iletişim araçları oldukça geniş bir kesime hitap etmekte hatta bilgi için talepte bulunmayan kişilere de hitap etmektedir. Takvimler içerdiği tarihi, kültürel, coğrafi ve dini bilgiler ile yaygın eğitimin diğer alanları için kullanışlı araçlardır. Bu konuda Parlak (2012, s. 3) yaygın tarih eğitimi için takvimlerin kullanılabileceğini belirtmektedir. Bunun yanında yine Parlak (2012, s. 92) tarafından yapılan çalışmada takvim kullanıcıları takvimleri kolay ulaşılabilirlik, uygun fiyat ve çoğu zaman firmalar tarafından ücretsiz dağıtım yapılmasından dolayı elde etmenin kolaylığından bahsetmiştir. Yine aynı çalışmada takvim kullanıcıları takvimlerde yer alan bilgilerden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda takvimlerin gerek ulaştığı kitle gerekse içerdiği çeşitli bilgiler gerekse ulaşılabilirliğinin kolay olmasından dolayı yaygın eğitim için kullanışlı ve ekonomik araçlar olduğunu söylemek mümkündür.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yaygın eğitimin amaçları arasında milli kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapmak, toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmak gibi amaçlar yer almaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, md. 40). Takvimler aracılığıyla milli kültür ve değerlerimizi koruyucu bilgilerin yanı sıra dayanışma, yardımlaşma gibi erdemler; çeşitli etkinlikler, hikâyeler ve yazılar gibi çalışmalarla takvim kullanıcılarına kazandırılabilir. Sözü edilen bu durum takvimlerin yaygın eğitim için önemli bir araç olduğuna işaret etmektedir.

2.5. Yaygın Din Eğitimi Aracı Olarak Takvimler

Türkiye'de takvimler birçok yerde okunmaktadır. Takvimler köylüsünden şehirlisine yaşlısından gencine toplumun her kesiminden insanlara ulaşma özelliğine sahiptir. Çünkü okuma yazma bilinse de bilinmese de namaz vakitlerini kontrol etmek

için her evde bir takvime ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanında cemaatini bekleyen bir müezzin veya imam, camide namaz vaktinin gelmesini bekleyen bir kişi takvim yapraklarını okuyabilir (Atay & Arslan, 2017, s. 146). Dağda koyununu otlatan bir çobanın, tarlada ekim yapan bir çiftçinin dinlenme zamanlarında ceplerinden takvim yapraklarını çıkarıp okuması bilinen manzaralardır. Yenen ve Sağır (2013, s. 189) tarafından yapılan çalışmada Diyanet Takvimlerini yılda yaklaşık 10.000.000 kişinin okuduğu belirtilmiştir. Bu anlatılardan ve verilerden hareketle takvimlerin, yaygın din eğitiminin tanımına uygun bir şekilde hitap ettiği kitlenin bir yaş sınırının olmadığı ve çok geniş bir okur kitlesine sahip olduğu görülmektedir.

Takvimlerin hitap ettiği bu geniş kitlenin yanında yılın tüm günlerini tek tek belirtmesi, o günde neler olduğunu hatırlatması ve takvimlerde o günün önemine binaen yazıların ele alınması yönünden merak duygusu uyandıracak bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Sözgelimi 28 Mayıs tarihini okuyan birisi İstanbul'un Fethi'nin anlatıldığı bir metinden etkilenebilir ve diğer önemli günlerde de takvimin yapraklarını okuyabilir. Bunun yanında ibadetle ilgili aklına takılan bir soruya takvimler sayesinde cevap bulabilen bir kişi diğer konularda da takvimlerden yararlanmayı tercih edebilir. Yine bunlara ek olarak bir kişi günlük hayatın yoğunluğundan ve stresinden dolayı önemli gün, gece veya haftaları takvimler sayesinde hatırlayabilir. Bu açılarından bakıldığında zaman takvimler merak uyandırıcı, güdüleyici ve hatırlatıcı bir özelliğe sahiptir. Bunlar aynı zamanda bir eğitim materyalinde bulunması gereken özelliklerdendir. Kısaca ifade etmek gerekirse takvimler, toplumun doğru dini ve kültürel bilgiye ulaşabilmesi ve insanların ibadetlerini doğru zamanlarda yerine getirebilmesi için yaygın din eğitimi için büyük bir öneme sahiptir. Bunun yanında takvimlerin merak uyandırma, güdüleme ve hatırlatma gibi pedagojik ilkelere de sahip olması takvimleri yaygın din eğitiminin en önemli araçlarından biri haline getirmektedir.

Takvimlerin önemli bir eğitim aracı olduğu tezini bazı sivil toplum kuruluşları ve cemaatlerin de uzun yıllardan beri takvim üretmeleri doğrular niteliktedir. İmam Hatip Takvimleri, Fazilet Takvimi, Şehadet Takvimi, Türkiye Gazetesi Takvimi, Hürriyet Takvimi, Saatli Maarif Takvimi, Semerkand Takvimi bunlardan bazılarıdır (Atay & Arslan, 2017, s. 146). Belirtilen sivil toplum kuruluşları ve cemaatlerin de yıllardır takvim üretiyor olmaları takvimlerden almış oldukları dönütlerin olumlu yönde olduğunu göstermektedir.

Tüm bunların yanında takvimlerin kullanışlılık açısından da uygun eğitim araçları olduğu söylenebilir. Şöyle ki takvim yaprakları 365 gün için ayrı sayfalar halinde hazırlandığı için takvim yaprakları kopartılmak suretiyle cepte veya çantada kolay bir şekilde taşınabilir. Bu durum takvimler sayesinde zaman ve mekân sınırlaması olmadan eğitim yapılabileceğine işaret etmektedir. Daha farklı bir ifade ile takvimlerin, hitap ettiği kitlenin bir yaş sınırının olmamasının yanında zaman ve mekân kısıtlamasına da tabi olmayan bir eğitim aracı olduğu görülmektedir.

DİB'in basılı yayın araçlarından bir tanesi olan takvimler, kurumun bu alandaki en önemli basım yayım araçlarındandır. DİB'in 2020 yılından itibaren bastırılmış olduğu takvimlerin çeşidi ve sayısı Tablo 2.1'de belirtilmiştir.

Tablo 2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından 2020-2023 Yılları Arasında Bastırılan Takvimlerin Çeşidi ve Adetleri ²

Yıl	Blok takvim	Diyanet çocuk takvimi	Blok takvim kaidesi	Blok masa takvimi	Hatlı duvar takvimi	Spiralli üçgen masa takvimi
2023	3.250.000	110.000	5.000			
2022	3.250.000	100.000	25.000	17.500	10.000	17.500
2021	3.250.000	100.000	25.000	17.500	10.000	17.500
2020	3.250.000	100.000	25.000	17.500	10.000	17.500

Tablo 2.1'e bakıldığı zaman 2020,2021,2022 ve 2023 yıllarında 3 milyon 250 bin blok takvimin basıldığı görülmektedir. 2020,2021 ve 2022 yıllarında 100 bin 2023 yılında ise 110 bin adet çocuk takvimi basılmıştır. 2020,2021 ve 2022 yılında 25 bin 2023 yılında ise 5 bin adet blok takvim kaidesi basılmıştır. 2020,2021,2022 yıllarında 17.500 adet blok masa takvimi, 10 bin adet hatlı duvar takvimi ve 17.500 adet spiralli üçgen masa takvimi basılmıştır. Ayrıca önceki yıllarda da takvimlerin basım sayıları bu sayılara yakındır.

Tablo 2.1'e bakıldığı zaman özellikle blok takvimlerin son dört yılda 3 milyon 250 bin gibi yüksek bir sayıda basıldığı görülmektedir. Geçmiş yıllarda da bu sayılara yakın

² Bu veriler Diyanet İşleri Başkanlığı İhale Bürosu'ndan temin edilmiştir.

sayılarda basılmıştır. Bu sayılar aynı zamanda takvimlerin yüksek sayılarda bir okur kitlesine sahip olduğunu göstermektedir. Takvimlerin basım sayısında herhangi bir azalmanın olmaması basılan takvimlerin halk tarafından alındığına ve kullanıldığına işaret etmektedir.

Tablo 2.1'den hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'ne bakıldığı zaman ise bu takvimler son dört yılda en az 100 bin adet basılmıştır. Bu sayı çocuk takvimlerinin de geniş bir kitleye hitap ettiğini göstermektedir. Farklı bir veri olarak da çocuk takvimlerinin basım sayısının 2023 yılında diğer yıllara göre 10 bin adet arttığı görülmektedir. Bu veri çocuk takvimine olan ilginin ve talebin arttığına işaret edebilir. Aynı zamanda çocuk takvimlerinin basım sayısında son dört yıl içinde herhangi bir azalmanın olmaması çocuk takvimlerinin belli bir sayıda okur kitlesinin olduğu ve bu okur kitlesinin her yıl takvimlerden yararlandığı yönünde yorumlanabilir.

Tablo 2.1'den hareketle diğer takvimlere bakıldığı zaman bu sayılar bir yaygın din eğitimi aracı için azımsanamayacak sayılardır. Tüm bu sayılar başkanlığın bir yaygın din eğitimi aracı olarak takvimlere verdiği önemi göstermektedir. DİB'in vermiş olduğu bu önemin talepten kaynaklandığı düşünülmektedir. Daha açık bir ifadeyle başkanlık, halktan gelen talebe göre takvimleri yüksek sayılarda bastırmaktadır. Tüm bu sayısal veriler takvimlerin yaygın din eğitimi için önemli araçlar olduğuna işaret etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın takvim basım sayılarına göre takvimler geniş bir kesime hitap etmektedir. Ayrıca bazı takvimlerin yıllara göre artan sayılarda basılması takvimlerin okur kitlesinin arttığı şeklinde yorumlanabilir. Tüm bunlarla bağlantılı olarak takvimlerin yaygın din eğitimi için vazgeçilmez bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

2.6. Diyanet Takvimi

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın blok takvim, çocuk takvimi, hatlı duvar takvimi, blok masa takvimi, üçgen masa takvimi gibi takvimler çıkarttığı yukarıda belirtilmişti. Diyanet Çocuk Takvimi'nin Diyanet Blok Takvimlerinden esinlenerek hazırlanılmasından dolayı bu bölümde ilk olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bastırılan blok takvim hakkında bilgiler verilmiş daha sonra ise çocuk takvimi hakkında bilgi verilmiştir.

2.6.1. Diyanet Blok Takvimleri

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın müstakil bir takvimi, 1967 yılında sadece Ankara'yı kapsayacak şekilde 1972 yılında da tüm ülkeyi kapsayacak şekilde çıkarttığı yukarıda belirtilmişti. Fakat bu takvimlerde günümüzdeki gibi dini ve genel kültür bilgileri bulunmamakta sadece namaz vakitleri yer almaktaydı. Günümüzdeki formatta DİB tarafından müstakil bir takvim ilk olarak 1974 yılında yayınlanmıştır. Burada dikkat çeken husus yayınlanan ilk takvimlerde sadece namaz vakitlerinin yer almasıdır. Bu bilgi takvimlerin öncelikli amacının insanlara namaz vakitlerini öğretmek veya namaz vakitlerini hatırlatmak olduğunu göstermektedir. Günümüzde de DİB takvimlerinin en işlevsel yönünün bu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Diyanet takvimleri namaz vakitlerine ek olarak dini ve genel kültür anlamında toplumun gelişimine katkıda bulunabilecek bilgileri içerisinde barındırmaktır. Bu bilgiler takvimlerin ön ve arka yüzünde yer almaktadır. DİB'e bağlı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü özel bir komisyon kurarak takvimleri hazırlamaktadır. Hazırlanan konular alanında yetkin insanlar tarafından yazılmakta ve yapılan ihale sonucu ihaleyi kazanan firma başkanlık tarafından son kontroller yapıldıktan sonra takvimlerin basımını gerçekleştirmektedir. Bu süreci takvimlerin yurt içine ve bazı ülkelere gönderilmesi takip etmektedir (Parlak, 2012, s. 22).

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2021 yılında yapılan bir basın açıklamasında takvimlerin amacının namaz vaktini belirlemek ve aynı zamanda dini birlik ve bütünlüğe, toplumsal kaynaşmaya ve huzura katkı sağlamak olduğu belirtilmiştir. Aynı basın açıklamasında takvimlerin duvar takvimi, çocuk takvimi, hatlı takvim, masa takvimi ve 12 yapraklı üçgen masa takvimi şeklinde 5 çeşit olarak hazırlandığı belirtilmiştir. Ayrıca bu takvimlerin yurt içinde 39 bölgeye hitap edecek şekilde ayrı ayrı hazırlandığı yurt dışında da 20 bölgeye gönderildiği belirtilmiştir (DİB, 2020). Diyanet Takvimlerinin fiziksel özelliklerine bakıldığı zaman ise takvimlerin ön ve arka yüz olarak hazırlandığı görülmektedir. Takvimlerin ön yüzünde sol üstte hangi günde olunduğu bunun sağında önemli gün, hafta, ay ve kişi gibi sosyal, coğrafi, tarihi ve kültürel bilgiler, içinde bulunulan hicri ve rumi gün, ayın doğuş- batış saatleri, yılın kaçınıcı günü olduğu ve geriye kalan gün sayısı bulunmaktadır. Takvimlerin sağ üst köşesinde de bir ayet veya hadis yer almaktadır. Bu bilgilerin hemen altında takvimlerin özel olarak hazırlandığı

bölgenin namaz vakitleri bulunmaktadır. Takvimlerin arka yüzünde ise bir hadis veya ayet ek olarak günün konusunun işlendiği görülmektedir.³ Aşağıda yer alan görselde 2021 yılında yayınlanan Diyanet Blok Takvimine ait ön ve arka yüze yer verilmiştir.

DIYANET TAKVİMİ - 2021

- Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı
- Diyanet İşleri'nin İkinci Reisi Örd. Prof. M. Şerefeddin Yaltkaya'nın Vefatı (1879-1947)

11 Ramazan 1442

Rûmî: 10 Nisan 1437 • Kasım: 167

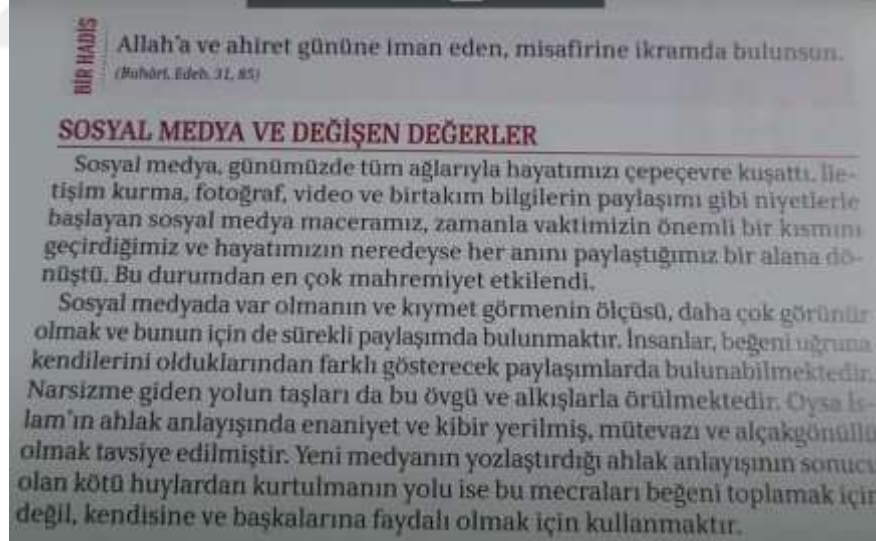
Ay Doğuş/Batış: 15.35/05.11 • Gün/Kalan Gün: 113/252

Allah'ın size verdiği helâl ve güzel rızıktan yiyip için ve eğer yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'nun nimetine de şükredin.

(Nahl, 16/114)

	İMSAK	GÜNEŞ	İKİLE	İKİMLİ	AKŞAM	YATU		İMSAK	GÜNEŞ	İKİLE	İKİMLİ	AKŞAM	YATU
	İmsak	Güneş	İkile	İkimli	Akşam	Yatsu		İmsak	Güneş	İkile	İkimli	Akşam	Yatsu
Darmstadt	04.40	06.10	13.29	17.22	20.38	21.58	Mainz	04.41	06.11	13.30	17.24	20.39	21.59
Frankfurt	04.39	06.09	13.29	17.22	20.38	21.58	Mannheim	04.42	06.12	13.30	17.23	20.37	21.57
Freiburg	04.48	06.18	13.32	17.24	20.37	21.57	Nagold	04.43	06.13	13.28	17.21	20.34	21.54
Fulda	04.34	06.04	13.25	17.19	20.35	21.55	Offenburg	04.46	06.16	13.32	17.24	20.37	21.57
Germersheim	04.43	06.13	13.30	17.23	20.37	21.57	Pforzheim	04.42	06.12	13.29	17.22	20.35	21.55
Heidelberg	04.41	06.11	13.29	17.22	20.36	21.56	Rastatt	04.44	06.14	13.31	17.23	20.37	21.57
Karlsruhe	04.43	06.13	13.30	17.23	20.37	21.57	Saarbrücken	04.48	06.18	13.35	17.29	20.43	22.03
Kassel	04.33	06.03	13.25	17.20	20.38	21.58	Singen	04.44	06.14	13.28	17.20	20.32	21.52
Koblenz	04.43	06.13	13.33	17.27	20.43	22.03	Stadtlendorf	04.36	06.06	13.27	17.22	20.38	21.58
Limburg	04.41	06.11	13.31	17.25	20.41	22.01	Witten/Schwenningen	04.45	06.15	13.30	17.22	20.34	21.54
Lörrach	04.49	06.19	13.33	17.25	20.36	21.56	Wiesbaden	04.41	06.11	13.30	17.24	20.40	22.00
Ludwigschafen	04.42	06.12	13.30	17.23	20.37	21.57	Wittlich	04.47	06.17	13.36	17.29	20.45	22.05

Şekil 2.2. 23 Nisan 2021 Tarihli DİB Tarafından Bastırılan Blok Takvimin Ön Yüzü

Şekil 2.3. 23 Nisan 2021 Tarihli DİB Tarafından Bastırılan Blok Takvimin Arka Yüzü

³ Diyanet Takvimleri için belirtilen bu bilgiler 2021 yılı Diyanet Takvimi için geçerlidir. Çalışmada incelenen çocuk takviminin 2021 yılına ait olmasından dolayı böyle bir tercih yapılmıştır.

2.6.2. Diyanet Çocuk Takvimi

DİB mevcut blok takvimlere ek olarak 2007 yılından itibaren Diyanet Çocuk Takvimi'ni çıkarmaktadır. Diyanet Çocuk Takvimi'nin her ne kadar hangi yaş grubuna hitap ettiği belirtilmemiş olsa da içerisinde yazma etkinliklerinin bulunmasından dolayı okul çağı çocuklarına hitap ettiği düşünülmektedir. Ayrıca 2020 yılında takvimlerin mobil uygulaması geliştirilmiştir. Fakat bu mobil uygulama sonraki yıllarda yayınlanmamıştır. 2020 yılında yayınlanan mobil uygulamada takvimlerin 4 yaş üzeri çocuklara hitap ettiği belirtilmiş olsa da bu takvimlerin okul çağı çocuklarına daha uygun olduğu düşünülmektedir. Ayrıca mevcut mobil uygulamada takvimlerle ilgili olarak: “Başkanlığımız, çocuklarımıza manevi değerlerimizi öğretecek dini hikâyeler, şiirler ve yazılarla dolu Diyanet Çocuk Takvimi'nin mobil uygulamasını hizmete sundu” ifadelerine yer verilmiştir (DİB, 2022). Buradan hareketle takvimlerin amacının çocuklara manevi değerleri kazandırmak olduğu söylenebilir.

Diyanet Çocuk Takvimi tıpkı mevcut blok takvimler gibi ön ve arka yüzden oluşmaktadır. İncelemesi yapılan 2021 yılı çocuk takvimlerinin ön yüzünde *Bunları Biliyor Muydunuz?* , *Deyim*, *Mini Sözlük*, *Tekerleme*, *Günün Hadisi*, *Bilmece*, *Atasözü*, *Günün Sözü*, *Günün Ayeti Ve Mani* gibi etkinlikler bulunmaktadır. Takvimin arka yüzünde ise *Benim Peygamberim*, *Bulmaca*, *Fıkra*, *Gülmece*, *Karikatür*, *Mini İlmihal*, *Şiir*, *Tekerleme*, *Zaman Makinesi* gibi etkinlikler yer almaktadır (Gökmen, 2021). Bunlara ek olarak takvimde yazarların Diyanet Çocuk Takvimi'ne özel olarak yazılar kaleme aldığı ve Diyanet Çocuk Dergisi'nin çeşitli sayılarından ve DİB yayınlarından derlemeler yapıldığı belirtilmektedir (Gökmen, 2021).

Çalışmayı daha iyi anlayabilmek ve çalışmanın maksadına ulaşabilmesini sağlamak için Diyanet Çocuk Takvimi'nin 1 Ocak 2021 tarihli takvim yaprağının ön ve arka yüzünden bir örneğe aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 2.4. 1 Ocak 2021 tarihli Diyanet Çocuk Takviminin Ön Yüzü

Şekil 2.4.'de görüldüğü gibi takvimlerin ön yüzünde miladi takvimin ve hicri takvimin gününe yer verilmektedir. Alt kısımda ise o günün anlam ve önemi veya o gün yaşanan önemli olaylar bulunmaktadır. Sağ köşede ise farklı etkinliklere yer almakta olup ön yüzün en alt kısmında namaz vakitlerinin çocuklar tarafından Diyanet Takvimlerinden bulunup yazılması istenen bir etkinliğin bulunduğu görülmektedir. Buradan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nin çocukları Diyanet Takvimlerini de incelemeye yönlendirdiği söylenebilir.

Şekil 2.5. 1 Ocak 2021 tarihli Diyanet Çocuk Takviminin Arka Yüzü

Görsel 2.5’de görüldüğü gibi takvimlerin arka yüzünde farklı türden bir etkinlik bulunmaktadır. Arka yüz ön yüz gibi çeşitlilik arz etmemekte, arka yüzde sadece bir tane etkinliğe yer verilmektedir. Takvimde yer alan etkinlikler ayrı ayrı değerlendirileceği için bu başlıkta etkinlikler hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.

2.7. Çocukluk Dönemi ve Gelişim Özellikleri

Diyanet Çocuk Takvimi’nin çocukların gelişim özelliklerine uygun olup olmadığını anlayabilmek için çocukluk kavramı ve çocukların gelişim özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bu bölümde önce çocuk ve çocukluk kavramı hakkında bilgi verilmekte daha sonra ise takvimlerin hitap ettiği değerlendirilen son çocukluk dönemindeki çocukların gelişim özellikleri incelenmektedir.

2.7.1. Çocuk ve Çocukluk

Çocuk veya çocukluk kavramı ile ilgili araştırmalarda tanımlanmaktan ziyade genel olarak çocukların gelişim dönemleriyle ifade edilmiştir. Bazı farklılıklar olsa da genel olarak çocukluk, gelişim dönemi olarak doğum öncesi ile başlamakta, ilk çocukluk, orta veya son çocukluk evrelerinden sonra sona ermektedir. Daha açık bir ifadeyle, belirtilen gelişim döneminde bulunan bireyler çocuk olarak adlandırılmaktadır. Gelişim alanında yapılan çalışmalar bireylerin gelişim dönemlerini bazı farklılıklar olsa da belirli yaşlar ile sınıflandırmışlardır. Burada çocukların gelişim dönemlerine ait yapılan bazı sınıflandırmalardan bahsedilmektedir.

Yazgan İnanç, Kılıç Atıcı ve Bilgin, (2020, s. 71) tarafından yapılan sınıflamada çocukluk dönemi gelişim özellikleri aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- Doğum öncesi dönem (Döllenmeden doğuma kadar olan süre 0-38 hafta)
- Bebeklik dönemi (Doğumdan sonraki ilk yıl 0-2 yaş)
- İlk çocukluk dönemi ya da okul öncesi dönem (3-5 yaş arası)
- Orta çocukluk ya da okul dönemi (6-11 yaş arası)

Yukarıdaki sınıflamada görüldüğü gibi çocukluk doğum öncesi ile başlamakta ve okul dönemi ile sona ermektedir.

Deniz (2018, s. 45) tarafından Eğitim Psikolojisi alanında yapılan çalışmada gelişim dönemleri şu şekilde belirtilmiştir:

- Doğum Öncesi Dönem
- Bebeklik Dönemi (0-2 yaş)
- İlk çocukluk (3-6 yaş)
- Son çocukluk (7-11 yaş)
- Ergenlik (12-18 yaş)
- Genç Yetişkinlik (19-29 yaş)

Yörükoğlu (2021, s. 31-76) tarafından yapılan tasnif de şu şekildedir:

- Süt çocukluğu dönemi (0-12 ay)
- Özerklik dönemi (12-36 ay)
- Oyun dönemi (3-6 yaş)
- İlkokul dönemi (6-11 yaş)

Görüldüğü gibi çocukluk, gelişim döneminin isminde ve yaş sınırında kısmi farklılıklar olsa da belirli dönemlere ayrılmıştır. Burada önemli olan gelişim döneminin ismi veya yaş sınırı değildir. Önemli olan çocukların belli davranışları kazanılması gereken dönemlerde kazanmalarındır. Bu durum kritik dönem kavramıyla ifade edilmektedir. Kritik dönemlerde kazanılmayan davranışların telafisi çok zor veya imkânsızdır (Bacanlı, 2021, s. 51). Bu yüzden çocukluk dönemi gelişim özellikleri iyi bilinmeli ve çocukların eğitimi buna göre planlanmalıdır.

Cüceloğlu (2021) sağlıklı, demokratik ve özgür bir toplumun oluşması için çocuğun doğru bir şekilde büyütülmesinin ve eğitilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca çocuk eğitmenin ve büyütmenin insanı geliştirdiğini ve olgunlaştırdığını ifade etmektedir. Yavuz (1994, s. 13) da insanın insan olması için en önemli dönemin çocukluk dönemi olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden çocukluk döneminde yapılan eğitim veya din eğitimi oldukça önemlidir.

2.7.2. İlkokul Döneminde Çocukların Gelişim Özellikleri

2.7.2.1. İlkokul Döneminde Fiziksel Gelişim

Bedensel gelişimin çocukluğun ilk yıllarına göre yavaşladığı bu dönemde 9 yaşına kadar erkekler kızlardan daha ağır ve uzundur. Fakat 10 yaşından 15 yaşına kadar kızların boy ve ağırlıkları erkekleri geçmektedir. Okul döneminde küçük kas becerilerinin gelişimine paralel olarak çocuklar küçük ve ince kalemle yazabilir, piyano ve diğer enstrümanları çalabilir (Senemoğlu, 2021, s. 28).

İlkokul döneminde sinir sistemi gelişimi büyük ölçüde tamamlanmıştır. Kalp atışı yetişkin kalp atış hızına yaklaşır ve solunum sistemi hızla gelişir. Solunum sisteminin gelişimiyle birlikte bu yaş çocukları koşmak, zıplamak, atlamak, tırmanmak, kaymak ve yarışmak gibi etkinlikleri sık sık yaparlar. Ayrıca bu yaş çocukları kemik ve iskelet sistemindeki gelişimlerden dolayı sık sık ağrı yaşayabilir (Aydın, 2016, s. 28).

Gözlerin ıraksak olması artık geride kalmış, gözler normale dönmüş dolayısıyla küçük puntolu yazılar da çocukların ilgisini çekmeye başlamıştır. 6 yaşından itibaren başlayan süt dişlerin dökülmesi de 13-14 yaşlarında sona ermektedir (Seher, 2021, s. 68).

İlkokul dönemindeki çocukların kasları birçok etkinliği yapabilecek olgunluğa ulaşmıştır. Fakat çocukların kas becerilerinin gelişmesi için çeşitli etkinlikler yapılması gerekmektedir (Senemoğlu, 2021, s. 31). Bu noktada resim, beden eğitimi ve müzik gibi derslere önem verilmeli, çocuklara el işi etkinlikleri, müzik aleti çalma, resim yapma ve yazma gibi etkinlikler uygulanmalıdır (Bağcıoğlu Ünver, 2020, s. 35).

2.7.2.2. İlkokul Döneminde Bilişsel Gelişim

Biliş kavramı çevremizi anlama ve öğrenmeyi içeren zihinsel etkinlikleri ifade eden bir kavramdır. Buradan hareketle bilişsel gelişim kavramı organizmanın doğumundan itibaren kendini ve çevresini anlamasında ve yorumlamasında giderek yetkinleşen süreçler toplamı açıklanabilir (Aydın, 2016, s. 35). Çocuğun bilişsel gelişimini etkileyen faktörlerin başında çevre ve aile gelmektedir. Bu noktada çocuğun yetiştiği çevrenin, akran gruplarının, ailesinin ve okulunun onun bilişsel gelişimini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebileceği unutulmamalıdır.

Şüphesiz bilişsel gelişim deyince akla gelen ilk isim Jean Piaget'tir. Piaget bilişsel gelişimin beynin ve sinir sisteminin olgunlaşmasıyla gerçekleştiğini belirtmektedir. Piaget'e göre bilişsel gelişim fiziksel olgunlaşma, deneyim, toplumsal aktarım ve dengeleme süreçlerinden oluşmaktadır. (Ahioğlu-Lindberg, 2011, s. 2). Piaget'e göre bilişsel gelişim basamakları aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 2.2. Piaget'in Bilişsel Gelişim Dönemi ve Özellikleri

Evreler	Tahmini Yaşlar	Erişilen Temel Özellikler
Duyusal-Motor	0-2 yaş	• Kendini dış dünyadan ayırt etme • Refleksif davranışlardan kaçınma • Nesnenin sürekliliğini kazanma
İşlem Öncesi Dönem	2-7 yaş	• Çevresindeki olay ve nesneleri çeşitli sembollerle ifade etme • Tek yönlü sınıflandırmalar yapma • Başlangıçtaki ben merkezlilikte giderek azalma
Somut İşlemler Dönemi	7-11 yaş	• Mantıksal düşünme yeteneğinde gelişme • Korunum kazanma • Üst düzeyde sınıflama yapma • Ben merkezlilikten uzaklaşma • Somut yollarla problem çözme
Soyut İşlemler Dönemi	11 yaş +	• Soyut düşünme • Bilimsel yöntemlerle problem çözme • Değer ve inanç sistemini yapılandırma • Fikir dünyasıyla aktif olarak ilgilenme ve düşüncesini etkinliklerine yansıtma

Kaynak: (Senemoğlu, 2021, s. 41)

Tablo 2.2'de görüldüğü gibi ilkokul dönemi Piaget tarafından somut işlemler dönemi olarak belirtilmektedir. Somut işlemler dönemi zihinsel işlem yapma becerisinin gelişmediği işlem öncesi dönem ile soyut düşünme becerisinin geliştiği soyut işlemler dönemi arasında yer alan bir geçiş dönemidir (Yavuzer, 2020, s. 13).

Tablo 2.2'de görüldüğü gibi somut işlemler döneminde yer alan çocukların mantıksal düşünme yeteneğinde gelişme meydana gelmektedir. Yavuzer (2020, s. 13) bu konuda bu dönemdeki çocukların eğitim ve öğretimin etkisiyle somut nesneler üzerinde mantıksal düşünce kurabildiğini bu sayede somut düşünceye geçişin kolaylaştığını belirtmektedir.

İlkokul çağındaki çocuklar tersine çevirebilme kavramını kazandıklarından dolayı korunum ilkesi ile ilgili bir problem yaşamamaktadır. Daha açık bir ifadeyle korunum ilkesini kazanan bu çocuklar ince ve uzun bardaktaki süt ile geniş kaptaki sütün aynı miktarda olduğunu anlayabilecek kapasiteye yükselmiştir (Senemoğlu, 2021, s. 51).

İlkokul dönemindeki çocuklar sınıflama ve sıralama yeteneğini kazanmışlardır. Örneğin; taşıtları; otomobiller, kamyon vb. gibi gruplayarak otomobilleri de yakıtına göre sınıflandırabilirler. Ayrıca nesneleri uzunluk, genişlik ve ağırlık gibi faktörlere dayanarak sıralayabilirler (Senemoğlu, 2021, s. 51).

İlkokul dönemindeki çocuklar benmerkezcilikten uzaklaşmaya başlamaktadır. Fakat burada oyunların etkisi büyüktür. Oyunlar çocukların toplumsallaşmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca toplumsal etkileşim içerisinde bulunarak çevreyi anlayan bir çocuğun zihin dünyası yeni kavramlar kazanarak zenginleşir (Aydın, 2016, s. 48).

Çocuğun bilişsel gelişimini etkileyen faktörlere bakıldığında çevre ve aile dikkat çekmektedir. Çocuğun yetiştiği çevrenin, akran gruplarının, ailesinin ve okulunun onun bilişsel gelişimini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebileceği unutulmamalıdır (Aydın, 2016, s. 12). Bu noktada bilişsel gelişimin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için aile tarafından çocuğun tüm gelişimleri beslenmelidir. Eğitim ve öğretim ortamı da çocuğun bilişsel gelişimine uygun olacak şekilde düzenlenmelidir.

2.7.2.3. İlkokul Döneminde Ahlaki Gelişim

Ahlak, bireyin yanlış ile doğruyu ayırt edebilmesini sağlayan ilkeler ve değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ahlaki gelişim konusunda ilk modellerden birini geliştiren Piaget ahlak gelişiminin, çocuğun bilişsel gelişimine bağlı olarak çevresiyle olan sosyal etkileşimi çerçevesinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Ahlak gelişimi noktasındaki en kapsamlı kuramı ise Piaget'in görüşlerinden esinlenerek kendi kuramını oluşturan Kohlberg geliştirmiştir (Can, 2017, s. 141). Fakat Kohlberg geliştirdiği kuramda herhangi bir yaş aralığı belirtmediği için çalışmada ahlaki gelişim Piaget'in kuramı üzerinden değerlendirilmektedir.

Piaget geliştirdiği kuramda 6 yaşın altındaki çocukların herhangi bir kuralının olmadığını, oyunlarını kurlsız oynadıklarını belirtmektedir. 2-6 yaş arası çocuklar ise kuralların farkında olmasına rağmen kuralların hangi amaçla konulduğunu belirtmekten

uzaktır. Piaget ahlak gelişiminin 6-12 yaş arası kapsayan Dışsal Kurallara Bağlılık ve 12 yaş sonrası kapsayan Ahlaki Özerklik dönemlerinden oluştuğunu belirtmektedir (Senemoğlu, 2021, s. 67).

İlkokul dönemi Piaget'in ahlaki gelişim kuramında dışsal kurallara bağlılık dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde çocuklar kuralları değiştirilemez ve her hal ve koşulda uyulması gereken gerçekler olarak algılamaktadır. Çocuklar bu dönemde kural dışı yapılan her şeyin cezalandırılması gerektiğine ve davranışların sonuçlarına göre cezalandırılmasına gerektiğine inanmaktadır. Örneğin; farkında olmada üç çiçek ezen bir çocuk bilerek bir çiçek koparan çocuktan daha fazla ceza almalıdır (Can, 2017, s. 142).

2.7.2.4. İlkokul Döneminde Psikososyal Gelişim

Bireyin kendisiyle ve başkalarıyla olumlu ilişkiler kurabilme yeteneğine ulaşmasına veya kişinin toplumda kabul edilebilir bir biçimde yaşamayı öğrenmesine sosyal gelişim denir. Sosyalleşme duygusuyla dünyaya gelen çocuklarda sosyal gelişim belirli bir aşama izlerken bu gelişim bazen hızlanabilir bazen de yavaşlayabilir. Çocuğun sosyalleşmesi benmerkezcilikten sıyrılarak uyumlu bir yetişkin olmaya doğru giden bir süreçtir. Bir bebeğin ilk olarak sosyalleşmesi çevresindekilerle ilişki kurmasıyla başlamaktadır. Buradan hareketle bir çocuğun sosyalleşmesine etki eden en önemli faktörün çocukların yaşamın ilk yıllarındaki deneyimleri olduğunu söylemek gerekmektedir (Fazlıoğlu, 2017, s. 154).

Sosyal gelişim tıpkı diğer gelişim türleri gibi psikologlar tarafından incelenmiş ve kuramlar oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında Erikson'un Freud'un Psikoanalitik yaklaşımından etkilenecek oluşturduğu Psikososyal Gelişim Kuramı'na değinilmektedir.

Freud gibi gelişimde kritik dönemler olduğunu ifade eden Erikson insanın yaşamında 8 kritik dönem olduğunu ve her dönemde kişinin atlatması gereken bir çatışma veya kriz olduğunu ifade etmektedir. Bir dönemdeki krizin başarılı bir şekilde atlatılması bir sonraki evredeki krizin atlatılmasını kolaylaştırırken bu krizin olumlu bir şekilde atlatılamaması bir sonraki dönemde olumsuzluklar oluşturmaktadır. Bu olumsuzluklar da problem çözülünceye kadar devam etmektedir (Miller, 1983, s. 147). Örneğin; bebeklik çağında atlatılması gereken bir kriz olan güvensizlik yetişkinlerin birçoğunda görülmektedir (Senemoğlu, 2021, s. 80). Erikson tarafından geliştirilen Psikososyal kuramın evreleri şu şekildedir:

- 1. Evre: Güvene karşı güvensizlik (0-1 yaş)
- 2.Evre: Bağımsızlığa karşı utanma ve şüphecilik (1-3 yaş)
- 3.Evre: Girişkenliğe karşı suçluluk duyma (3-6 yaş)
- 4.Evre: Başarıya karşı aşağılık duygusu (6-12 yaş)
- 5.Evre: Kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası (12-18 yaş)
- 6.Evre: Dostluk kazanmaya karşı yalnız kalma (18-35 yaş)
- 7. Evre: Üretkenliğe karşı duraklama (35-65 yaş)
- Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk (65+ yaş)

Yukarıda görüldüğü gibi ilkokul dönemine denk gelen evre 4.evre başarıya karşı aşağılık duygusu evresidir. Bu kapsamda bu evrenin özelliklerine değinilmektedir.

Başarıya karşı aşağılık duygusu döneminde kişinin sosyal çevresi değişmeye başlamaktadır. Çocuğun sosyal çevresini artık aileden çok akran grupları ve okul çevresi oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle ebeveynlerin yerini öğretmen ev kurallarının yerini ise okul kuralları almaktadır (Yapıcı & Yapıcı, 2010, s. 82). Bu dönemdeki çocuklar için en önemli olay çocukların okula başlamalarıdır fakat öğrenme sadece okulda değil evde hatta sokakta da gerçekleşir (Miller, 1983, s. 153).

Bu dönemde yer alan çocuklara başarılı deneyimler, çalışkanlık, yeterlilik ve ustalık duygusu verirken başarısızlık ise yetersizlik ve aşağılık duygusunu verir. Bir anlamda kişi kendisinin işe yaramaz olduğunu hissetmeye başlar (Miller, 1983, s. 153). Böyle bir durumda kişi gelecekteki öğrenmelerinde problemler yaşayacaktır. Bu yüzden bu dönemdeki çocuklara gelişim özelliklerine uygun görevler vermek gerekmektedir.

Çocuklar bu dönemde yetişkinlerin kullandığı el aletlerini kullanabilir ve bir şeyler üretmeye çalışırlar. Örneğin; karton ve teller ile araba yapma (Senemoğlu, 2021, s. 83). Bu konuda çocukların gelişim özelliklerine uygun olarak desteklenmesi çocuklardaki başarı duygusunun gelişmesine yardımcı olacaktır.

Yukarıda belirtilenlerden hareketle bu dönemde anne-babaların ve öğretmenlerin iş birliği içerisinde hareket ederek çocuklara çeşitli görevler vermeleri gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu dönemdeki çocuklara başarmanın kıvancı yaşatılmalı,

başaramayacakları görevler verilmemelidir. Çocuklara tek başına ya da gruplar halinde ürün meydana getirme fırsatı verilmelidir. Çocukların sosyalleşebileceği ortamlar hazırlanmalıdır. Bu amaçla özellikle sınıftaki düzen çocukların birbirleriyle ve öğretmenle rahat etkileşim kurabileceği şekilde olmalıdır (Senemoğlu, 2021, s. 89-90).

2.8. İlkokul Dönemi Çocuklarının Gelişim Özelliklerinin Eğitim ve Öğretime Yansımaları

Kaliteli bir eğitim için insan doğasının anlaşılması ve eğitim öğretim ortamının buna göre düzenlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda insanın gelişim özelliklerini bilmek sağlıklı ve kaliteli bir eğitim için büyük önem taşımaktadır (Aybey, 2016, s. 73).

Çocuğun okula başlamasıyla birlikte sosyal çevresinin değişmeye başladığı bu dönem eğitim için oldukça önem arz etmektedir. Çünkü bu çağ çocukları durmadan bir şeyler öğrenmek, yeni şeyler keşfetmek ve beceri kazanma peşindedirler (Yörükoğlu, 2021, s. 77). Öğrenme çağı olarak da adlandırılan bu dönemde, yapılan eğitim ve öğretimin altın değerinde olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle bu çağda yapılan doğru ve sistemli bir öğretim çocuğun tüm yaşamını olumlu manada etkileyebilir, yapılan yanlış bir öğretim ise çocukta düzeltilmesi mümkün olmayan veya güç olabilecek öğrenme yanlışlarına neden olabilir. Bu yüzden bu dönemde geleneksel veya bankacı eğitim yöntemlerinden ziyade çocukların merak ve keşif duygularını harekete geçirecek, onları öğrenmeye teşvik edecek dolayısıyla onları eğitim sürecinin merkezine oturtacak bir eğitim-öğretim yapılmalıdır.

İlkokul dönemindeki çocuklar genel olarak sınıflandırma, sıralama, karşılaştırma ve mantık yürütme işlemlerini yapabilir. Ancak tamamen soyut düşümemelerinden dolayı problem çözerken somut nesnelere de ihtiyaç duyarlar. Aynı zamanda bir problemin çözümünde de farklı çözüm yollarını kavramakta güçlük çekerler (Çapcıoğlu, 2016, s. 8). Bu kapsamda ilkokul dönemindeki çocukların eğitim öğretim sürecinde çocukların sınıflandırma, sıralama, karşılaştırma ve mantık yürütme işlemlerini yapabilecekleri etkinlikler kullanılmalıdır.

Bu evrede öne çıkan bir diğer gelişimsel özellik de üretme duygusunun ön plana çıkmasıdır (Çanakçı, 2018). Üretme duygusuyla bağlantılı olarak çocuklarda beğenilme duygusu da kendisini hissettirmektedir. (Yavuzer, 2020, s. 31). Üretmeyi isteyen çocuk bunun sonucunda beğenilmeyi de istemektedir. Bu yüzden eğitim-öğretim yapılırken

çocukların gelişim özelliklerinin üstünde, onları başarısızlık duygusuna sürükleyecek etkinliklerden uzak durmak çok önemlidir. Yavuzer (2020, s. 39)'in ifadesiyle eğer çocuğun zevk aldığı ve başarı gösterdiği alanda eğitim verilerek daha ileri gitmesi sağlanırsa sosyal çevrede başarıya ulaşma için ona ortam hazırlanmış olur. Tüm bunlar çocukta güven duygusunu ve yeterlilik duygularını geliştirir. Bu sayede çocuk yavaş yavaş nasıl başarılı olacağını öğrenir.

Bu evrede çocuk, konuşmaktan ve sorulara cevap vermekten zevk alır. Ancak iyi bir dinleyici değildir (Yörükoğlu, 2021, s. 13). Bu yüzden ilkokul çağındaki çocukların eğitiminde onlara durmadan bir şeyler anlatmak yerine onları dinlemenin ve onlara yönlendirici sorular sormanın daha doğru olacağı söylenebilir. Böylece çocuklar aktif ve istekli bir şekilde eğitim faaliyetine katılacaktır. Bu da eğitim faaliyetini daha anlamlı bir hale getirecektir.

Bu yaşlardaki çocuklar soyut-somut arasında bir geçiş döneminde olup tamamen soyut düşünememektedir. Çocukların soyut düşünceleri anlayamaması en çok atasözleri ve deyimlerde ortaya çıkar. Örneğin: “Balık baştan kokar”, “Damlaya damlaya göl olur” gibi atasözlerini anlamakta zorlanırlar. Bunun yanında çocuklar fıkraları anlamakta da güçlük çekebilir. Piaget’e göre soyut kavramların yerleşmesi 11 yaşından sonra olur (Yörükoğlu, 2021, s. 110). Bu gelişim evresindeki çocukların soyut ifadeleri ve nesneleri kavramakta güçlük çekmelerinden dolayı bu dönemde yapılan eğitim faaliyetlerinin çocukların anlamlandırabileceği bir düzeyde olması gerekmektedir. Soyut öğeleri doğru ve yerinde kullanabilmek bu çağda yapılan eğitim için önemli bir unsurdur. Doğru deyimleri, atasözlerini ve fıkraları seçmek önemlidir. Aksi halde bu çağda yapılan eğitimin istenilen başarıya ulaşması zor olacaktır.

“Piaget’e göre bu dönemdeki çocuğun öğrenmesinde; otonomi (kendi kendini yönetme) çok önemli bir faktördür. Çocuk sorusunun yanıtını öğretmenden almak yerine kendi başına bulup keşfettiği takdirde öğrenme etkili olmaktadır.” (Yavuzer, 2020, s. 213). Bu yüzden bu yaşlardaki çocukların öğretiminde direkt olarak bilgi akışından ziyade onların keşfetme duygularını harekete geçirecek etkinliklere yer vermek gerekmektedir.

Bu dönemdeki çocuklarda ailenin yerini arkadaşlıklar almaya başlar. Kişilik özelliklerinin büyük bir kısmı arkadaş grubu içerisinde kazanılır. İşbirliği, yardımlaşma,

paylaşım, empati, hoşgörü, kurallara uyma, disiplin sorumluluk, hakkını savunma çalışma, başarılı olma, kaybetme vb. bir çok özellik arkadaşlık ilişkilerinde ve oyunlarda ortaya çıkar (Çanakçı, 2018, s. 72). Tüm bunları dikkate alarak bu çağ çocuğunun eğitiminde yukarıda verilen duyguları harekete geçirebilecek veya daha üst düzeye taşıyabilecek öğretim yöntem ve metotlarına yer vermek gerekmektedir. Çocuk bu dönemde oyun çağını geride bırakmış olsa da bu durum çocuğun oyunlardan tamamen uzaklaşması anlamına gelmez. Aksine oyun bu çağdaki çocukların da hayatının bir parçasıdır. Bu anlamda oyunlar içerisine belirtilen duygular serpiştirilerek eğitim faaliyetleri yerine getirilmelidir. Bu dönemdeki çocuklara hitap eden eğitim-öğretim materyallerinde de bu tip oyunlara yer vermek çocukların ahlaki gelişimlerini hızlandırmak adına doğru bir uygulama olacaktır.

Son çocukluk dönemindeki çocuklar için kahramanlar ve rol modeller önemli bir yer tutar. Çocuklar okulda öğretmenini, medyada da gördüğü kişileri taklit eder (Anderson, 1962 aktaran; Köylü & Oruç, 2020, s. 17). Buradan bu çağdaki çocukların eğitim ve öğretiminde kullanılan materyallerde onların hayatını etkileyebilecek kahramanlara yer verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Çalışma kapsamında ifade etmek gerekirse çocukların hayatında izler bırakabilecek kahramanların hikâyelerinin ve en önemlisi kıssaların takvimlerde yer alması gerekmektedir.⁴

Sonuç olarak kaliteli bir eğitim için bireylerin gelişim özelliklerini bilmek önemlidir. Okul öncesi dönem ile ergenlik döneminde olduğu gibi son çocukluk dönemindeki çocukların da gelişim özelliklerine uygun bir eğitim yapılmalıdır. Kısaca belirtmek gerekirse bu dönem çocukları, üretmek ve beğenilmek ister. Genelleme, karşılaştırma ve sınıflandırma yapabilecek düzeye gelmiştir. Aynı zamanda arkadaşlık kurarak çeşitli duygularını geliştirir. Tamamen soyut düşünemediği gibi soyut düşünceden de uzak değildir. Bu dönemde taklit ön plana çıkmakta ve çocuklar kendilerine rol modeller aramaktadır. Sorulara cevap vermekten hoşlanan bu evredeki çocuklar dinlemekten hoşlanmazlar. Tüm bunlar ilkokul çağındaki bir çocuğun eğitiminde başarılı olabilmek için dikkat edilmesi gereken hususları ifade etmektedir.

⁴Bu çalışmada kıssa ifadesi ile Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssalar kast edilmektedir.

2.9. İlkokul Döneminde Çocukların Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi

Çocuklar dünyaya gelirken dini inançtan tamamen uzak değildirler. Yavuz (2012, s. 33) tarafından yapılan çalışmaya göre bir dine inanma duygusu doğuştan gelmekte, çocuklar dine karşı hazır ve yetenekli olarak doğmakta hatta ruhlarına dini inanç yerleştirilmektedir. Aynı çalışmada din duygusunun çocukların ruhuna seslenmekte olduğu ve onların psikik yapısına uygun olduğu tespit edilmiştir. Yine farklı çalışmalarda din duygusunu bireylerin doğuştan getirdiği ortaya koyulmuştur (Bkz. Köylü & Oruç, 2020, s. 39). Aynı durum Hz. Peygamber'in fitrat hadisi olarak da bilinen hadisinde şu şekilde belirtilir: Her çocuk fitrat (İslâm fitratı) üzere dünyaya gelir. Sonra ebeveyni onu, Hristiyan, Yahudi, Mecusi (ateşperest) veya müşrik yapar. Eğer anne-babası Müslüman iseler, çocuk da Müslüman olur.” (Müslim, “Kader”, 2405). Sonuç olarak din duygusunun evrensel bir olgu olduğu, tüm bireylerde doğuştan var olduğu ve çocukların dine inanmaya meyilli bir şekilde dünyaya geldiği söylenebilir.

Bireylerde var olan din duygusunun kaynağı hakkında kısaca bilgi verdikten sonra dini gelişimin ilke ve özellikleri hakkında da bilgi vermek gerekmektedir. Her şeyden önce dini gelişimin de tıpkı zihinsel, bilişsel, sosyal-psikososyal ve dil gelişimi gibi bir gelişim alanı olduğu bilinmelidir. Hatta Erikson'a göre kişisel gelişimin tüm aşamaları dini bir nitelik taşımaktadır. İlk evrede geliştirilen güven biçimi, dini inancın temelini oluşturmaktadır (Karaca, 2007, s. 115). Başka bir ifadeye anlatmak gerekirse yaşamın ilk yıllarında çocuğa özellikle anne tarafından verilen sevgi, bağlanma ve güven duygusu dini inancının oluşmasında ilk nüvelerdir. Anne ile başlayan bu duygu silsilesi yaşamın ilerleyen dönemlerinde ilahi varlığa bağlanma şekline dönüşecektir. Bu sebeple çocukluk döneminde yapılan din eğitiminin bu duygular aracılığıyla yapılması gerekmektedir (Türk, 2014, s. 148).

Son çocukluk dönemi, din eğitimi için en önemli süreçlerden birini hatta ilkinin teşkil etmektedir (Köylü & Oruç, 2020, s. 141). Bu bakımdan son çocukluk dönemi dini gelişim özelliklerini bilmek büyük önem arz etmektedir. Son çocukluk dönemi gelişim özelliklerinin aynı şekilde dini gelişim için de geçerli olduğu bilinmelidir. Daha açık bir ifadeyle, bu çağdaki bir çocukta var olan merak, keşfetme, taklit gibi duyguları çocuğun dini davranışlarında da görmek mümkündür. Bu çağdaki çocuklar dini hususları da merak etmekte ve çevrelerinden gördükleri dini davranışları taklit edebilmektedir. Soyut

kavramları tamamen anlayamama durumu dini soyut kavramlar için de geçerli bir durumdur.

7 yaşına gelmesiyle birlikte son çocukluk dönemine giren çocuklarda dini ilgi ve isteğin arttığı söylenebilir. Çocuk dış dünyaya olduğu kadar dini konulara da meraklıdır. Fakat dini kavramları anlama noktasında yeterince başarılı değildirler (Yavuz, 2012, s. 57). Bu noktada çocukta artan dini istek din eğitimcileri için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Çocuğun merak duygusunu harekete geçirecek etkinlikler veya hikâyeler onlara anlatılabilir veya yarım kalan dini hikâyeleri onlardan tamamlamaları istenebilir. Çünkü bu yaşlardaki çocukların dini hikâyeleri merak ve ilgi ile dinledikleri Yavuz (2012, s. 35) tarafından yapılan çalışmada ortaya konmuştur. Ayrıca artan dini ilgi ve isteklerinden dolayı çocuklar kutsal gün ve gecelere de istek duymaktadır. Bu kapsamda dini bayramlar, mevlitler, hacdan gelenleri ziyaret, kandiller, Ramazan ayında birlikte yapılan iftar ve sahurlar ve yılın farklı zamanlarında kutsal mekânları ziyaret çocukların din eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Bu gün ve gecelerde yapılan etkinliklerin anlamı çocukların seviyesine uygun bir şekilde anlatılmalı ve çocukların bu havayı teneffüs etmeleri sağlanmalıdır (Dam, 2021, s. 101).

Hikâyeler çocukların anlamakta güçlük çektikleri kavramları onlara öğretmek için de kullanılabilir. Çocuğun anlamını bilmediği bir kavram hikâye içinde kullanırsa bu kavram çocuğun dikkatini çeker ve çocuk kavramın anlamını merak eder. O kavram çocuğa hikâye anlatımı sırasında öğretilirse kalıcı bir öğrenme sağlanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken öğretilmek istenen kavramın çocukların gelişim özelliklerine uygun olmasıdır. Başka bir anlatımla soyut kavramları anlamakta güçlük çeken bu çağ çocukları için daha çok somut kavramlar tercih edilmelidir. Bu noktada Çapçioğlu (2016, s. 39) ahiret, sorgu, cennet, cehennem ve kader gibi kavramların öğretimini ergenlik dönemine bırakmanın daha doğru olacağını ifade etmiştir.

Son çocukluk dönemindeki çocuklarda merak ve öğrenme isteğinin artmasından dolayı Allah arayışının da arttığı görülmüştür. Bu dönem çocuklarında Tanrı arayışı uyanmıştır. Fakat burada dikkat çeken nokta; köyde, kırsal kesimde veya orta halli kent çevrelerinde yaşayan çocuklarda bu arayışın kent merkezinde yaşayan çocuklara kıyasla daha yüksek seviyelerde olmasıdır (Yavuz, 2012, s. 85-86). Söz konusu tespit din eğitimcilerine önemli ipuçları vermektedir. Bu durum son çocukluk dönemindeki

çocuklara Allah'ı anlatırken çocukların dikkatini tabiata yöneltmenin etkili bir yöntem olacağı anlamına gelir. Nitekim Kur'an'da insanların dikkatini tabiata çeken, tabiat üzerine düşünmeyi yeğleyen ayetler bulunmaktadır. İlgili ayetlerden yola çıkarak çocukları tabiat üzerine düşündürmenin yolları aranmalıdır. Bu dönemde kullanılan eğitim materyallerinde bu duruma özellikle dikkat edilmelidir. Bir örnekle anlatmak gerekirse bu dönemde çocuklara anlatılan ve eğitim materyallerinde yer verilen hikâyelerin çocukların kendilerini tabiatın içinde bulabilecekleri, tabiat üzerine düşünmelerini sağlayacak formatta olması gerekmektedir. Aynı şekilde din eğitimi materyallerinde kullanılan görsellerde de buna dikkat edilmelidir. Çocukların hayranlık duyacağı doğa harikası şelale, yeşillik, çiçekler, yıldızlar, deniz, dağlar gibi resimlere yer verilmelidir. Bu resimlerin yanında küçük bilgiler yer almalı ve bu bilgiler de çocukları düşünmeye, keşfetmeye ve anlamaya yönlendirmelidir. Farklı bir yöntem olarak da bu yaştaki çocukları çeşitli doğa gezilerine götürmenin yerinde olacağı düşünülmektedir. Tüm bunlar çocukların Allah arayışının daha bilinçli hale gelmesini sağlayacaktır.

İlkokul çağı çocuklarının Allah'ı öğrenme ve Allah'a bağlanma duygusu içerisinde oldukları görülmüştür (Yavuz, 2012, s. 179). Aynı zamanda ilkokul çağı çocukları bir ilişki arayışı içerisinde. Bu ilişki yüce bir varlık ile ilişki kurma şeklinde ortaya çıkan bilişsel bir ilişkidir (Elkind, 1970 aktaran; Köylü & Oruç, 2020, s. 152). Buradan yola çıkılırsa çocukların Allah'ı arama ve öğrenmenin devamı niteliğinde O'nunla iletişime geçmek istediği söylenebilir. Bu da bu yaşta dua ve ibadet öğretiminin önemini ortaya koymaktadır. Onun için bu evredeki çocukların din eğitiminde dua ve ibadet öğretimine dikkat edilmelidir. Çapçioğlu'nun (2016, s. 34) da belirttiği gibi çocukların kendi ifadeleri ile yaptıkları kısa dualar ve ibadetler çocukların bu arayışına ve iletişim kurma isteğine bir anlam katabilir. Bu bilgilerden hareketle ilkokul evresinde yapılan din eğitiminde dua ve ibadet konularına ayrıca önem verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Çocuklara bu dönemde öğretilen kısa dualar onlarda kalıcı olacaktır. Bu yüzden gerek örgün din eğitiminde gerek yaygın din eğitiminde dua ve ibadet konuları çocukların gelişim özelliklerine uygun olarak işlenmelidir. Örneğin; ilkokul 4.sınıfta DKAB öğretmeni eşliğinde yapılan dua ve evde anne baba ile birlikte yapılan dua çocuklara dini arayış ve iletişim kurma bağlamında olumlu katkılarda bulunacaktır. İlkokul dönemi din eğitimi materyallerinde de kısa dualara yer verilmeli, ibadetler hakkında uygun görseller eşliğinde bilgilendirmeler yapılmalıdır.

İlkokul dönemi din eğitiminde dikkat edilmesi gereken noktalardan bir tanesi kabul olmayan dualar, ölümler, kazalar ve bazı olumsuz olaylardır. Bu durumda çocuk iletişim ve ilişki arayışında olmasından dolayı bu gibi olumsuz olayların sebeplerini kendisinde arayabilir. Söz konusu durumlarda yapılması gereken bu olayların gerçek sebeplerini anlatmak ve Allah'ın müdahalesinin farklı şekillerde olabileceğini çocuklara anlatmaktır (Köylü & Oruç, 2020, s. 66). Din eğitimi açısından bakıldığında dua konusunda bir eğitim icra edilirken belirtilen durumun özellikle üzerinde durulmalıdır. Çocuklara duanın aynen kabul olabileceği, farklı şekillerde kabul olabileceği veya bazen de kabul olmayabileceği somutlaştırılarak anlatılmalıdır. Dua konusunda din eğitimi materyallerinde çocuk dilinden dua örneklerine yer verilmesi de doğru bir uygulama olabilir. Çünkü 1940- 1960 yıllarında BBC tarafından yayınlanan Children's Hour Prayers (Çocuk Saati Duaları) programının din eğitimi anlamında çocuklar üzerinde pozitif etkilerinin olduğu tespit edilmiştir (Parker, 2010, s. 275 aktaran; Oruç, 2021, s. 159).

İlkokul çağı çocukların Allah tasavvuruna gelince bu dönemdeki çocukların genel olarak Allah tasavvurlarının bir gelişim içerisinde olduğu söylenebilir (Ay, 2012). Genel olarak ilkokul çağındaki çocukların Allah'ı gökte tasavvur ettikleri görülmüştür. Allah'ı her yerde, camide, cennette tasavvur edenler de olmuştur (Nas, 2018, s. 296). Başka bir çalışmada da 7-9 yaş çocuklarının Allah'ı gökte 10-12 yaş çocuklarının her yerde tasavvur ettiği belirtilmiştir (İçmeli, 2013, s. 69). Bu durum çocukların Allah tasavvurlarının bir gelişim sürecinde olduğunu göstermektedir. Onun için bu dönemde Allah tasavvuruna yönelik olarak bir din eğitiminin yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Başka bir anlatımla, bu dönemde Allah tasavvuruna yönelik yapılan doğru bir din eğitimi çocuklarda doğru bir Allah tasavvurunun oluşmasını ve hızlanmasını sağlayacaktır. Doğru bir Allah tasavvuru için de somut semboller ve doğrudan yaratıcının zatına yönelik örneklerden ziyade yaratılan şeyler üzerine örnekler verilmesi gerekmektedir (Esed, 2002, s. 1059). Farklı bir yöntem olarak Allah kavramını kendisinde güç, her yerde hazır ve nazır olma, otorite, iyilik ve adalet gibi pek çok kavram ile açıklamak doğru bir uygulama olacaktır (Yıldız, 2007, s. 4). Allah tasavvuru noktasında ilkokul çağı çocuklarından görülen durumlardan bir tanesi de çocukların cezalandırıcı bir Allah tasavvuruna sahip olmalarıdır. Yıldız (2007, s. 186) tarafından yapılan çalışmada “eğer bir çocuk yanlış bir şey yaparsa Allah o çocuğa ne yapar?” sorusuna çocukların %60'ının cezalandırır sadece %16.3 'ünün affeder cevabı verdiği

tespit edilmiştir. Bu bağlamda bu çağdaki çocuklara hitap eden bir din eğitimi materyalinden Allah'ın affediciliğini ön plana çıkarması ve bu temaya ayrı bir önem vermesi beklenmelidir.

İlkokul dönemi çocuklarının Allah tasavvurunun egosantrik özellikler taşıdığı görülmüştür. Farklı bir anlatımla Allah çocukla birliktedir, ona anne, baba ve kardeş vermiştir. Sonra ona yararlanması için nimetler vermiştir. Egosantrik tanrı tasavvuru 7-9 yaş çocuklarında 10-12 yaş çocuklarına göre daha çok ön plana çıkmaktadır (Yavuz, 2012, s. 121). Bu dönem Allah tasavvurunda ortaya çıkan durumlardan bir tanesi de benmerkezci düşünce biçimi ile iç içe geçmiş olan antropomorfik düşüncedir (Yıldız, 2007, s. 184). Antropomorfik düşünce kısaca Allah'a insana ait özellikler atfetmektir. Antropomorfik düşünce her ne kadar ilk çocukluk döneminde ortaya çıkan bir durum olarak görülse de Nas (2018, s. 299) ve Yavuz (2012, s. 122) tarafından yapılan çalışmalarda son çocukluk dönemindeki çocuklarda bu durumun farklı şekillerde devam ettiği görülmüştür. Bu farklılığı Yıldız (2007, s. 170) Allah'ın sıradan bir insana benzetilmesinden, süper güçleri olan olağanüstü bir insana benzetilme şeklindeki bir gelişim süreciyle açıklamaktadır. Tüm bunlardan hareketle bu dönemdeki çocukların bir şeyleri öğrenme istekleri göz önünde bulundurularak, çocukları antropomorfik ve egosantrik Allah tasavvurundan uzaklaştıracak, çocukları doğru bir Allah tasavvuruna yönlendirecek bir din eğitimine yer verilmelidir. Çünkü "İslam kültürü ve eğitim anlayışı çocuğun Allah tasavvurunun mümkün olduğunca erken yaşlardan itibaren soyut Allah tasavvuruna dönüşmesini öngörür." (Oruç, 2021, s. 155). Burada dikkat edilmesi gereken husus Hristiyan kültüründeki baba metaforu gibi soyut Allah inancının oluşumunu geciktirecek veya engelleyecek kullanımlardan uzak durulmasıdır (Oruç, 2021, s. 155). Sonuç olarak çocuklara hitap eden bir din eğitimi materyalinin temel amaçlarından bir tanesi soyut Allah tasavvuru oluşumu için çocukları desteklemek olmalıdır.

İlkokul çağı çocuklarında görülen başka bir durum ise Allah'ın işittiğini ve gördüğünü düşünen çocukların bu eylemin nasıl gerçekleştiğini bilmemeleridir. Çocuklar Allah'ın bu eylemleri camiden, cennetten ve gökyüzünden gerçekleştirdiğini belirtmişlerdir (Nas, 2018, s. 297). Bundan dolayı çocukların Allah'ın kendilerini duyduğu, gördüğü ve yardım ettiği bilgileri çocukların ilgisini çekecektir. Allah'ın sıfatlarından Basir, Semi, Rahman, Rahim, Gafur, Vedud, Mü'min ve Tevvab gibi Allah

sevgisini ön plana çıkaracak isimlerin öğretilmesi olumlu bir Tanrı tasavvuru için etkili olabilir (Çapçioğlu, 2016, s. 34).

İlkokul dönemi çocukları, peygamberler hakkında bilgi sahibi olmalarına rağmen, peygamberlere niçin inanmaları gerektiği konusunda yeterli bilgi sahibi değildir. Aynı zamanda yaşın ilerlemesiyle birlikte Allah tasavvurunda bir gelişim olduğu gibi peygamber tasavvurunda da bir gelişim vardır (Nas, 2018, s. 302). Bu durum yine ilkokul döneminde yapılan din eğitiminin içeriğine yönelik din eğitimcilerine bilgiler vermektedir.

İlkokul döneminde peygamber tasavvuruna yönelik yapılan din eğitiminde mucizevi ve soyut anlatımlardan kaçınılmalıdır. Bunun yerine çocuğun kendisinden bir şeyler bulabileceği veya kıssa içerisinde kendisine modeller bulabileceği peygamber kıssaları tercih edilmelidir. Başka bir ifadeyle bir çocuk olarak peygamberlerin yaşamlarını çocuklara anlatmak etkili olabilir (Köylü & Oruç, 2020, s. 77). Ayrıca çocukların Hz. Yusuf kıssası ile Hz. Yusuf ile hızlıca ve dostça bir ilişki kurdukları için daha fazla ilgilendikleri görülmüştür (Goldman, 1977, s. 18 aktaran; Köylü & Oruç, 2020, s. 69). Ay (2012) bu noktada çocuk şiirleri ve ilahi ezberletmenin doğru ve etkili olacağını belirtmiştir. Nitekim Nas (2018, s. 302) tarafından yapılan çalışmada da çocukların peygamberler ilahisini bilmelerinin peygamberlerin isimlerini öğrenmeleri açısından faydalı olduğu görülmüştür. Tüm bunlardan hareketle ilkokul dönemi din eğitiminde ve yardımcı araç ve gereçlerde bu hususlara dikkat edilmesinin bir gereklilik olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü iyi bir eğitim çocukların ihtiyaçlarına ve ilgilerine cevap veren bir eğitimidir.

İlkokul dönemi çocuklarının Nas (2018, s. 303-304) tarafından yapılan çalışmada Hz. unvanından dolayı Dört Halife, Hz. Fatıma ve Hz. Havva gibi şahsiyetleri de peygamber olarak ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu durum sorunun büyüklüğünü ve buna yönelik bir eğitimin gerekliliğini göstermektedir. Buna yönelik etkinlikler, din eğitimcileri tarafından yapılabileceği gibi din eğitimi materyallerinde de yer alabilir. Örnek etkinlik olarak, peygamber olarak karıştırılan şahsiyetlerle birlikte Kur'an'da adı geçen peygamberlerin isimlerinin karışık bir şekilde verildiği "Peygamber olmayanların isimlerini yuvarlak içine alınız veya boyayınız." şeklinde yönergesi olan bir etkinlik hazırlanabilir.

Son çocukluk dönemindeki çocukların din eğitiminde kutsal kitapları Allah ile ilişkilendirmenin etkili olduğu görülmüştür. Çocuklarda var olan Allah olmadan hayat olamayacağı düşüncesinin Kur'an için de geçerli olduğu görülmüştür (Yavuz, 1983, s. 210). Din eğitiminin merkezinde yer alan Kur'an eğitime erken çocukluk döneminde olduğu gibi bu yaşlarda da önem verilmelidir. Köylü ve Oruç (2020, s. 73-76) tarafından belirtildiği gibi bu dönemde çocuklara Kur'an'ın nasıl ve niçin okunması gerektiği hakkında bilgiler verilmeli, yaşam merkezli ve temalara dayalı bir din eğitimi benimsenmelidir. Özellikle Batar'ın (2016, s. 85) belirttiği gibi hem içerik hem de üslup olarak çok etkili olan kıssalara eğitimde önem verilmeli, çocukların kendilerinden bir şeyler bulabileceği Hz. Yusuf ve Hz. İbrahim kıssaları gibi kıssalar çocukların gelişim özelliklerine uygun bir şekilde anlatılmalıdır. Bunun yanında Öcal (2021, s. 204-206) da çocuklara herhangi bir kitap ile kutsal kitapların arasındaki farkı anlatmanın, çocukların Kur'an üzerine düşüncelerini sağlamasının ve onlara, manevi ve estetik zevklerinin gelişmesi için Kur'an dinletmenin önemini vurgulamıştır.

Son çocukluk dönemindeki çocuklarda cennet ve cehennem tasavvurunun melek, cin ve şeytan tasavvuruna göre daha çok geliştiği görülmüştür. Buradan yola çıkılırsa cennet ve cehennemin çocukların daha çok ilgisini çektiği söylenebilir. Ayrıca çocukların cennet ve meleğe sempati duyarken cehennem ve şeytana antipati duyduğu tespit edilmiştir. Bu da çocukların eğitim kanalıyla aldıkları bilgilerin doğru bir tasavvur için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Yavuz, 2012, s. 131).

Son çocukluk döneminde din eğitiminde antropomorfik bir melek anlayışını önleyici çalışmalar yapmak gerekmektedir (Köylü & Oruç, 2020, s. 81). Bu yüzden çocuklara melekler hakkında bilgilerimizin sınırlı olduğu anlatılmalı ve kanat, kuş ve uçak gibi tasvirlerden kaçınılmalıdır. Onun yerine ayetlerden ve hadislerden yararlanarak melekler hakkında bilgiler verilmelidir (Öcal, 2021, s. 182).

İlkokul dönemi çocuklarının melekler ile cin, şeytan ve peri gibi varlıkları karıştırdıkları görülmüştür. Bu nedenle meleklerin "Allah'ın doğrudan ve dolaylı bir müdahale aracı olduğu üzerinde durulmalı ve somut anlatımlardan uzak durulmalıdır. (Ashton, 2000, s. 73 aktaran; Köylü & Oruç, 2020, s. 81). Başka bir yöntem olarak ise günlük hayatta sıkça kullanılan "melek gibi adam", "melek gibi kız" ve "şeytan gibi

çocuk’’ gibi deyimlerle birlikte meleklerin iyi ve güzel vasıflara sahip olduğu şeytanların ise kötü niteliklere sahip olduğu çocuklara aktarılabilir (Öcal, 2021, s. 182).

İlkokul dönemi çocuklarının izledikleri film ve okudukları masallardan dolayı cinler hakkında yanlış bilgilere sahip oldukları tespit edilmiştir. Nitekim çocukların cinleri lamba cini olarak tasvir ettikleri ve daha çok cinleri kötü varlıklar olarak ifade ettikleri görülmüştür (Nas, 2018, s. 303-304). Bu durum bu hususta yapılan din eğitiminin eksikliğini veya öğretimde kullanılan yöntemin yanlışlığını göstermektedir. Bunun için örgün ve yaygın din eğitiminde kullanılan TV ve medya araçlarında bu durum hakkında çalışmalar yapılmalıdır. Öcal (2021, s. 181) da yine toplum içerisinde çok kullanılan “cin gibi çocuk’’ ve “cin gibi kız’’ gibi deyimler üzerinde çocukların düşünmesini sağlayacak etkinliklere yer verilebileceğini söylemektedir.

“İlkokul çağı çocukları mutlu tesadüflere, hurafelere büyük bir inançla bağlıdır.” (Ay, 2012). İlkokul çağı din eğitiminde çocukların öğrenme ve keşfetme özellikleriyle birlikte bu hususta çalışmalar yapılması gerekmektedir. Çocuklar bu yaşta hurafe veya batıl inanç olduğunu öğrendiği şeyleri yaşamı boyunca unutmayacaktır.

İlkokul çağı çocuklarının gelişim özelliklerinde, oyunların çocukların gelişimi için ne kadar önemli olduğundan bahsedilmiştir. Aynı şekilde çocukların din eğitiminde de oyunlardan yararlanılması gerekmektedir. Nitekim bu durum Çanakçı (2018, s. 79) tarafından yapılan çalışmada bir eksiklik olarak ifade edilmiştir. Onun için örgün ve yaygın din eğitiminde oyunlardan daha çok yararlanılmalı ve çocukların gelişim özelliklerine uygun oyunlara ilgili materyallerde yer verilmelidir.

İlkokul çağı din eğitiminin duygu boyutunda olması gerektiği ve bu dönemde sevgi temelli bir din eğitimi yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu yüzden çocuklara Allah korkusunun vicdan gelişimine tesadüf eden 10-11 yaşlarından itibaren verilmesi gerekmektedir (Ay, 2012).

Özetle ifade etmek gerekirse çalışmanın bu kısmında yapılan bilimsel çalışmalardan yola çıkılarak ilkokul çağında bulunan çocukların dini gelişim özelliklerine yer verilmiştir. Ayrıca yine bu dönemdeki çocukların dini gelişiminde görülen eksikliklere ve yanlışlara yer verilmiştir. Bu sayede “Bu dönem din eğitiminde nasıl bir yöntem kullanılmalıdır ve ilgili din eğitimi materyallerinde nelere dikkat edilmelidir?” sorusuna cevap aranmıştır. Sonuç olarak çocukların dini gelişimlerinin gelişim

özellikleriyle bağlantılı olduğu, çocukların Allah’a inanmaya meyilli bir şekilde dünyaya geldikleri, bu dönem din eğitiminde dinin duygu boyutuna önem verilmesi gerektiği ve oyunlar, kıssa anlatımları, şiirler, deyimler ve çocuk ilahilerinden yararlanılması gerektiği tespit edilmiştir. Buna ek olarak dua ve ibadet eğitimine bu dönemde ayrı bir önem vermenin gerekliliği belirlenmiştir. Bunun yanında çocukların Allah, melek ve peygamber tasavvurlarında bazı sıkıntıların olduğu görölmüştür. Tüm bunlar bu çağdaki bir çocuğa hitap eden bir din eğitimi materyalinden beklenenleri ifade etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve analizi, araştırmanın geçerlik ve güvenirliği yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılmak istenen konularla ilgili bilgiler içeren yazılı materyallerin analiz edilmesidir. Doküman analizinde ele alınacak konu ile ilgili tüm kaynaklar toplanır, incelenir ve sentez yapılarak sonuçlara ulaşılır (Balcı, 2013, s. 239). Dokümanların incelenmesinde dil ve bilim açısı, metinler arası ilişki açısı ve yazarlık ve okuyuculuk açısı gibi aşamaların dikkate alınması öngörülmüştür (Silverman, 1998 aktaran; Balcı, 2013, s. 239).

Doküman analizinin güçlü yönleri kolay ulaşılamayacak özneler, tepkiselliğin olmaması, uzun süreli veya zamana yayılmış analiz, örneklem büyüklüğü, bireysellik ve özgünlük, göreceli düşük maliyet ve nitelik olarak belirtilmiştir (Bailey, 1982 aktaran; Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 191).

Doküman incelemesinin zayıf yönleri ise olası yanlılık, seçilmişlik, eksiklik, ulaşılabilirlik, örneklem yanlılığı, sınırlı sözel davranış, standart bir formatın olmaması ve kodlama gücüğü olarak belirtilmiştir. (Bailey, 1982 aktaran; Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 192).

Belirtilen bu maddeleri araştırma açısından değerlendirmek gerekirse Diyanet Çocuk Takvimi'nin geniş bir zaman diliminde analiz edilmesi, nitelikli kişiler tarafından hazırlanması ve göreceli düşük maliyet hususlarında doküman analizi yönteminin güçlü yönünden yararlandığı söylenebilir. Bunun yanında takvimlerin standart bir formatta hazırlanması verilerin kodlanması noktasında kolaylık sağlamıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni Türkiye’de basılan çocuk takvimleri olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini ise 2021 yılında DİB tarafından hazırlanan Diyanet Çocuk Takvimi olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın örneklemini 2021 yılında basılan Diyanet Çocuk Takvimi’nin oluşturmalarının sebebi, araştırmaya başlanılan tarihte DİB’in son olarak çıkardığı takvimin 2021 yılı takvimi olmasıdır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma doküman analizine dayandığı için ilk olarak araştırmaya konu olan Diyanet Çocuk Takvimi’nin basılı hali temin edilmiştir. Daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı ile yapılan görüşmeler neticesinde takvimlerin PDF formatı temin edilmiştir.

Araştırmada verilerin analizi için içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. İçerik analizi şu şekilde açıklanmaktadır:

“İçerik analizi benzer verilerin belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirilmesi ve bunların anlaşılır biçimde düzenlenmesi sürecidir. Bu bağlamda tümevarımcı analiz olarak da adlandırılmaktadır. Derinlemesine bir çözümleme gerektiren içerik analizi, çoğunlukla mevcut verileri açıklamak için önceden belirlenmiş kategori ya da boyutlar olmadığı zaman işe koşulur. İçerik analizinde sırasıyla veriler kodlanır, temalar bulunur, kod ve temalar düzenlenir, bulgular tanımlanarak yorumlanır.” (Doğanay, Ataizi, Şimşek, Balaban Salı, & Akbulut, 2018, s. 186-187).

İçerik analizinin temel taşlarını kodlama ve tema oluşturma kavramları oluşturduğu için bu kavramların da açıklanmasında fayda görülmektedir.

“Kodlama, nitel veriyi betimleyebilmek ve veri seti içinde yer alan temaları açığa çıkarabilmek amacıyla analiz birimlerini (metin, resim, ses) anlamlı parçalara ayırma ve bu parçaları adlandırma sürecidir. Kodlama sürecinde analiz birimleri parçalara ayrılır, bu parçalar anlamlandırılır, adlandırılır, birbirine çok benzeyen ya da yineleyen bu isimler dikkate alındıktan sonra da daha genel başlıklar altında toplanır. Böylece kapsamlı bir veri seti genel kavram ve temalar altında yer alacak bir biçimde daraltılmış ve özetlenmiş olur.” (Doğanay vd., 2018, s. 187).

Araştırmada yukarıdaki süreçleri takip edebilmek için nitel veri analizi programlarından olan MAXQDA Analytics Pro 2018 yazılımı kullanılmıştır. İlk olarak basılı hali okunan Diyanet Çocuk Takvimi'nin PDF formatı bilgisayar programına yüklenmiştir. Daha sonra 1 Ocak 2021 tarihinden başlanarak takvimler bilgisayar programı vasıtasıyla kodlama sürecine tabi tutulmuştur. Bu işlem geniş zaman diliminde ve tekrarlar halinde yapılmıştır. Yapılan kodlamaların sonucunda temalar elde edilmiştir. Elde edilen temalar çocukların gelişim özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Nitel araştırmada geçerlik araştırmacının araştırdığı konuyu olduğu gibi ve yansız gözlemlemesi anlamında kullanılmaktadır (Kirk & Miller, 1986 aktaran; Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 281). Ayrıca araştırmacının çalışmanın geçerliliğini arttırabilmesi için çeşitleme, katılımcı teyidi ve meslektaş teyidi gibi ek yöntemler kullanması gerekir (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 281).

Güvenirlik araştırmanın inandırıcılığı ile ilgili olsa da nitel araştırmalarda daha çok araştırmacının araştırma esnasında kullandığı stratejileri daha belirgin hale getirmesi ve bu stratejileri diğer araştırmacıların da kullanabilmesine imkân sağlaması ile alakalıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 285). Kısaca nitel araştırmada güvenirliliği sağlamak için kullanılan stratejilerin tekrarlanabilir olması gerekmektedir.

İçerik analizi çalışmalarında güvenirliliği sağlamanın ölçütü ise araştırmanın tek kişi tarafından yapıldığı durumlarda bu kişinin farklı zamanlarda aynı kodlamaları yapması ile veya kodlama formlarına yaptığı çözümlemelerin farklı zamanlarda aynı sonucu vermesi ile mümkün olmaktadır. Araştırma birden fazla kişi tarafından yapıldığı zaman ise metnin çözümlenmesinde yapılan kategorileştirme işleminde aynı sonuçlar elde edilmelidir (Gökçe, 1995, s. 118-119).

Nitel araştırmalarda araştırmanın geçerliğini ve güvenirliliğini sağlamak için araştırma sürecinin ve sonucunun inandırıcı, transfer edilebilir, tutarlı ve teyit edilebilir olması gerekmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 289).

Tüm bunlardan hareketle araştırmanın geçerlik ve güvenirliliğini sağlamak için gerek araştırma konusunun seçiminde gerek araştırmada kullanılan takvimlerin belirlenmesinde uzman görüşüne başvurulmuştur. İçerik analizinde kullanılan program konusunda ve bu

programı daha verimli kullanabilmek için uzman desteği alınmıştır. Ayrıca araştırma tek kişi tarafından hazırlandığı için güvenilirliği sağlamak açısından kodlama süreci geniş zaman diliminde yapılmış, aynı kodlamalar farklı zamanlarda tekrar yapılmış ve aynı sonuçlar alınmıştır. Yapılan bu kodlamalardan temalar ortaya çıkmıştır. Bunların yanında araştırmanın tüm süreçlerinde bilimsel etik kurallarına dikkat edilmiş ve araştırma bu çerçevede raporlaştırılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmektedir. Bulgular çocukların gelişim ve dini gelişim özellikleri bağlamında literatürle desteklenmiş ve yorumlanmıştır.

4.1. Diyanet Çocuk Takvimi'nin Gelişim Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi

Diyanet Çocuk Takvimi'nin yapılan kodlamalar neticesinde ortaya çıkan ana temalar tablo 4.1'de sunulmuştur. Ayrıca aynı tabloda bu ana temalara ait frekans değerlerine ve yüzdelik değerlere yer verilmiştir. Diyanet Çocuk Takvimi tabloda yer alan ana temalara ve araştırmanın problemlerine bağlı olarak çocukların gelişim özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

Tablo 4.1. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yapılan Kodlama Neticesinde Ortaya Çıkan Temalar ve Bu Temalara Dair Sayısal Veriler

ANA TEMALAR	KODLAMA SAYISI	Yüzde	Yüzde (geçerli)
Siyer Öğretimi	188	12,57	12,57
Etkinlikler	703	47,02	47,02
İnanç Esasları	290	19,39	19,39
Kavram Öğretimi	206	13,77	13,77
İbadet Esasları	108	7,22	7,22
Toplam (Geçerli)	1495	100,00	100,00
Kayıp	0	0,00	-
Toplam	1495	100,00	-

Tablo 4.1'de görüldüğü gibi Diyanet Çocuk Takvimi'nde yapılan kodlama neticesinde 5 ana tema ortaya çıkmıştır. Toplam 1495 kodlama yapılmış olup en fazla kodlama etkinlikler temasında en az kodlama ise ibadet esasları temasında yapılmıştır.

Çalışmanın bu kısmından itibaren Diyanet Çocuk Takvimi Tablo 4.1'deki ana temalar çerçevesinde çocukların gelişim özellikleri bağlamında değerlendirilmektedir. Bu ana temaların altında yer alan alt temalar ve bu temalara ait sayısal veriler ilgili başlık altında sunulmuştur. Her başlık altında en az bir tabloya yer verilmiş ve değerlendirmeler

bu tabloların yardımıyla yapılmıştır. Araştırmada konu bütünlüğünü sağlayabilmek için temaların başlıklar halinde değerlendirilmesi Tablo 4.1'e göre yapılmamıştır.

4.1.1. Diyanet Çocuk Takvimi'nin İçerisinde Yer Alan Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Bu başlıkta Diyanet Çocuk Takvimi'nde herhangi bir başlık altında yer alan metinler ve görseller incelenmiştir. Bu metin veya görsellerin tamamı araştırmaya kolaylık sağlaması için etkinlik olarak isimlendirilmiştir. Tablo 4.2'de bu etkinliklere ve bu etkinliklere dair sayısal verilere yer verilmiştir. Aynı zamanda bu etkinliklerin içeriğine dair bilgilendirmeler yapılmıştır. Tüm bunlara bağlı olarak bu etkinlikler, çocukların gelişim özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Bunun yanında *DİB Çocuk Takvimlerinde ne tür din eğitimi yöntem ve tekniklerine yer verilmektedir? Bunlar çocukların gelişim özelliklerine uygun mudur?* problemi de bu bölümde test edilmektedir.

Tablo 4.2. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yer Alan Etkinlikler ve Bu Etkinliklere Dair Sayısal Veriler

Etkinlik Adı	Frekans
Karikatür	1
Şiir	3
Fıkra	27
Duvar Yazısı	1
Mani	5
Günün Ayeti	16
Bilmece	86
Mini İlmihal	48
Günün Hadisi	29
Günün Sözü	7
Tekerleme	13
Gülmece	61
Atasözü	12
Bunları Biliyor Muydunuz?	50
Bulmaca	19
Benim Peygamberim	105
Peygamberimizin Duaya Verdiği Önem	1
Peygamberimizin Eşyaya Verdiği Değer	1
Peygamber- Aile	1
Peygamberimiz- Hayvan Sevgisi	5
Gençler- Peygamberimiz	4
Peygamberimiz ve Çocuklar	18
Peygamberimiz ve İnsani Yönü	1
Örneklik-Peygamberimiz	1
Peygamberimiz ve Doğruluk	1

Peygamberimiz ve Komşuluk	2
Peygamber- Arkadaşlık	4
Gül-Peygamber İlişkisi	1
Peygamberimizin Hastalanması ve Vefatı	1
Elçiler Yılı	1
Davet Mektupları	1
Hendek Savaşı	1
Uhud Savaşı	1
Hiz. Ali ve Hiz. Fatıma'nın Evliliği	1
Bedir Savaşı	1
Muahat	1
Suffe'nin İnşası	1
Mescid-i Nebi'nin İnşası	1
Medine'de Misafirlik	1
Medine'ye Varış	3
Hicret Yolculuğu	9
Hicret İzni	1
Musab bin Umeyr'in Medine'ye Öğretmen Olarak Gönderilmesi	1
Akabe Biatları	1
İsra ve Miraç	1
Taif Olayı	2
Hüzün Yılı	2
Kâbe'deki Anlaşmayı Kurtların Yemesi	1
Boykot Yılları	1
Habeşistan'a Hicret	1
Hiz. Hamza'nın Müslüman Oluşu	1
Açıktan Davet	1
Darüerkam	1
İlk Müslümanlar	1
Hiz. Hatice'nin Tesellisi	1
İlk Vahiy	1
Peygamberimizin Hira Günleri	1
Peygamberimizin Künyesi	1
Evlilik ve Çocukları	1
Hiz. Hatice	3
Kâbe Hakemliği	2
Hilfûlfudul	1
El-Emin	1
Ebu Talip'in Yanında	2
Dedesinin Yanında	1
Annesinin Vefatı	1
Süt Anneye Verilme-Süt Kardeşler	1
İsim verme	1
Doğum- çevre	1
Deyim	43
Zaman Makinesi	94
Mini Sözlük	82

Tablo 4.2'deki bulgulara görüldüğü gibi Diyanet Çocuk Takvimi'nde en çok "Benim Peygamberim" etkinliğine (105) yer verildiği görülmektedir. Bu yüzden değerlendirmeye bu etkinlikten başlanmıştır. Ayrıca bu etkinliğin en çok işlenen etkinlik olmasından dolayı söz konusu etkinlikte yer alan konulara ve bu konulara dair sayısal verilere de yer verilmiştir.

4.1.1.1. Benim Peygamberim Etkinliği

Tablo 4.2'deki bulgulara görüldüğü gibi Benim Peygamberim etkinliğinde en fazla vurgunun Peygamberimiz ve çocuk alt temasına (18) yapıldığı görülmektedir. Bunu *hicret yolculuğu* (9) ve *Peygamberimiz ve hayvan sevgisi* (5) alt temalarının takip ettiği görülmektedir. *Gençler ve Peygamberimiz* ve *Peygamberimiz ve arkadaşlık alt temalarının* 4, *Medine'ye varış ve Hz. Hatice alt temalarının* 3, *Taif olayı, Peygamberimiz ve komşuluk, Kâbe Hakemliği ve Ebu Talib'in yanında temasının* 2 ve diğer temaların 1 defa vurgulandığı görülmektedir.

Tablo 4.2'nin yardımıyla Benim Peygamberim etkinliği hakkında ulaşılabilecek bulgulardan bir tanesi de bazı eksiklikler olmakla birlikte Peygamberimizin (sav) hayatının kronolojik bir şekilde aktarıldığı görülmektedir.⁵ Tablo 4.2'nin yardımıyla ulaşılabilecek bulgulardan bir diğeri de Peygamberimizin (sav) hayatından örneklerle aile, komşuluk, örnek olma, arkadaşlık doğruluk, hayvan sevgisi ve eşyaya verilen değer gibi konuların işlendiği görülmektedir. Şekil 4.1'de 2 Ocak tarihinde Peygamberimizin (sav) hayatının kronolojik sıralamaya göre anlatılmaya başlandığı ilk metne yer verilmiştir.

⁵ Söz konusu eksikliklere Diyanet Çocuk Takvimi'nin siyer öğretimi açısından değerlendirilmesi başlığı altında yer verileceği için burada değinilmemiştir.

Şekil 4.1. DİB Çocuk Takviminde 2 Ocak Tarihli Peygamberimizin (sav) Hayatının Anlatılmaya Başlandığı İlk Metin

En çok vurgu yapılan temanın Peygamberimiz ve çocuklar temasının olması söz konusu etkinliğin hazırlanmasında belli bir planın varlığına işaret edebilir. Fakat çocuklarla ilgili temanın işlenmesinde Peygamberimizle (sav) çocukların ilişkisinin yanında bir çocuk olarak Peygamberimiz temasına daha çok yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Çünkü Köylü ve Oruç (2020, s. 77) Hz. Muhammed'in (sav) bir çocuk olarak hayatının ayrıntılı bir şekilde çocuklara aktarılmasının çocukların dünyasında kalıcı etkilerinin olabileceğini belirtmektedir. Daha açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse Diyanet Çocuk Takvimi'nde Peygamberimizin (sav) çocukluk yıllarına ait çocuklarda olumlu etki oluşturabilecek hikâyelere yer vermek yerine Peygamberimizin (sav) çocuklarla yaşadığı olaylara ve diyaloglara yer verildiği görülmüştür. Yukarıda belirtildiği gibi çocukların kendilerinden bir parça bulabileceği Peygamberimizin çocukluk yıllarına ait çocuklarda olumlu etkiler oluşturabilecek hikâyelere daha çok yer verilmesinin pedagojik açıdan daha uygun olacağı düşünülmektedir. Örneğin; Peygamberimizin (sav) çocukluk yıllarında annesiyle birlikte yaptığı Medine ziyareti ve orada yüzmeyi öğrenmesi gibi hadiseler çocuklara aktarılması gibi. Bu açıdan bakıldığında Diyanet Çocuk Takvimi'nde Peygamberimiz ve çocuk temasına yapılan vurgunun fazla olmasının takvimin amaçları açısından uygun olduğu fakat bu temanın

içeriğinin güncellenerek Peygamberimizin (sav) çocukluğuna ilişkin daha fazla içeriğe yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

“Benim Peygamberim” etkinliğinde Peygamberimizin (sav) hayatından bazı olayların kronolojik sıralamaya göre aktarılmasının da doğru olduğu düşünülmektedir. Çünkü Selçuk (2009, s. 96) olayları kronolojik sıraya göre aktarmanın çocukların soyut gelişimine katkıda bulunacağını belirtmiştir. Bu açıdan Diyanet Çocuk Takvimi’nin çocukların gelişim özelliklerine uygun bir yöntem tercih ettiğini söylemek mümkündür.

“Benim Peygamberim” etkinliğinde diğer bir tema olan Peygamberimizin (sav) hayatından örneklerle aile, komşuluk, örnek olma, arkadaşlık doğruluk, hayvan sevgisi ve cansız varlıklara davranma şekilleri gibi konuların işlenmesinin de doğru bir uygulama olduğu düşünülmektedir. Çünkü Köylü ve Oruç (2020, s. 28) çocukların bu dönemde aile, akran grupları ve insanlarla ilişki kurduklarını bu sayede kendilerini idare etme yeteneği kazanarak grup içerisinde çalışmaktan ve arkadaşlık ilişkilerini geliştirmekten hoşlandıklarını belirtmiştir. Aynı konuda Yavuzer (2020, s. 27) arkadaşlık kurmanın ilkokul dönemindeki çocuklar için önemli bir görev ve sosyal beceri olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında zaman Diyanet Çocuk Takvimi’nin bu etkinlik kapsamında çocuğun gelişim özelliklerine uygun bir yol izlediği söylenebilir.

“Benim Peygamberim” etkinliğini kısa bir şekilde değerlendirmek gerekirse, bu etkinliğin çocukların gelişim ve dini gelişim özelliklerine uygun, belirli bir plan ve program dâhilinde hazırlanmış bir etkinlik olduğu değerlendirilmektedir. Fakat Peygamberimiz ve çocuk temasının içerik olarak güncellenmesi gelişim özellikleri bağlamında takvimi daha nitelikli hale getirecektir.

4.1.1.2. Mini İlmihal ve Mini Sözlük Etkinlikleri

Tablo 4.2’deki bulgulara göre “Mini İlmihal” etkinliğine 48 Mini Sözlük etkinliğine ise 82 defa yer verilmiştir. “Mini İlmihal” etkinliğinde namaz, abdest, oruç, efalimükellefin gibi ilmihali bilgiler bulunmaktadır. “Mini Sözlük” etkinliğinde ise dakika, fabl ve gazete gibi farklı kavramların yanı sıra hatim, cüz, aşır, sure ve Kadir Gecesi gibi dini kavramlar yer almaktadır.

Diğer bulgular ise şu şekildedir: “Mini İlmihal” etkinliğinde birbiriyle bağlantılı konular işlenmiştir. “Mini Sözlük” etkinliğinde ise çamur, ekmek, dakika gibi çocukların

kolayca anlayabileceği gelişim seviyesinin altında olduğu düşünülen kavramlara yer verilmiştir (Bkz. Yörükoğlu, 2021, s. 60-65).

“Mini Sözlük” etkinliğinde “Mini İlmihal” etkinliğinde bulunması daha uygun olan bazı kavramlara yer verilmesi bu kavramların iç içe geçmesine neden olmuş ve bu etkinlikleri birbirine yakınlaştırmıştır. Örneğin; 31 Ocak’ta “Mini Sözlük” etkinliğinde farz, 28 Mart’ta abdest, 14 Nisan’da oruç ve 8 Eylül’de vahiy kavramları “Mini İlmihal” etkinliğinde sırasıyla 13 Nisan, 2 Kasım, 20 Nisan ve 9 Kasım tarihlerinde işlenmiş ve bilgi tekrarı olmuştur. Bu konuda Selçuk (2009, s. 96) ilkokul döneminde yapılan eğitimde toplu öğretim- konu bütünlüğü ilkesine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu iki etkinlikte bilgi tekrarının yapılmış olması öğretimde konu bütünlüğü ilkesine ters bir durumdur. Bu bağlamda söz konusu etkinliklerin amaçlarının birbirine yakın olduğu değerlendirmesi yapılabilir. Bu etkinliklerin tek bir başlık altında birleştirilmesinin veya amaç olarak farklılaştırılmasının gerektiği düşünülmektedir.

“Mini İlmihal” etkinliğinde birbiriyle bağlantılı konuların işlenmesi öğretimde konu bütünlüğü ilkesi açısından gelişim özellikleri bağlamında doğru bir stratejidir. Bu durumu daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, bir etkinlikte namazın farzları işlenmişse daha sonraki etkinliklerde bu konu işlenmeye devam etmiştir. Bu strateji sayesinde söz konusu etkinlikte konu bütünlüğünün oluşması sağlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında zaman Mini İlmihal etkinliğinin bir plan ve program çerçevesinde hazırlandığı sonucuna ulaşılabilir. Fakat aynı durum Mini Sözlük etkinliği için geçerli değildir. Mini Sözlük etkinliğinde çocukların seviyesinin altında olduğu düşünülen kavramlara yer verilmiştir. Çamur, ekmek, ev ve dakika bunlardan bazılarıdır.⁶ Çünkü Ülgen (2004, s. 119-120) ilkokul döneminde çocukların kavram öğrenimine sıfırdan başlamadıklarını bir alt yapılarının olduğunu belirtmektedir. Söz konusu kavramlar da neredeyse çocukların ilk olarak öğrendikleri kavramlar arasındadır. Bu durum “Mini Sözlük” etkinliğinin planlanmasının yetersiz olduğunu ve bu etkinliğin hazırlanması esnasında çocukların gelişim özelliklerinin yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir.

⁶ Çalışmada Diyanet Çocuk Takvimi’nde yer alan kavramların ayrıca incelendiği bir bölüm olduğu için Mini Sözlük etkinliğinde yer alan çocukların seviyelerinin altında kalan kavramların tamamına burada yer verilmemiştir.

4.1.1.3. Zaman Makinesi Etkinliği

Tablo 4.2’deki bulgularda da görüldüğü gibi Diyanet Çocuk Takvimi’nde “Zaman Makinesi” etkinliğine 94 defa yer verilmiştir. Bu etkinlik “Benim Peygamberim” etkinliğinden sonra en çok yer verilen etkinliktir. Tarihsel olayların aktarımında herhangi bir kronolojik sıranın gözetilmediğı etkinlikte Mekke’nin Fethi, kandiller gibi önemli kutsal gün ve gecelerin yanı sıra 23 Nisan ve 29 Ekim gibi milli günlere de yer verilmiştir. Kindi ve Fuat Sezgin gibi din ve bilim açısından önemli şahsiyetler de bu etkinlikte işlenmiştir. Yine bu etkinlik kapsamında özellikle Osmanlı Devleti’ne ait gelenek ve göreneklere yer verildiğı görülmektedir. Mekke’nin Fethi konusunun 1 Ocak ve 18 Ocak tarihlerinde birebir aynı metinle aktarıldığı tespit edilmiştir. Zaman Makinesi etkinliği için bir diğeri bulgu ise İslam dini için önemli bir yere sahip olan bazı şehir ve merkezlerin yanı sıra cami, medrese ve vakıf gibi dini ve kültürel yapıların tanıtılmasıdır. Tüm bunlara ek olarak yine aynı etkinlik kapsamında İslam dininde önemli bir yere sahip olan gün ve gecelerin de aktarıldığı görülmektedir.

Yukarıda belirtilen bulgulardan hareketle “Zaman Makinesi” etkinliğinin geniş bir kapsamının olduğı görülmektedir. Etkinliğe genel olarak bakıldığında konu bütünlüğünden uzak olduğunu söylemek gerekmektedir. Konu bütünlüğünün olmaması bilişsel olarak çocuklara aktarılanların geniş bir alana yayılmasına neden olmuştur. Yavuzer (2020, s. 103) bu konuda çocuklara aktarılan bilgilerin çocukların ihtiyaçlarına uygun olmasının ayrı bir önem taşıdığını çocuğun ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir bilginin çocukta güvensizlik ve iletişim kopukluğuna neden olabileceğini belirtmektedir. Selçuk (2009, s. 108-109) da ilkokul dönemindeki çocuklara hayattan konularla yaklaşmanın, ayrıntılardan çok olayların bütününe ve genel çizgilere hitap etmenin önemini belirtmektedir. Bunun yanında çocuklara öğretilen bilgilerin onların tecrübelerinde yer alarak çocuklar için anlamlı hale gelmesinin de önemini vurgulamaktadır. Fakat “Zaman Makinesi” etkinliğinde yer alan ilk filozof, ilk sosyolog ve itikad imamı, mesnevi tarzında yazılmış ilk eser, Ehlisünnet anlayışı vb. gibi bilgilerin bu yaştaki çocukların tecrübelerinde yer alması oldukça güçtür. Aynı zamanda bu bilgilerin çocukların ihtiyaçlarına uygun olmadığı değerlendirilmektedir. Çünkü yine Selçuk (2009, s. 109) çocukların çevrelerinde gördüğü şeylere ilgi ve ihtiyaç duyacağını belirtmiştir. Bu bağlamda belirtilen bilgilerin çocukların çevrelerinde gördüklerine yakın bilgiler olduğunu söylemek zordur. Tüm bunlardan hareketle “Zaman Makinesi”

etkinliğinde çocukların gelişim seviyelerinin üzerinde bilgi aktarımlarına yer verildiği ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel olayların kronolojik olarak aktarılmaması bulgusuna değinmek gerekirse takvimin ait olduğu günün etkisini de göz ardı etmemekle birlikte bu konu söz konusu etkinlikte konu bütünlüğünün oluşmasını engellemiştir. Örneğin; 1 Ocak'ta Mekke'nin Fethi, 4 Ocak'ta Vahan Koridoru konusu işlenmiştir. Buna ek olarak bulgularda belirtilen aynı metnin tekraren işlenmiş olması bu etkinliğin planlanmasında veya kontrollerinde problemlerin olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç olarak “Zaman Makinesi” etkinliği milli ve manevi değerleri bir arada aktarmaya çalışan bir etkinliktir. Fakat söz konusu etkinlikte geniş bir konu alanına hitap edilmesinden dolayı çocukların ilgi ve ihtiyaçlarının dışında kalabilecek bilgi aktarımlarına yer verildiği, etkinliğin planlanmasında ve kontrollerinde bazı problemlerin varlığı göze çarpmaktadır. Tüm bunlardan dolayı bu etkinliğin çocukların gelişim özelliklerine tamamen uyumlu olduğunu söylemek zordur.

4.1.1.4. Bunları Biliyor Muydunuz? Etkinliği

Tablo 4.2’de de görüldüğü gibi “Bunları Biliyor Muydunuz” etkinliğine 50 kez yer verilmiştir. Bu etkinlik daha çok bilişsel alana yönelik bilgileri aktaran bir etkinliktir. Bu etkinlikte genel olarak yılanların duymaması ve kelebeklerin ayaklarıyla tat alması gibi hayvanlarla ilgili ilginç bilgilere yer verildiği, İslam dünyasında Harezmi’nin Cebir ilminin kurucusu kabul edildiği gibi Müslüman âlimlerle ilgili hikâyelerin olduğu ve bazı yapıların veya mabetlerin ön plana çıkan özelliklerinin aktarıldığı görülmektedir. İnanç ve ibadet anlamında ise yalnızca 10 Mart tarihinde imanın şartlarına ve 3, 24 Eylül ve 12 Kasım tarihlerinde Kur’an-ı Kerimle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

İlgili bulgulardan hareketle bu etkinliğin daha çok kültürel alana hitap ettiği söylenebilir. Bu etkinlikte aktarılanların çocukların dikkatlerini çekebilecek hatta onların merak ve keşif duygularını harekete geçirebilecek bilgiler olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan bu etkinliğin çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğu düşünülmektedir. Yörükoğlu’nun (2021, s. 77) da bu yaştaki çocukların yeni bir şeyler öğrenmek ve keşfetmek peşinde olduklarını ifade etmesi söz konusu yaklaşımı doğrular niteliktedir. Bu bağlamda bu etkinliğin çocuklar için oldukça faydalı ve güzel bir etkinlik olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

4.1.1.5. Deyim Etkinliği

Tablo 4.2’de görüldüğü gibi Diyanet Çocuk Takvimi’nde “Deyim” etkinliğine 43 defa yer verilmiştir. Fakat bu sayının içerisine Gülmece etkinliğinde geçen 3 deyim de eklenmiştir. Bu etkinlikte deyimlere yer verilmiş ve bu deyimlerin açıklaması yapılmıştır. Bir örnek üzerinde anlatmak gerekirse 2 Ocak tarihli takvim sayfasında “Açık kapı bırakmak” deyimini deyim etkinliğinde sunulmuş ve açıklaması; “gerektiğinde karşıdakine yeniden bir şans vermek, tamamen kesip atmamak” şeklinde yapılmıştır. Deyim etkinliğinde psikomotor ve duyuşsal alana zaman zaman vurgu yapıldığı görülse de genellikle bilişsel alana hitap edildiği tespit edilmiştir. Şöyle ki “Kabağın birinin başına patlaması, rafa kaldırmak, hali vakti yerinde olmak, kabına sığmamak, tabanları yağlamak, gelip çatmak” gibi daha çok bilişsel alana hitap eden deyimlerin ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir.

İlgili bulgulardan hareketle deyimlerin açıklamaları ile verilmesinin doğru olduğu düşünülmektedir. Çünkü ilkokul dönemindeki çocuklar deyimleri anlamakta zorlanmaktadır (Yörükoğlu, 2021, s. 110). Bu açıdan bakıldığında zaman deyim etkinliğinin gelişim özelliklerine uygun olduğu söylenebilir. Şekil 4.2’de açıklamasıyla birlikte yer verilen bir deyim bulduğu takvim yaprağı şu şekildedir.

Şekil 4.2. 2 Ocak Tarihli DİB Çocuk Takviminde Açıklamasıyla Birlikte Verilen Bir Deyim

“Deyim” etkinliğinde bilişsel alana daha çok yer verilmesi bu dönemdeki çocukların merak ve keşif duygularının ön planda olmasından dolayı yerindedir. Fakat bilişsel ve duyuşsal alana birlikte hitap eden deyimlere yer verilmesi daha doğru olurdu. Çanakçı (2018, s. 79) da bu konuda ilköğretim döneminde yapılan eğitimde bilişsel alanın ön plana çıkarıldığını duyuşsal ve sosyal alanın ihmal edildiğini söylemektedir. Bu noktada “Açık kapı bırakmak, dili pabuç kadar olmak” gibi bilişsel ve duyuşsal alana birlikte hitap eden deyimlere daha fazla yer verilmesinin veya çocukların dini gelişimlerine katkı sağlayabilecek “Cennetin kapısını açmak, Eyüp sabrı ve Tanrı misafiri” gibi deyimlere yer verilmesinin takvimlere amaca hizmet noktasında daha fazla katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

4.1.1.6. Atasözü Etkinliği

Tablo 4.2’deki bulgulara görüldüğü gibi bu etkinliğe Diyanet Çocuk Takvimi’nde 12 defa yer verilmiştir. Tıpkı deyimler gibi atasözlerinin de açıklamaları takvimde bulunmaktadır. Bu 12 atasözünün içerik itibarıyla “kalp kırmama, güzel ahlak, güvenilirlik ve doğruluk, kul hakkı, akrabayı koruyup gözetme, sabır, ölçülü olmak, hayırseverlik” gibi erdemlere hitap ettiği tespit edilmiştir. Bu 12 atasözünün bir kısmı ilk bakışta dini içerikli görünmese de verdikleri mesaj bağlamında dinle kesişmektedir.

İlgili bulgulardan hareketle atasözlerinin tıpkı deyimler gibi açıklamaları ile birlikte verilmesinin doğru olduğu düşünülmektedir. Çünkü Yörükoğlu (2021, s. 110) bu dönemde soyut düşüncenin yetersiz kalışının en bariz örneğinin atasözlerinin anlaşılabilmesi olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda atasözlerinin anlaşılması açısından açıklamalarıyla birlikte verilmesinin gelişim özelliklerine uygun olduğu söylenebilir.

Bir diğer bulgu olan atasözlerinde deyimlerden farklı olarak duyuşsal ve psikomotor alana hitap eden atasözlerinin seçilmesi ise bu etkinliğin deyim etkinliğine göre farklı bir bakış açısı ile hazırlandığını göstermektedir. Bu da Çanakçı (2018, s. 79) tarafından belirtilen ilköğretim döneminde eğitimde sosyal ve duyuşsal alanın ihmalinin bu etkinliğin hazırlanması sırasında dikkate alındığını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında zaman da Atasözü etkinliğinin çocukların gelişim özelliklerine uygunluk gösterdiği söylenebilir.

Çok önemli bir sorun teşkil etmemekle birlikte atasözlerinin dini içerikli olmaması hususuna gelince ise bu etkinliğin içeriğinin “Sabreden derviş muradına ermiş”, “İslam’ın şartı beştir altıncısı insaftır demişler”, “Sabreyle işine, hayır gelsin başına”, “Eşeğini sağlam bağla, sonra Allah’a ısmarla” ve “İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir” gibi içerisinde dini unsurları da barındıran atasözleri ile zenginleştirilmesinin din eğitimi bağlamında katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak Atasözü etkinliğinin çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğunu, aynı bakış açısı çerçevesinde dini unsurları da bulunduran atasözleriyle birlikte sayısının arttırılması gerektiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

4.1.1.7. Günün Ayeti, Günün Hadisi ve Günün Sözü Etkinlikleri

Tablo 4.2’de de görüldüğü gibi Diyanet Çocuk Takvimi’nde “Günün Ayeti” etkinliği 16, “Günün Hadisi” etkinliği 29 ve “Günün Sözü” etkinliği 7 defa sunulmuştur. “Günün Ayeti” kısmında yer alan ayetlere bakıldığı zaman daha çok şükür, Allah’ın affediciliği, iyilik ve hayırseverlik, akrabayı koruyup gözetme, israftan kaçınma merhamet ve bağışlama gibi konulara yer verildiği görülmüştür. Bunun yanında söz konusu etkinlikte 5 tane ayetin dua içerikli olduğu 1 tanesinin dua etmenin önemi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. “Günün Hadisi” etkinliği incelendiği zaman ise hadislerin de büyük bir kısmının ayetler gibi dua içerikli olduğu görülmüştür. Daha çok şükür, ilmin önemi, güzel ahlak, iyi ve güzel işler, ibadet, Allah sevgisi, Kur’an öğrenmenin önemi ve yaşlıya hürmetin önemi gibi konuları işleyen hadislere yer verilmiştir. Günün Hadisi etkinliğinde 27 Temmuz- 17 Ekim tarihlerinde “Allah’ım! Sen affedecisin, cömertsin, affetmeyi seversin. Beni de affet.” hadisine ve 16 Ağustos- 17 Ekim tarihlerinde “Allah’ım! Senden seni sevmeyi, seni sevenleri sevmeyi ve senin sevgine ulaştıran ameli yapmayı isterim.” hadisine birebir aynı şekilde yer verildiği görülmektedir. Ayrıca 21 Aralık tarihinde Sadi Şirazi’ye ait olan “Ne söyleyeyim diye başta düşünmek, niçin söyledim diye sonunda pişman olmaktan iyidir.” sözünün hadis olarak aktarıldığı görülmektedir. “Günün Sözü” etkinliğine bakıldığı zaman da arkadaşlığın önemi, sağlık ve sıhhatin önemi, yalandan uzak durmak, dinlemenin önemi ve çok konuşmanın zararları ve son olarak bencillikten uzak durmanın önemi gibi konulara yer verildiği görülmüştür.

“Günün Ayeti” etkinliğinde şükür, Allah’ın affediciliği, iyilik ve hayırseverlik, akrabayı koruyup gözetme, israftan kaçınma merhamet ve bağışlama gibi konuları içeren

ayetlerin seçilmesinin çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Ay (2012) bu dönemde din eğitiminin duygu boyutunda ve sevgi temelli yapılması gerektiğini belirtmektedir. Diğer bir bulgu olan “Günün Ayeti” etkinliğinde 5 ayetin dua içerikli bir tanesinin de duanın önemi ile ilgili ayet olması, takvimlerin doğru bir uygulama tercih ettiğine işaret etmektedir. Çünkü ilkökul çocukları ilişki arayışı içinde oldukları bir dönemdedir ve iletişim onlar için bir ihtiyaçtır (Elkind, 1970 aktaran; Köylü & Oruç, 2020, s. 151-152). Bu husus ilkökul dönemi din eğitiminde veya dini gelişiminde duaya verilmesi gereken önemi göstermektedir. “Günün Ayeti” etkinliğinin duaya verdiği bu önem açısından da çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğu söylenebilir.

“Günün Hadisi” etkinliğine bakıldığı zaman ise şükür, ilmin önemi, güzel ahlak, iyi ve güzel işler, ibadet, Allah sevgisi, Kur’an öğrenmenin önemi ve yaşlıya hürmetin önemi gibi konuların seçilmesi Günüñ Ayeti etkinliğinde belirtildiği gibi dinin duygu boyutunda işlenmesi sebebinden ötürü doğru bir uygulamadır. Bu seçilen hadisîşeriflerin çocukların gelişimlerine uygun olduğunu göstermektedir. Fakat ilgili bulgularda belirtilen tarihlerde tekrara düşülmesi bu etkinliğin hazırlanmasında veya hazırlanmasından sonraki kontrollerde bazı hususların ihmal edildiğini göstermektedir. Bu durum Günüñ Hadisi etkinliğinin kısmen bir plan ve programa sahip olsa da yeterli derecede özenli bir şekilde hazırlanmadığını ortaya çıkarmaktadır.

İlgili bulgulardan “Günüñ Sözü” etkinliğine bakıldığı zaman ise arkadaşlığın önemi, sağlık ve sıhhatin önemi, yalandan uzak durmak, dinlemenin önemi ve çok konuşmanın zararları ve son olarak bencillikten uzak durmanın önemi gibi konulara yer verilmesi doğru bir uygulamadır. Özellikle arkadaşlığın önemi noktasında Yörükoğlu (2021, s. 90-92) bu dönemde arkadaş ilişkilerinin çok önemli olduğunu, arkadaş ilişkileri iyi olan çocukların derslerinde daha başarılı olduğunu, öz denetim becerilerinin arttığını ve bencillikten uzak olduğunu belirtmektedir. Diğer konular da duyuşsal alana hitap eden, bu dönemde çocuklara aktarılabilecek konular arasındadır. Bu bağlamda “Günüñ Sözü” etkinliğinin de çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğunu söylemek gerekmektedir.

4.1.1.8. Fıkra, Gülmece, Bulmaca, Tekerleme, Bilmece, Duvar Yazısı, Mani ve Karikatür Etkinlikleri

Tablo 4.2'deki bulgularda da görüldüğü gibi Diyanet Çocuk Takvimi'nde "Fıkra" etkinliğine 27, "Gülmece" etkinliğine 61, "Bulmaca" etkinliğine 19, "Tekerleme" etkinliğine 13, "Bilmece" etkinliğine 86, "Duvar Yazısı" etkinliğine 1, "Mani" etkinliğine 5 ve "Karikatür" etkinliğine 1 defa yer verilmiştir. "Gülmece ve Fıkra" etkinliklerinde genel olarak eğitim-öğretim, çocuk- veli, öğrenci-öğretmen ve yazılı-sözlü gibi konulara vurgu yapılmıştır. Bu etkinliklerde öğrenci velilerinin çocuklarının ödevlerini yapmasına sıkça vurgu yapılarak bu duruma nüktedanlık içinde yaklaşıldığı görülmektedir. Bunun yanında 17 Ocak tarihinde "Gülmece" etkinliğinde "Sadece matematik dersin pekiyi, diğer derslerinin hepsi zayıf, atalarımız ne demiş: birçok işte çırak olacağına bir işte usta ol" şeklinde bir öğrencinin sadece matematik dersinin iyi olmasını meşrulaştırabilecek nitelikte bir diyaloga yer verildiği görülmektedir. Yine 24 Ocak tarihinde "Gülmece" etkinliğinde elektriği bulan kişinin Edison olduğu yönünde yanlış bir bilgiye yer verildiği görülmektedir. "Mani" etkinliğine bakıldığı zaman genel olarak Ramazan ayı ve Kur'an temalarının işlendiği görülmektedir. "Bilmece" etkinliğinde ise bilmece çocuklara sorulmuş alt kısımda ters bir şekilde bilmecenin cevabı verilmiştir. Genel olarak bakıldığı zaman dini ve ahlaki unsurların yanı sıra hayvanlarla ilgili bilmecelelere yer verildiği görülmektedir. "Karikatür, Şiir, Duvar Yazısı ve Bulmaca" etkinliklerinde ise genel olarak eğlenceli içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir. "Şiir" etkinliğinde ise sadece bir tane şiir dini içerikli olup geriye kalan iki şiir çocuk şiirleridir.

İlgili bulgulardan hareketle söz konusu etkinliklerin takvimlerin daha eğlenceli hale gelmesi için yapıldığı görülmektedir. "Gülmece ve Fıkra" etkinliklerinde öğrenci velilerinin çocuklarının ödevlerini yapmasına sıkça vurgu yapılmasının yanlış bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu durum çocuklarda ters etki yapabilir ve çocuklarda ödev yapmanın velilerin bir görevi olduğu düşüncesini oluşturabilir. Bu açıdan bakıldığı zaman bu konuya sıkça vurgu yapılmış olması yanlış bir konu seçimi olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında yine "Gülmece" etkinliğinde 17 Ocak tarihinde sadece matematik dersinin iyi olmasını meşrulaştıran diyalog her ne kadar çocukları eğlendirmek için yapılmış olsa da çocuklarda olumsuz etki yaratabilecek bir diyalogdur. 24 Ocak tarihinde "Gülmece" etkinliğinde verilen yanlış bilginin de çocuklarda olumsuz etkiler yapabileceği düşünülmektedir. Çünkü çocukların bu yaşlarda

öğrendiği bilgilerin kalıcı olacağı (Yazıbaşı, 2017, s. 317) için verilen bu yanlış bilginin çocuklarda ömür boyu kalıcı olabileceği unutulmamalıdır. Tüm bunlardan hareketle “Fıkra ve Gülmece” etkinliklerin hazırlanması sırasında gerekli özenin gösterilmediği ve söz konusu etkinliklerde çocukların gelişim özellikleriyle bağlantılı olarak yanlış içeriklerin varlığı ortaya çıkmaktadır.

İlgili bulgulardan hareketle “Mani” etkinliğine bakıldığı zaman, bu etkinlikte çocukların gelişim özelliklerine uygun olmayan herhangi bir içerikle karşılaşılmamıştır. Nitekim Ay’ın (2012) de belirttiği gibi bu yaşlardaki çocuklara ilahi ezberletmek din eğitimi açısından önemlidir. Maniler de aynı amaca hizmet edeceğinden takvimlerde mani etkinliğinin sayısının artırılması yerinde olacaktır.

İlgili bulgulardan hareketle “Bilmece” etkinliğine bakıldığı zaman dini ve ahlaki unsurların eğlenceli bir şekilde öğretiminin amaçlanması bakıldığı zaman gelişim açısından doğru bir yöntemdir. Bu bağlamda “Bilmece” etkinliğinin çocukların gelişim özelliklerine uygun ve onların eğlenerek öğrenmesini sağlayabilecek bir etkinlik olduğunu söylemek mümkündür. Çocukların eğlenceli vakit geçirmelerini sağlamak için hazırlanan “Karikatür, Şiir, Duvar Yazısı ve Bulmaca” etkinliklerinde ise çocukların gelişim özelliklerinin üstünde veya altında herhangi bir içeriğe rastlanılmamıştır.

4.1.1.9. Diyanet Çocuk Takvimi’nde Yer Alan Din Eğitimi Yöntem ve Tekniklerinin Değerlendirilmesi

Diyanet Çocuk Takvimi’ne bakıldığı zaman anlatım, soru- cevap, model sunma gibi din eğitimi öğretim metotlarına yer verildiği tespit edilmiştir. Buna karşılık Cebeci (2015, s. 79) tarafından anlaşılmaması güç bir durumun benzeri ile anlatılması şeklinde ifade edilen temsili anlatım yönteminin kullanılmadığı görülmüştür. Yine din eğitiminde önemli bir yere sahip olan kıssa anlatımına da bu takvimde rastlanılmamıştır. Dolayısıyla çocukların kendilerinden bir şeyler bulabileceği Hz. Yusuf kıssası da işlenmemiştir. Hatta Hz. Yusuf Peygambere takvimde hiç yer verilmemiştir. Genel olarak Peygamberimizin hayat hikâyelerine yer verildiği görülmektedir. Takvimde Peygamber Efendimiz (sav) veya başka bir peygamber ile ilgili şiir veya ilahiye rastlanılmamıştır. Hz. unvanının doğru bir şekilde kullanımını sağlayacak herhangi bir bilgilendirmeye de yer verilmemiştir.

İlgili bulgular dikkate alındığı zaman takvimde din eğitiminde sıklıkla kullanılan soru-cevap, anlatım ve model sunma gibi yöntem ve tekniklerden yararlanıldığı

görülmektedir. Özellikle soru-cevap yönteminin kullanılması çocukların düşünme becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacağı için olumlu olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu dönemde çocuklar merak ve keşfetme duygusu içerisinde. Anlatım yönteminin kullanılmış olması da ilkökul dönemindeki çocuklar için onların dinleme becerilerini arttırma ve hayal dünyalarını harekete geçirme açısından doğru bir yöntemdir. Çalışmanın teorik kısmında belirtilen çocukların hayatına etki edebilecek kahramanların din eğitimi materyallerinde yer almasının gerekliliği hususundan hareketle takvimde model sunma metoduna yer verilmesi de yerinde bir uygulamadır. Fakat ilkökul dönemine hitap eden bir din eğitimi materyalinde temsili anlatımdan, hikâye ve kıssa anlatımlarından yeterince yararlanılmamış olması eksiklik olarak görülmektedir.

4.1.2. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yer Alan İnanç Konusuna Dair Bilgilerin Gelişim Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi

Çocukluk döneminde doğru bir şekilde yapılan din eğitimi bireyin gelecekteki dini yaşantısını ve dini tutumunu şekillendirecektir. Din eğitiminin en temel konuları arasında İslam inanç esasları olarak da bilinen inanç konuları vardır. Bu bağlamda çocukluk döneminde yapılan din eğitiminde inanç konularına ayrı bir önem verilmesi ve bu konuların çocukların gelişim özelliklerine uygun bir şekilde öğretiminin yapılması gerekmektedir. Tablo 4.3'te Diyanet Çocuk Takvimi'nde yer alan inanç konuları ve bu konulara dair sayısal veriler sunulmaktadır. Bu tablodan hareketle takvimlerin bu konuları ele alış şekli ve çocukların gelişim özelliğine uygunluğu tartışılmaktadır. Bu bölümde ek olarak araştırmanın problemleri içerisinde yer alan *DİB Çocuk Takvimleri, çocuklarda doğru bir Allah tasavvuru oluşturacak nitelikte midir?* problemi de test edilmektedir.

Tablo 4.3. Diyanet Çocuk Takvimi’nde Yer Alan İnanç Konuları ve Bu Konulara Dair Sayısal Veriler

Temalar	Frekans
İnanç Konuları	290
Şirk	3
Kaza ve Kader	2
Ahiret	7
Cennet	1
Cehennem	2
Kutsal Kitap	29
Peygamber- Hz. Muhammed (sav)	130
Hz. İsmail	1
Mucize	3
Hz. Süleyman	1
Hz. Nuh	1
Hz. Musa	1
Melek	5
Allah	101

Tablo 4.3’e göre takvimde inanç konuları 290 defa vurgulanmıştır. Bu vurgulardan 101’i Allah inancına, 130’u peygamber temasına 29’u kutsal kitap temasına 5’i melek temasına, 7’si ahiret temasına 2’si kaza ve kader temasına, 3’ü şirk temasına yapılmış 13 vurgu da genel olarak inanç temasına yönelik yapılmıştır.

Allah inancı temasında 24 Ocak ve 31 Ağustos tarihinde yapılan sadece 2 vurgunun tabiatla bağlantı kurularak aktarıldığı görülmüştür. 24 Ocak tarihinde deniz: *Tuzlu su kütlesi. Allah’ın insana hediye ettiği iki büyük mavilikten biri. (Diğeri tam başının üzerinde.)* şeklinde 31 Ağustos tarihinde ise “*O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedirler.*” (Enbiya sûresi, 33. ayet) şeklinde Allah inancı tabiat ile bağlantılı kurularak aktarılmıştır. Sadece 26 Ocak tarihinde ve 2 Şubat tarihinde Allah’ın zati sıfatlarına, 9 ve 16 Şubat tarihlerinde de Allah’ın subuti sıfatlarına vurguların yapıldığı görülmüştür. Ayrıca her ne kadar 19 Ocak tarihinde Allah’ı tanımanın onun esmayhüsna denilen güzel isimlerini öğrenerek olacağı belirtilmişse de takvimde Allah sevgisini çocuklara aşılayabilecek “Basir, Semi, Rahman, Rahim, Gafur, Vedud, Mü’min ve Tevvab” gibi isimlere takvimlerde yer verilmediği saptanmıştır. Ayrıca çocuklarda bu dönemde ortaya çıkabilecek antropomorfik Tanrı anlayışını önlemek veya doğru bir şekilde yönetmek bağlamında Allah’ın zati sıfatlarına

26 Ocak ve 2 Şubat tarihlerinde subuti sıfatlarından 9 ve 16 Şubat tarihlerinde 2’şer defa yararlanıldığı tespit edilmiştir. Bu tarihlerde Allah’ın zati ve subuti sıfatlarının tamamı açıklanmıştır.

Diyanet Çocuk Takvimi’nde peygamber inancı ile ilgili bulgulara gelince 130 defa vurgulanan bu temada Hz. İsmail, Hz. Musa, Hz. Nuh ve Hz. Süleyman peygamberlere 1 Hz. Muhammed’e (sav) 123 defa vurgu yapılmıştır. 3 yerde de peygamberimizin göstermiş olduğu mucize temasına vurgu yapılmıştır. Çocukların bu dönemde peygamberlere niçin inanmaları gerektiği hususunda takvimde herhangi bir bilgilendirmeye rastlanılmamıştır.

Kutsal kitap teması ile ilgili bulgular ise şu şekildedir: 29 defa vurgulanan bu temada genel olarak Kur’an-ı Kerim’e inanmanın iman esaslarından biri olduğu ve Kur’an-ı Kerim’le ilgili kavramların aktarıldığı görülmüştür. Kur’an-ı Kerim haricindeki diğer kutsal kitaplara hiç değinilmemiştir. Kutsal kitap inancının öğretiminde önemli noktalardan birisi olan kutsal kitapları Allah ile ilişkilendirme konusuna takvimde vurgunun yapıldığı görülmektedir. Genel olarak Kur’an-ı Kerim aracılığıyla Allah’ın esmayhüsnaşını öğrenip, O’nu tanıyıp onun hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz vurgulanmıştır. Takvimde Kur’an-ı Kerim’le ilgili olarak “Bunları Biliyor Muydunuz” etkinliğinde Kur’an-ı Kerim’in ilk emrinin ne olduğu, nerede indiği, besmelesiz başlayan suresinin hangisi olduğu; Kur’an-ı Kerim’i Mekke’de müşriklere karşı ilk okuyan kim olduğu, çoğaltıp bazı merkezlere gönderenin kim olduğu gibi çocukların ilgilerini çekebilecek vurguların yapıldığı görülmektedir.

Diyanet Çocuk Takvimi’nde melek teması ile ilgili bulgular ise şu şekildedir: 5 defa vurgulanan bu temada meleklerle inanmanın imanın bir gereği olduğundan bahsedilmiş, 23 Şubat tarihinde meleklerin yaratılışı ve özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Dört büyük melek haricindeki meleklerden bahsedilmemiştir. Çocuklarda oluşabilecek antropomomorfik melek anlayışını ve çocukların meleklerle cin ve şeytanı karıştırmasını önleyebilecek bir bilgi veya etkinliğe rastlanılmamıştır. Bunun yanında melek inancını anlamayı kolaylaştırabilecek halk arasında sıkça kullanılan “melek gibi adam”, “melek gibi kız” ve “şeytan gibi çocuk” deyimlerine deyim etkinliği kısmında yer verilmediği tespit edilmiştir. Fakat çocukları yanlış bir melek anlayışına yönlendirebilecek kanat, kuş ve uçak gibi tasvirlerle yer verilmediğini de eklemek gerekmektedir.

Diyanet Çocuk Takvimi'nde ahiret teması ile ilgili bulgulara gelince, 7 defa vurgulanan bu temada ana temaya bağlı olarak cennet alt temasının 1 cehennem alt temasının ise 2 defa vurgulandığı tespit edilmiştir. Genel olarak ahirete iman, imanın gereği olduğundan bahsedildiği ve cennet ve cehennem kavramlarının gerçek anlamlarında kullanıldığı görülmüştür.

Diyanet Çocuk Takvimi'nde kaza ve kader teması ile ilgili bulgulara bakıldığı zaman da bu temanın sadece 2 defa vurgulandığı görülmektedir. Bu vurgular kaza ve kadere iman, imanın bir gereği olduğu bilgisiyle sınırlı kalmıştır. Başka bir ifadeyle kaza ve kader hakkında detaylı bir bilgi verilmemiş, sadece imanın şartlarından bir tanesi olduğu vurgulanmıştır.

İlgili bulgulardan hareketle Allah inancı temasının Diyanet Çocuk Takviminde aktarımına bakıldığı zaman yer yer sıkıntıların olduğu görülmüştür. Bunlardan ilki Allah inancının tabiatla bağlantı kurularak anlatılmamasıdır. Bu konuda Yavuz (2012, s. 85-86) çocukluk dönemindeki bireylerin Allah arayışının arttığını ve bu durumun özellikle kırsal kesimlerde yaşayan çocuklarda daha dikkat çekici olduğunu belirtmektedir. Diyanet Çocuk Takvimi'nin inanç teması aktarımına bu bağlamda yaklaşıldığı zaman takvimin bu noktada eksik kaldığını söylemek mümkündür. Bu durum aynı zamanda inanç temasının hazırlanması aşamasında bu konuda yapılan bilimsel çalışmaların yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir. İkinci husus ise Allah inancının çocuklara aktarımında oldukça etkili bir yöntem olan temsili anlatım yönteminin bu temada kullanılmamasıdır. Çünkü Cebeci (2015, s. 79) Allah'ın her yerde olduğunu kavratmada temsil yönteminin etkili olabileceğini ve bu yöntemin Kur'an'a ve sünnete aykırı olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında bulgularda da belirtilen Allah sevgisini çocuklara aşılayabilecek Basir, Semi, Rahman, Rahim, Gafur, Vedud, Mü'min ve Tevvab gibi isimlere yer verilmemiş olması Diyanet Çocuk Takvimi'nin Allah inancı temasının aktarımındaki eksikliklerine örnek verilebilir. Son olarak Diyanet Çocuk Takvimi'nin antropomorfik Tanrı anlayışını önlemek veya bu anlayışın doğru bir şekilde gelişmesini sağlamak için Allah'ın zati ve subuti sıfatlarına yeterince yer vermemesinden dolayı gelişimsel açıdan eksik kaldığını söylemek mümkündür.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nde peygamber inancı temasını değerlendirmek gerekirse kıssa anlatımı yönteminin takvimde

kullanılmamasının en çok bu temanın aktarımını olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Çocukların gelişim özelliklerine uygun doğru bir din eğitiminin en önemli parçalarından biri de kıssa anlatımıdır. Çünkü çocukluk dönemi din eğitiminde doğru bir peygamber tasavvurunun oluşabilmesi için çocuklara kendilerinden bir şeyler bulabileceği kıssalar anlatılmalıdır (Köylü & Oruç, 2020, s. 77). Diyanet Çocuk Takvimi'nde kıssalara yer verilmemiş olması, dolayısıyla bu dönemde etkili olabilecek Hz. Yusuf kıssasına yer verilmemiş olması oldukça önemli bir eksikliktir. Diyanet Çocuk Takvimi'nin kıssalardan ziyade Peygamberimizin (sav) hayatından hikâyelere yer verme gibi bir anlayış içerisinde hazırlanıldığı düşünülmektedir. Fakat Peygamberimizin (sav) hayatından hikâyelere yer verilirken de bir çocuk olarak Peygamberimizden ziyade Peygamberimizin (sav) çocuklarla olan ilişkilerine yer verilmiştir. Gelişim özellikleri bağlamında düşünüldüğünde Peygamberimizin (sav) çocuklarla olan ilişkisine vurguların yapılması yerinde olsa da bir çocuk olarak Peygamberimiz temasına daha çok yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu sayede çocukların Peygamberimizin (sav) hayatından kendilerine ait bir şeyler bulması daha kolay hale gelirdi. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Hz. unvanının yanlış kullanımı ile ilgili olarak da herhangi bir bilgiye veya etkinliğe rastlanılmamış olması peygamber inancının aktarımındaki eksikliklerdendir. Diyanet Çocuk Takvimi'nde çocukların niçin Peygamberlere inanmaları gerektiği konusunun işlenmemiş olması da çok önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Bu konuda Nas (2018, s. 302) bu dönemdeki çocukların peygamberlere niçin inanmaları gerektiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmiştir. Son olarak takvimde peygamber inancı ile ilgili olarak şiir veya ilahiye yer verilmemiş olması çocuk din eğitiminde önemli bir yöntemden yararlanılmadığını göstermektedir. Tüm bunlar Diyanet Çocuk Takvimi'nin tıpkı Allah inancının aktarılması hususunda olduğu gibi peygamber inancının aktarımında da birtakım eksikliklerinin olduğunu ve takvimin hazırlanması sırasında bilimsel çalışmaların sonuçlarından yeterli düzeyde yararlanılmadığını göstermektedir. Bu aynı zamanda takvimlerin hazırlanmasından önce yapılan plan ve programın yetersiz olduğuna işaret etmektedir.

Diyanet Çocuk Takvimi'nin melek inancı temasına ilgili bulgulardan hareketle bakıldığında zaman bu temada da eksikliklerin fazlalığı göze çarpmaktadır. Her ne kadar çocuklarda yanlış melek anlayışı oluşturabilecek somut anlatımlardan kaçınılmış olsa da çocuklarda yanlış melek inancını ve çocukların meleklerle diğer varlıkları karıştırmasını

önleyebilecek herhangi bir bilgiye veya etkinliğe yer verilmemiş olması önemli bir eksiklik olarak düşünülmektedir. Yine bu durum Diyanet Çocuk Takvimi'nin bu konuda yapılan bilimsel çalışmalardan yeterince yararlanmadığına işaret etmektedir. Diyanet Çocuk Takvimi'nde meleklerle sıkça karıştırılan cin ve şeytanlarla ilgili olarak da bir bilgiye veya etkinliğe rastlanılmamış olması söz konusu tezi kuvvetlendirmektedir.

Diyanet Çocuk Takvimi'nde yer alan inanç temalarından biri olan kutsal kitap temasına bakıldığı zaman da bu temanın Allah inancı ile ilişkilendirilmesinin yerinde olduğu düşünülmektedir. Yine aynı şekilde bu temanın Allah'ın esmayihüsnası ile ilişkilendirilmesinin Allah'ı tanıma ve bilme açısından doğru bir uygulama olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ilgili bulgularda belirtilen Kur'an-ı Kerim'le ilgili bilişsel bilgilerin Diyanet Çocuk Takvimi'nde yer alması çocukların merak ve keşif duygularını harekete geçirme ve onları araştırmaya yönlendirme açılarından önemlidir. Bu aynı zamanda çocukların Kur'an-ı Kerim'i daha iyi tanımalarını sağlayacaktır. Belirtilen bu hususlar kutsal kitap temasının çocukların gelişim özelliklerine uygunluğunu ifade etmektedir. Fakat tıpkı Allah inancı temasında olduğu gibi bu temada da kıssaların tespit edilememiş olması bir eksiklik olarak görülmektedir.

Alt temalarla birlikte 7 defa vurgulanan ahiret teması ile ilgili olarak da bu temanın sade ve net bir şekilde işlenmesinin doğru olduğu düşünülmektedir. Çünkü çocukların soyut kavramları anlamakta güçlük çekebileceği bir dönemde olmalarından dolayı ahiret temasının genel ve öz bir şekilde işlenmesi din eğitimi bağlamında yerinde bir uygulamadır. Her ne kadar cennet ve cehennem tasavvurları bu dönemde çocukların ilgisini çekse de (Yavuz, 2012, s. 131) bu noktada Çapçioğlu'nun da (2016, s. 39) ifade ettiği gibi söz konusu kavramların detaylı bir şekilde öğretiminin ilerleyen dönemlere bırakılması din eğitimi açısından daha doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu bağlamda Diyanet Çocuk Takvimi'nin ahiret inancı öğretiminin gelişim özellikleri açısından uygun olduğu söylenebilir.

Toplamda 2 defa vurgulanan kaza ve kader inancı temasına bakıldığında bu temanın genel bir şekilde aktarılmasının ve kaza ve kadere imanın inanç esaslarından bir tanesi olduğunun vurgulanmasının doğru bir yaklaşım olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü bu dönemdeki çocuklar soyut kavramları anlamakta güçlük çekebileceği bir

dönemdedir. Sonuç olarak Diyanet Çocuk Takvimi'nin kaza ve kader inancı temasını ele alış biçiminin gelişim özellikleri bağlamında uygun olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Diyanet Çocuk Takvimi'nde yer alan inanç konularının öğretimi hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse seçilen temaların çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğu düşünülmektedir. Fakat bu temaların aktarılış şeklinin kısmen yanlış olduğu ve eksik temaların varlığı göze çarpmaktadır. Özellikle Allah, melek ve peygamber inancı noktasında planlama ve hazırlığın eksik olduğu, yapılan bilimsel çalışmaların yeterince dikkate alınmadığı görülmektedir. Kıssalardan yararlanılmaması ve bir çocuk olarak Peygamberimiz veya peygamberler konusuna gereken önemin verilmemesi önemli eksiklikler olarak görülmektedir. Sonuç olarak bilimsel çalışmalardan hareketle seçilen temaların güncellenmesinin Diyanet Çocuk Takvimi'ni daha nitelikli hale getireceği düşünülmektedir.

4.1.3. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Yer Alan İbadet Konusuna Dair Bilgilerin Gelişim Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi

Çocuklara yapılan din eğitiminde en önemli süreçlerden bir tanesi de ibadet öğretimidir. Çünkü Peygamber Efendimiz (sav) özellikle 7 yaşından itibaren namaz ibadetinin çocuklara öğretilmesini ve çocukların bu ibadete alıştırılmasını tavsiye etmektedir. Bu noktada tıpkı inanç öğretimi gibi ibadet öğretiminde de büyük bir hassasiyet gösterilmeli ve temalar özenle seçilmelidir. Diyanet Çocuk Takvimi'nde yer alan ibadet öğretimine ilişkin temalar ile buna bağlı alt temalar ve bu temalara dair sayısal veriler Tablo 4.4'de sunulmuştur.

Tablo 4.4. Diyanet Çocuk Takvimi’nde Yer Alan İbadet Konuları ve Bu Konulara Dair Sayısal Veriler

Temalar	Frekans
İbadet Esasları	108
Besmele	2
Salatüselam	1
Ezan	3
Fitre	1
Tefekkür	1
Dua	15
Abdest	9
Sadaka	3
Kurban	6
Kelimeişhadet	1
Zekât	1
Hac	3
Oruç	12
Namaz	39
Namazın Rükûnları	6
Namazın Şartları	7

Tablo 4.4’teki bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi’nde namaz temasına 39, oruç temasına 12, dua temasına 15, abdest temasına 9, kurban temasına 6, sadaka ezan ve hac temalarına 3, besmele temasına 2, salatüselam, kelime-i şehadet, zekât, fitre ve tefekkür temalarına 1, genel olarak ibadet temasına ise 11 defa vurgu yapıldığı görülmektedir.

Diyanet Çocuk Takvimi’nde kelime-i şehadet temasına bakıldığında zaman bu temanın sadece 1 defa 30 Mart tarihinde Mini İlmihal etkinliğinde vurgulandığı görülmüştür. Söz konusu etkinlikte kelime-i şehadetin sadece Türkçe anlamına yer verilmiş, Arapçasına yer verilmemiştir. Kelime-i tevhite ise takvimde hiç yer verilmediği tespit edilmiştir.

Diyanet Çocuk Takvimi’nde namaz temasına 26, namazın rükûnlerine 6, namazın şartlarına 7, olmak üzere toplam 39 defa vurgu yapıldığı görülmektedir. Genel olarak namazın imandan sonra dinin en önemli emri olduğu ve Allah’a yaklaşmak, O’na bağlılığı göstermek açısından çok önemli bir ibadet olduğu üzerinde durulmuştur. Takvimde namaz konusunun aktarımında genel olarak namazın dini hükmünü belirtmek, namaz hakkında bilgi vermek, namazın şartlarını ve rükûnlerine aktarmak ve namazın önemini belirtmek gibi konuların önemsendiği tespit edilmiştir. Namazın nasıl kılınması gerektiği ve namaz esnasında hangi duaların veya surelerin okunması gerektiği ile ilgili

bir bilgiye rastlanılmamıştır. 24 Kasım tarihinde “Benim Peygamberim” etkinliğinde Peygamberimizin (sav) çocukların namazlara katılımlarını istemesi ve çocuklara namazın kılınışını öğretmesi gibi konulara yer verilmiştir. Bunun yanında 6 Mart tarihinde henüz çocuk olan Hz. Ali’nin Peygamberimizi (sav) ve Hz. Hatice’yi namaz kılarken gördüğü hadise aktarılmaktadır. Takvimde teravih namazı haricinde hiçbir namaz özel olarak vurgulanmamıştır. Bunun dışında çocuklara namazı sevdirebilecek çocukların kendilerinden bir şeyler bulmalarını sağlayabilecek örnek olay ve hikâyelere de rastlanılmamıştır.

Diyanet Çocuk Takvimi’nde namaz temasıyla bağlantılı olan abdest temasına 9 defa vurgu yapıldığı görülmüştür. Abdestin tüm çeşitlerine yer verilmeyle birlikte, abdestin maddi ve manevi bir temizlik sağladığı bunun yanında namaza bir hazırlık olduğu vurgulanmıştır. Bu hususlar uygun görsellerle desteklenmiştir. Abdestlerin nasıl alınması gerektiğinden ziyade farzlarının vurgulandığını söylemek gerekmektedir. Son olarak namaz teması gibi abdest temasının da uygun hikâye ve hadiselerle desteklenmediğini belirtmek yerinde olacaktır.

Çocukluk dönemi ibadet öğretimi için en önemli süreçlerden birini ifade eden dua temasına 15 defa vurgu yapıldığı görülmektedir. 11 defa hadisişeriflerde ve Peygamberimizin (sav) hayatında yer alan dualara, 1 defa ayetlerde geçen dua örneğine yer verilmiştir. Sadece 1 defa 25 Aralık tarihinde Benim Peygamberim etkinliğinde dua hakkında genel bilgiler verilmiş ve dua etmenin yeri ve zamanının olmadığı belirtilmiştir. Aynı metinde Peygamberimizin (sav) duaya verdiği önemin de üzerinde durulmuştur. Çocukların içinde bulunduğu dua ile ilgili hikâye ve olaylara yer verilmemiş olup 2 yerde dua eden çocuk görseline yer verilmiş bunun haricinde sadece 1 yerde çocuk görseli kullanılmıştır. Duanın duyuşsal boyutundan çok bilişsel boyutuna yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca çocukların kendi ifadeleri ile dua edebileceklerine dair bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Diyanet Çocuk Takvimi’nde oruç temasının işlenişine bakıldığı zaman bu temaya 12 defa yer verildiği görülmektedir. 7 yaşından itibaren Peygamberimizin (sav) öğrenilmesini tavsiye ettiği oruç ibadetine takvimlerin genel yaklaşımı bu ibadetin İslam’ın temel esaslarından biri olduğu ve farz olduğunun aktarılması yönündedir. Oruç ibadeti ile ilgili herhangi bir kıssa ve hikâye anlatımına başvurulmadığı görülmektedir.

Bunun yanında 22 Nisan ve 13 Mayıs tarihlerinde sadece 2 yerde oruç ibadetinin manevi boyutu vurgulanmıştır. Bu tarihlerde oruç tutanın iyilik yapacağına ve kötü sözlerden uzak durması gerektiğine değinilmiştir. 15 Nisan tarihinde Bilmece etkinliğinde “Gece uyanır yemek yerim. Gündüzleri aç gezerim.” şeklinde çocuklarda yanlış anlamaya sebebiyet verebilecek bir bilmeceye yer verildiği tespit edilmiştir. Çocukların oruca alışmasında ve çocukların oruca teşvik edilmesinde önemli bir yeri olan tekne orucuna da değinilmediği tespit edilmiştir. Orucun sağlığa faydaları konusunda da herhangi bir ifadeye rastlanılmadığını belirtmek gerekmektedir. Son olarak bu temada çocuklarla beraber iftar veya sahur yapan aile görsellerine yer verildiğini belirtmek gerekmektedir.

Diyanet Çocuk Takvimi’nde zekât ve hac temasının işlenişine bakıldığı zaman zekât temasına 1 hac temasına ise 3 defa vurgu yapıldığı görülmektedir. Zekât ve hac temasının da İslam’ın beş şartından biri olduğu vurgulanmış; zekâtın mal ile yapılan bir ibadet olması, ihtiyaç fazlası maldan kırkta bir oranında yapılması ve haccın yılın belirli zamanlarında kutsal mekânları ziyaret etme şeklinde yapılan bir ibadet olması gibi bilişsel bilgiler aktarılmıştır.

Diyanet Çocuk Takvimi’nde Kurban temasının işlenişine bakıldığı zaman bu temaya 6 defa vurgu yapıldığı görülmektedir. Genel olarak Kurban Bayramı günlerinde bu temaya vurgu yapıldığı görülmüştür. Bu ibadetin yerine getirilmesi gereken bir ibadet olduğu ve vacip olduğu vurgulanmıştır. Kurban çeşitlerine değinilmemiş olup sadece 3 Ocak tarihinde Peygamberimizin (sav) torunlarına akika kurbanı kesmesinden bahsedilmiştir. 20 Temmuz tarihinde de insanlar arasında birlik ve beraberliği sağladığı, sevgi, kardeşlik ve fedakârlık tohumları ektiği şeklinde duyuşsal bir yaklaşımla ele alınmıştır. Son bulgu olarak Diyanet Çocuk Takvimi’nde kurban ibadeti ile ilgili olarak bu ibadetin Allah’a olan sevgi, saygı ve teslimiyetin bir simgesi olduğu hususunun atlandığını belirtmek yerinde olacaktır.

Diyanet Çocuk Takvimi’nde ibadet teması altında besmele, salatüselam, tefekkür, fitre gibi temalara da vurgu yapıldığı görülmektedir. Besmele kısmında besmelenin önemi ve sünnet olduğundan bahsedilmiş ve yemeğe başlarken besmele ile başlamanın önemi vurgulanmıştır. Fakat takvimin hiçbir kısmında besmelenin nasıl söyleneceği hakkında bilgiye rastlanılmamıştır. Aynı durum salatüselam için de geçerlidir. Besmele ve salatüselam dışındaki ibadetlerle ilgili olarak genel mahiyette bilgiler verildiği

görülmektedir. Bu ibadetlerden sadece sadaka ibadetinin, Osmanlı Devleti'nde nezaketten dolayı gizliden yapıldığı belirtilerek duyuşsal boyutuna değinildiği tespit edilmiştir.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nde kelimeişehadet temasının işlenişine bakıldığı zaman bu temaya sadece bir defa yer verilmiş olması bir sorun olarak görülmektedir. Çünkü İslam dininin ilk ve en önemli şartı kelimeişehadettir. Bunun yanında kelimeişehadetin sadece Türkçesine yer verilmiş olması, Arapçasına yer verilmemiş olması önemli bir eksikliktir. Peygamberimiz (sav) tarafından yeni konuşmaya başlayan çocuklara kavratılan kelimeitevhite (Yıldırım & Öz, 2021, s. 902) hiç yer verilmemiş olması da takvimde önemli bir konunun atlandığına işaret etmektedir. Sonuç olarak Diyanet Çocuk Takvimi'nde bu temaya yapılan vurgunun çok az olduğu, kelimeişehadeti ve kelimeitevhiti çocuklara ezberletecek güzel içerikli etkinliklerle Diyanet Çocuk Takvimi'nin zenginleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nde namaz temasına bakıldığı zaman bu temaya yapılan vurgu sayısının yeterli olduğu belirtilmelidir. Diyanet Çocuk Takvimi'nde namazın önemi, mahiyeti, dindeki yeri, şartları ve rükünleri hakkında çocukları bilgilendirici açıklamaların yapılmasının gelişim özellikleri açısından uygun olduğu düşünülmektedir. Fakat namazın nasıl kılınması gerektiği ve namazda hangi surelerin veya duaların okunacağına dair bir bilgilendirmeye rastlanılmamış olması bu temada Diyanet Çocuk Takvimi'nin eksikliklerinden bir tanesi olarak göze çarpmaktadır. Çünkü Peygamberimiz (sav) 7 yaşından itibaren çocuklara namazın öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir (Nevevî, "Ariflerin Kitabı" , 303). Bu temada Diyanet Çocuk Takvimi'nin 24 Kasım ve 6 Mart tarihinde Peygamberimizin (sav) namaz konusunda çocuklarla ilgili olarak yaşadığı hadiselerin anlatılması gelişim açısından oldukça önemlidir. Fakat bu yaklaşımın daha fazla yerde tekrarlanması uygun olurdu. Daha açık bir ifadeyle namaz ve çocuk alt temasının namaz temasının geneline yayılması daha doğru olurdu. Bu konuda Peygamberimizin namaz kılarken Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile yaşadığı olayların aktarılması gibi bir yaklaşım benimsenebilirdi. Bunların yanında Diyanet Çocuk Takvimi'nde özel olarak sadece teravih namazının vurgulanmış olması da bu temadaki en büyük eksikliklerdendir. Her ne kadar Ramazan ayı münasebetiyle teravih namazının vurgulanmış olması yerinde olsa da özellikle cemaatle kılınan cuma ve bayram namazlarının da vurgulanması gerekirdi. Çünkü ilgili çalışmalarda ilkökul dönemindeki

çocukların toplu bir şekilde yapılan ibadetlere katılımının oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır (Bkz. Ay, 2012; Çanakçı, 2018; İçmeli, 2013; Köylü & Oruç, 2020; Selçuk, 2009). Bu konuda çocukların bu ibadetlere sevgi ile yaklaşmasını sağlayacak etkinliklere yer verilebilirdi. Örneğin; bu günler için özel bir köşe hazırlanıp “cuma namazına gidiyorum veya bayram namazına gidiyorum” şeklinde ifadelerin takvimde yer alması çocukların ibadete olan yaklaşımını farklılaştırabilirdi. Bu konunun da atlandığını belirtmek yerinde olacaktır. Namaz teması hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse bu temanın aktarımının genel yöntemlerden öteye geçtiğini söylemek güçtür. Sonuç olarak namaz temasının pedagojik ilkeler de göz önünde bulundurularak tekrar gözden geçirilmesi ve çocukların kendilerinden bir parça bulabileceği, kendilerini olayların içinde konumlandırabileceği örnek olay ve hikâyelere yer verilmesinin gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda takvimde namaz temasının sevgi, güven ve bağlanma duyguları ile sunulduğunu ve çocukların dini gelişimlerinin bu temada yeterince desteklendiğini söylemek oldukça güçtür.

İlgili bulgulardan hareketle namaz temasıyla bağlantılı olan abdest temasını burada kısaca değerlendirmek gerekirse abdestin tüm çeşitlerine yer verilmiş olması ve bunların uygun görsellerle desteklenmiş olması yerindedir. Fakat abdestlerin nasıl alınacağından ziyade farzlarına yer verilmiş olması bir problem olarak görülmektedir. Abdest temasının tıpkı namaz teması gibi uygun hikâye veya hadiselerle desteklenmemiş olması bu temadaki en önemli eksiklik olarak görülmektedir.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi’nde dua temasına bakıldığı zaman çocukların iletişim kurma isteği içinde bulunduğu bu dönemde (Çapçioğlu, 2016, s. 34) dua temasına yapılan vurgunun az olduğunu söylemek mümkündür. Çocukların kendi ifadeleri ile dua edebileceklerine dair bir bilgilendirmenin yapılmamış olması da önemli bir hususun atlandığına işaret etmektedir. Bu konuda çocukların kendi ifadeleri ile dua edebilecekleri belirtilerek çocuklardan kendi ifadeleri ile etmiş oldukları kısa bir duayı yazması istenebilirdi. Hatta “Dua Öğreniyorum” gibi bir etkinliğe yer verilerek çocukların kısa duaları öğrenmeleri teşvik edilebilirdi. Bunun yanında dua ibadetinin duyuşsal boyutundan çok bilişsel boyutuna yer verilmiş olması bu temada da sevgi, güven ve bağlanma duyguları ile dini gelişimin yeterince desteklenmediğini göstermektedir. Sonuç olarak Diyanet Çocuk Takvimi’nin dua temasını duanın Allah ile iletişim kurmanın, O’na olan sevgi ve saygıyı göstermenin en yalın hali olduğunun

vurgulamasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında Diyanet Çocuk Takvimi'nin belirtilen diğer hususlar çerçevesinde bu temaya yaklaşımını güncellemesi ve bilişsel bilgilerin yanında bu konuya duyuşsal olarak yapılan vurguyu arttırmasında fayda görölmektedir.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nde oruç temasına bakıldığı zaman bu temanın öğretiminde de herhangi bir kıssa ve hikâyeden yararlanılmamış olması bir eksiklik olarak görölmektedir. Çocukların kendilerinden bir şeyler bulabileceğı hikâyelere bu temada yer verilmemiş olması söz konusu temada sevgi, güven ve bağlanma duyguları ile çocukların dini gelişiminin yeterince desteklenmediğine işaret etmektedir. Bunun yanında 15 Nisan tarihinde "Bilmece" etkinliğinde "Gece uyanır yemek yerim. Gündüzleri aç gezerim." şeklinde yer verilen bilmecenin oruç ibadetinin aç kalma yönünü ön plana çıkarmasından dolayı yanlış olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu yaşlarda oruç ibadetine karşı çocuklarda oluşabilecek bir ön yargı telafisi mümkün olmayan sorunlar oluşturabilir. Bunun yerine oruç ibadetinin birlik, beraberlik ve manevi yönünü ifade eden etkinliklere daha fazla yer verilmesi daha doğru olurdu. Bu konuda Dam' ın (2021, s. 101) da belirttiğı gibi Ramazan ayında yapılan iftar ve sahurların önemli bir yeri vardır ve çocukların bu havayı teneffüs etmeleri sağlanmalıdır. Bu konuda Diyanet Çocuk Takvimi'nin özellikle ailesiyle birlikte sahur veya iftar yapan çocuk görsellerine yer vermesinin doğru bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Oruç temasındaki bir başka husus ise bu ibadetin manevi boyutuna sadece iki yerde değinilmiş olmasıdır. Oruç ibadetinin kişiye ve topluma kazandırdıkları çocuklara aktarılabilir ve oruç ibadetine paylaşma, yardımlaşma ve dayanışma boyutunda da yaklaşılabilirdi. Çocukların oruca teşvik edilmesinde ve oruca alışmasında önemli bir yere sahip olan tekne orucu hakkında da bilgilendirmelerin yapılması veya bu konuda uygun bir görsele yer verilmesi doğru olurdu. Bunun yanında son yıllarda bilimsel çalışmalarla ortaya koyulan orucun sağlığa faydaları oruç ibadetinin aktarımında alt bir tema olarak kullanılabilir ve bu konuya ayrı bir önem verilebilirdi. Tüm bunlar dikkate alınarak oruç temasında bilişsel boyutun ön plana çıkarıldığını ve daha çok ilmi hali bilgilere yer verildiğini, çocukları oruca teşvik edebilecek tekne orucu ve orucun sağlığa faydaları gibi konuların takvimde işlenilmemiş olmasının eksiklik olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada bu temanın daha verimli hale gelmesi için oruç ibadetinin duyuşsal boyutu da

dikkate alınarak belirtilen duyguların daha çok ön plana çıkarılması gerektiği düşünülmektedir.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nde zekât ve hac temalarına bakıldığı zaman bu temalara yapılan vurgunun çok az olduğunu söylemek mümkündür. Bu temalara yapılan vurgu arttırılmalı, zekât ve haccın bilişsel boyutunun yanında duyuşsal boyutu da temaya dâhil edilmelidir. Çünkü tıpkı diğer temalarda olduğu gibi bu temada da duyuşsal boyut ihmal edilmiş hac ve zekât ibadetinin kişiye ve topluma kazandırdıklarına takvimde yer verilmemiştir.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nde kurban temasına bakıldığı zaman bu temanın diğer temalardan farklı bir bakış açısıyla hazırlandığı düşünülmektedir. Çünkü bu temada kurban ibadetinin bilişsel boyutunun yanında duyuşsal boyutuna da yer verildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda bu tema özelinde Diyanet Çocuk Takvimi'nin sevgi, saygı ve bağlanma duyguları ile çocukların dini gelişimlerinin desteklendiğini söylemek mümkündür. Peygamberimizin (sav) çocuklarına akika kurbanı kesmesi hikâyesine Diyanet Çocuk Takvimi'nde yer verilmiş olması bu tema özelinde kıssa ve hikâye aktarımına önem verildiğini göstermektedir. Bu temadaki en önemli eksik ise çocukların Allah'a bağlanma isteğinin olduğu bu dönemde (Yavuz, 2012, s. 179) kurban ibadetinin Allah'a olan sevgi, saygı ve teslimiyetin bir simgesi olduğu hususuna yer verilmemesidir. Sonuç olarak bu temanın da eksikleri olmasına rağmen diğer temalara kıyasla çocukların gelişim özelliklerine daha uygun bir biçimde hazırlandığını söylemek mümkündür.

İlgili bulgulardan hareketle besmele, salatüselam, tefekkür, fitre gibi temaları değerlendirmek gerekirse bu temada besmele ve salatüselamın okunuşlarına yer verilmesi çocukların bunları öğrenmeye teşvik edilmesi daha uygun olurdu. Bunun yanında sadece sadaka temasında duyuşsal boyuta değinilmiş olması da bu temalardaki plan ve programın yetersizliğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak özellikle namaz, dua ve oruç ibadetinin aktarımı noktasında bazı eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir. Takvimde bu ibadetlere bilişsel bir yaklaşımın hâkim olduğu ve ilmihali tarzda bilgi aktarımının bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu ibadetlere duyuşsal yaklaşımın kısmen var olsa da yeterli olmadığı ifade edilebilir. Çocukların içinde bulunduğu gelişim dönemi itibarıyla bu ibadetlerin sevgi, saygı, birlik,

beraberlik, bağlanma, kardeşlik ve teslimiyet vb. temaları etrafında vurgulanmasının çocuklarda kalıcı öğrenmeyi sağlayacağı düşünülmektedir. Farklı bir konu olarak ise ibadet temasında tıpkı inanç temasında olduğu gibi çocukluk dönemi eğitimi için önemli bir yere sahip olan hikâye ve kıssa anlatımlarından yeterince yararlanılmadığı görülmektedir. Belirtilen bu iki husus takvimler için ibadet teması kapsamında önemli eksiklikler olarak görülmektedir. Bu bağlamda takvimlerin bu iki hususla birlikte yukarıda belirtilenleri gözden geçirerek yeni bir yaklaşımla hazırlanılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

4.1.4. Diyanet Çocuk Takvimi'nin Kavram Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi

Kavramlar, “Bir şeyin, bir nesnenin zihindeki ve zihne ait tasarımı; soyut düşünme faaliyetinde kullanılan ve belli bir somutluk ya da soyutluk derecesi sergileyen bir düşünce, fikir ya da ide” olarak tanımlanır (Cevizci, 2010, s. 303). Kavramlar, insanların dış dünyayı algılamasına, varlıklar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ayırt etmesine ve zihnindeki karmaşalardan korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu sebeple eğitim öğretim süreçlerinin en önemli aşamalarından bir tanesini de kavram öğretimi oluşturmaktadır (Çetinel, 2019, s. 89). Kavram öğretimi eğitim öğretim süreçlerinin önemli bir parçası olması sebebiyle din eğitimi ve öğretimi için oldukça önemli bir yere sahiptir.

“Kavramlar bilgilerin yapı taşları, kavramlar arası ilişkiler de bilimsel ilkeleri oluşturur. Bu nedenle din öğretiminde önemli bir yere sahip olan kavram öğretimi, bilimsel, yeni metotlarla yapılmalıdır.” (Çetinel, 2019, s. 101). Bu anlamda kavram öğretimi için ayrı bilimsel metotlar geliştirilmiştir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse dini kavramların öğretiminde de geleneksel metotlardan ziyade bilimsel ve yeni yaklaşımlar tercih edilmelidir. Çünkü kavramlar bir alandaki bilgilenmenin en temel parçasını oluşturmaktadır (Çetinel, 2019, s. 102). Bilimsel ve yeni metotlarla yapılan kavram öğretimleri öğrencilerin din hakkında doğru bilgi edinmesini sağlayacak ve mecazi bir anlatımla taşların yerine sağlam bir şekilde oturmasını sağlayacaktır. Ayrıca doğru bir şekilde yapılan kavram öğretimi çocukların ahlaki yargıları ayırt etme, genelleme, çözümleme ve sentez yapmasına katkı sağlayacaktır (Akyürek, 2004, s. 179). Bu anlamda örgün ve yaygın din eğitiminde kavram öğretiminin planlı ve programlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda Diyanet Çocuk Takvimi'nde yer alan

kavramların çocukların gelişim özelliklerine uygunluğunu incelemenin araştırmaya büyük katkılar vereceği düşünülmektedir.

Bu bölümde Diyanet Çocuk Takvimi'nde öğretimi hedeflenen kavramlar tartışılmaktadır. Araştırmanın amacına hizmet etmesi açısından kavramlar dini ve diğer kavramlar olarak ikiye ayrılmıştır. Kavramlar çocukların gelişim özelliklerine uygunluğu açısından tartışılmakta ve belli başlı önerilerde bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Diyanet Çocuk Takvimi'nde öğretimi hedeflenen kavramlar verilmiştir.

Tablo 4.5. Diyanet Çocuk Takvimi'nde Öğretimi Hedeflenen Kavramlar ve Bu Kavramlara Dair Sayısal Veriler

Kavram Çeşidi	Kod Sayısı	Kavram Çeşidi	Kod Sayısı
Dini Kavramlar	117	Diğer Kavramlar	89
Namazın Şartları	6	Panzehir	1
Niyet	1	Etiyopya	1
Vakit	1	Cerrahi	1
İstikbalıkıble	1	Topyekûn	1
Setri Avret	1	Kervan	1
Necasetten Taharet	1	Müşabaka	1
Hadesten Taharet	1	Esnaf	1
Namazın Rükünleri	8	Tuğra	1
Rükû	1	Desen	1
Secde	1	Zırh	1
Kıraat	1	Kavim	1
Rükün	2	Mikrobiyoloji	1
Kade-i Ahire	1	Hobi	1
Kıyam	1	Fotosentez	1
İftitah Tekbiri	1	Silüet	1
Kur'an-ı Kerimle İlgili Kavramlar	11	Seyyah	1
Cüz	1	Çanakkale	1
Aşırışerif	1	Element	1
Sure	1	İpek Yolu	1
Hatim	1	Kaşığı	1
Kadir Gecesi	1	Kâşif	1
Rahle	1	Afiyet	1
Elifba	1	İsfahan	1
Vahiy	1	Jeodezi	1
Hizb	1	Asa	1
Tecvit	1	Müderis	1
Kıraat	1	Koli	1
Efalimükellefin	6	İcabına Bakmak	1
Sünnet	1	Futbol	1
Farz	1	Bambu	1
Vacip	1	Cava	1
Haram	1	Kasnak	1
Mekruh	1	Tümen	1
Mübah	1	Ultrason	1

İslamabad	1	Fen	1
Bağdat	1	Aş	1
Ebu Hüreyre	1	Tavsiye	1
Seferi	1	Coğrafya	1
Sadaka	1	Akşam	1
İlmihal	1	Gemi	1
Zekât	1	Sahaf	1
Teyemmüm	1	Hendek	1
Gırnata	1	Cengâver	1
Sükûl İslam	1	Tebriz	1
Ensar	1	Materyal	1
Muhacir	1	Çini	1
Hat	1	Filozof	1
Hattat	1	Binek	1
İsraf	1	Hıfzetmek	1
Hilye-i Şerif	1	Cıvıltı	1
Allahüekber	1	Böcek	1
Zemzem Suyu	2	Gece	1
Hüseyin	2	Fikir	1
Hasan	1	Göç	1
Şerefe	1	Fesleğen	1
Ashabıusuffe	3	Ev	1
Avlu	1	Çehre	1
Amel	1	Çöl	1
İmsak	1	Grand Turco	1
Fitre	1	Cami	1
İftar	1	Hale	1
Kaside-i Bürde	1	Çevgen	1
Mahya	1	Bereket	1
İsra- Miraç	1	Göz	1
Oruç	1	Eski	1
Senetülhüzün	1	Hakimul Endülüs	1
Mükellef	1	Darüşşifa	1
Livaülhamd	1	Çiçek	1
İbadet	1	Döşek	1
Peygamber	1	İpek Yolu	1
Salavat	1	Cihan	1
Din	1	Leken	1
Melek	1	Ekmek	1
Ebülmüminin	1	Çekirdek	1
Ebu Eramil	1	Emanet	1
Ebülkasım	1	Çamur	1
Kutub Minar	1	Diyar	1
Kandil Gecesi	1	Çalı	1
Efendimiz	1	Bal	1
Haticetü't Tahire	1	Adalet	1
Hacerülesved	2	Kutadgu Bilig	1
Allah'ın Sıfatları	3	Edebiyat	1
Sübuti Sıfatlar	2	Deniz	1
Zati Sıfatlar	1	Çağ	1
Elemin	0	Gazete	1
Abdest	3	Usturlap	1
Semerkant	2	Fabl	1
Hadimülharameyn	1	Çaba	1
Esmayihüsna	1	Dakika	1

Muhammed	1		
Amentü	1		
Mekke	2		
Kâbe	13		
Besmele	3		
İman	1		
Mümin	1		

Tablo 4.5’te görüldüğü gibi takvimde dini kavramlara 117 diğer kavramlara ise 89 defa vurgu yapıldığı görülmektedir. 91 farklı dini kavramın ve 89 diğer kavramın öğretiminin hedeflendiği görülmektedir.

Diğer kavram olarak kategorileştirilen kavramlar genel olarak Mini Sözlük etkinliği içinde bulunan kavramlar olup yukarıda da belirtildiği gibi bu temada 89 farklı kavramın öğretimi hedeflenmiştir. Diğer kavramlar kategorisinde oldukça basit kavramlar olan, çocukların ilk çocukluk döneminde edinebileceği kavramların çokluğu dikkat çekmektedir. Bunlardan bazıları gece, ev, gazete, dakika, deniz, bal çalı, çekirdek, ekmek, böcek, gemi vs. gibi kavramlardır. Bir diğer bulgu olarak da Diyanet Çocuk Takvimi’nde Tablo 4.5’te verilen kavramların genel olarak sözlük anlamı itibariyle açıklandığını çocuklarda yanlış öğrenmeye sebebiyet vererek kalıcı kavram yanlışlarına neden olabilecek açıklamalara rastlanılmadığını belirtmek gerekmektedir.

Diyanet Çocuk Takvimi’nde dini kavramlarla ilgili bulgulara bakıldığı zaman 91 farklı kavramın öğretiminin hedeflendiği görülmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından bazı kavramlar uygun başlıklarla gruplandırılmıştır. Bu gruplamalar namazın şartları, namazın rükunları, Kur’an-ı Kerimle ilgili kavramlar, efalimükellefin ve Allah’ın sıfatları şeklinde yapılmıştır. Aslında bu gruplamalar kavram öğretiminde en çok önem verilen konular hakkında ipuçları vermektedir. Tablo 4.5’e bakıldığı zaman genel olarak somut dini kavramlara yer verildiği görülmektedir. Soyut olarak nitelendirebilecek iman, melek ve İsra- Miraç gibi kavramlara değinilmiştir. Melek ve iman kavramlarının karışıklığa sebebiyet vermeyecek şekilde açıklandığı görülmektedir. Genel olarak kavramların uygun görsellerle desteklendiği ve çocukların söz konusu eylemlerin içinde bulunduğu görsellerin tercih edildiği görülmektedir. Örneğin 28 Eylül tarihinde teyemmüm kavramı açıklanırken teyemmüm abdesti alan çocuk görsellerine yer verilmiştir. Bunun yanında sayısı sınırlı da olsa kavramları anlamaya katkıda bulunmayacak görsellere yer verildiği görülmektedir. Örneğin; 23

Temmuz tarihinde Zemzem Suyu kavramında kullanılan görselde normal bir yerden fışkıran su görseline yer verilmiştir. Son olarak Mekke kavramının aktarımı sırasında çizgi görsellerden yararlanıldığı tespit edilmiştir.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nde diğer kavram olarak kategorileştirilen kavramlara bakıldığı zaman kavram öğretiminin bu yaşlardaki öneminden dolayı takvimin bu konuyu ön plana çıkarması doğru bir uygulamadır. Fakat Tablo 4.5'te görüleceği üzere dini olmayan kavramların çocukların seviyesinin oldukça altında olduğu görülmektedir. Bu kavramların daha çok ilk çocukluk dönemindeki çocuklar için uygun olduğu düşünülmektedir (Bkz. Yörükoğlu, 2021, s. 60-65). Çetinel (2019, s. 111) sağlıklı ve düzenli bir zihin yapısı geliştirmek için kavramları doğru kazanmanın önemini oldukça büyük olduğunu belirtmektedir. Daha açık bir ifadeyle doğru zamanda doğru kavramların öğrenilmesi bireyin düşünce ve zihin yapısını pozitif manada etkilemektedir. Bu noktada takvimin kavram öğretimini hedefe alması önemli olsa da bu kategorideki kavramların birçoğunun çocukların gelişim özelliklerine uygun olmadığını belirtmek gerekmektedir. Her ne kadar çocukların kültür seviyesine arttırabilecek kavramlara yer verilmiş olsa da çocukların gelişim seviyelerinin altında olan kavramların yerine onların bilişsel gelişimine destek verebilecek kavramların tercih edilmesi gerekirdi. Sonuç olarak diğer kavramlar kategorisinde Diyanet Çocuk Takvimi'nin kavram öğretimini yeterli bir plan ve program dâhilinde yapmadığını, bazı kavramların çocukların gelişim seviyesinin altında olduğunu ve bu kavramların çocukların gelişim seviyelerine uygun kavramlarla değiştirilmesi gerektiğini söylemek gerekmektedir.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nde dini kavramlar olarak kategorize edilen kavramlara bakıldığında bu konuda Selçuk (2009, s. 35) çocuklarda kavramların basitten bileşiğe, somuttan soyuta doğru geliştiğini ve soyut kavramları anlamının 11 yaşında soyut dini kavramları anlamının da 13 yaşında mümkün olduğunu söylemektedir. Tablo 4.5'te yer alan kavramların bu bağlamda tartışılmasında fayda görülmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman Diyanet Çocuk Takvimi'nde daha çok somut dini kavramlara yer verilmesinin doğru olduğu düşünülmektedir. Soyut olan İsrâ-Miraç kavramlarına çocukların anlaması güç olduğu için yer verilmemesinin daha doğru olacağı değerlendirilmektedir. Çünkü İsrâ- Miraç tamamen soyut bir içeriğe sahip, çocukların anlamakta güçlük çekebileceği bir konudur. Bunun dışında somut kavramların seçimi

noktasında takvimde seçilen kavramların doğru, öğretilebilir ve gelişim özelliklerine uygun olduğu düşünülmektedir.

Yine Selçuk (2009, s. 36) din eğitiminde kavram öğretiminde çocuklara bilgi aktarımından ziyade bu kavramları çocuklara duyu organlarına en fazla hitap edecek şekilde sunmanın öneminden bahsetmektedir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse bir materyalde sunulan kavram salt bilgidен oluşmamalı, çocukları düşünmeye sevk etmeli, günlük hayattan örneklerle ve uygun görsellerle desteklenmelidir. Bu bağlamda Diyanet Çocuk Takvimi'nde yer verilen dini kavramların uygun görsellerle desteklenmesinin doğru bir yaklaşım olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında Zemzem suyu ve Mekke görsellerinde buraların günümüzdeki halinin fotoğraflanmasının daha doğru bir tercih olacağı düşünülmektedir. Genel olarak bakıldığı zaman takvimde kullanılan görsellerin kavramlarla bağlantılı ve çocukların kendilerinden bir şeyler bulabileceği görseller olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda kullanılan görseller kavram öğretimini kolaylaştıracak ve kalıcılığı sağlayacaktır. Fakat kavramların günlük hayattan örneklerle desteklenmesi ve çocukları düşünmeye sevk edecek ifadelerle zenginleştirilmesi noktasında eksikliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan mevcut olan görsellere ek olarak kavramların açıklama kısmında günlük hayattan örnekler kullanılması ve düşünmeye sevk edecek ifadelere yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aksi takdirde bu kavramlar çocuklarda düşünce değişikliğini ve kültürel geçişi sağlayamayacaktır.

Sonuç olarak Diyanet Çocuk Takvimi'nin dini kavramların öğretimi noktasında gelişim ilkelerine uygun olduğu söylenebilir. Fakat diğer kavram olarak kategorileştirilen kısımdaki kavramların ise çocukların gelişim özelliklerinin oldukça altında olduğunu söylemek mümkündür. Diğer kavramlar olarak kategorileştirilen kısmın daha çok 2-6 yaş olarak kabul edilen ilk çocukluk dönemine ait kavramlar olduğu görülmektedir. Bu veri Diyanet Çocuk Takvimi'nin hazırlanırken çocukluğun hangi dönemine hitap edeceğinin sınırının tam olarak çizilmediğini göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle çocuk takvimi ifadesinde geçen çocuk kavramıyla kastedilen gelişim döneminin ilk çocukluk mu yoksa son çocukluk dönemi mi olduğu noktasında takvimlerin hazırlanma aşamasında kafa karışıklığı olduğu görülmektedir.

4.1.5. Diyanet Çocuk Takvimi’nin Siyer Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi

Bu bölümde Diyanet Çocuk Takvimi’nde siyer öğretiminin ne şekilde ele alındığı değerlendirilmektedir. Böyle bir bölümün araştırmaya dâhil edilmesindeki amaç takvimin peygamber tasavvuru noktasında din eğitime katkılarını ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda Tablo 4.6’da Peygamberimizin (sav) hayatına dair Diyanet Çocuk Takvimi’nde yapılan vurgulara detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bunun yanında çocukluk yıllarına yer verilen sahabiler de Tablo 4.7’de belirtilmiştir.

Tablo 4.6. Diyanet Çocuk Takvimi’nde Siyer’e Ait Temalar ve Bu Temalara Dair Sayısal Veriler

Vurgulanan Kişi, Yer Veya Mekân	Kod Sayısı
Sahabe	86
Bilal Habeşi	1
Ümmü Seleme	1
Ebu Hüreyre	1
Hiz. Meymune	1
Ebu Seleme	2
Ebu Umeyr	1
Abdullah bin Mesud	1
Fadl	1
Üsame	1
Hiz. Enes	2
Ebu Mahzure	1
Rafi bin Amr	1
Ümmü Fadl	1
Mahmut bin Rebi	1
Malik bin Huveyris	1
Abdullah bin Abbas	5
Abdullah b. Zübeyir	2
Talha	1
Ebu Zer	1
Selman-ı Farisi	1
Hiz. Hüseyin	3
Hiz. Hasan	5
Hiz. Fatıma	2
Hiz. Aişe	4
Halit bin Zeyd	5
Kab bin Zuheyr	1
Musab bin Umeyr	1
Hiz. Ali	7
Addas	1
Zeyd bin Harise	2
Hiz. Hatice	3
Hiz. Osman	4
Hiz. Hamza	2
Erkam bin Erkam	1
Ümmü Eymen	1
Zeyd bin Harise	1

Hız. Ebubekir	9
Hız. Ömer	6
Fatıma binti Esed	1
Müşrikler	4
Süraka	1
Ebu Cehil	2
Ebu Leheb	1
Diğer Kişiler	11
Sehl ve Süheyl	1
Ümmü Mamed	1
Abdullah bin Ureykıt	1
Ebu Talip	4
Abdülmuttalip	3
Peygamberimizin oğlu İbrahim	1
Yer-Mekan	75
Mescid-i Haram	1
Bedir Kuyuları	1
Uhud Dağı	2
Kuba	1
Sevr Mağarası	2
Mescid-i Aksa	3
Mescid-i Nebevi	6
Suffe	3
Medine	25
Akabe- Akabe Mescidi	1
Taif	1
Nur Dağı Hira Mağarası	4
Mekke	25

Tablo 4.7. Diyanet Çocuk Takvimi’nde Çocukluk Yıllarına Yer Verilen Sahabiler ve Bunlara Dair Sayısal Veriler

Tema	Kod Sayısı
Çocukluk Yıllarına Yer Verilen Sahabi	15
Hız. Hasan	4
Hız. Hüseyin	2
Abdullah b. Abbas	4
Hız. Ali	1
Abdullah bin Zübeyr	1
Rafı bin. Amr	1
Üsame bin Zeyd	1
Ömer bin Ebu Seleme	1

Yapılan incelemelerden, Tablo 4.6’dan ve Tablo 4.7’den elde edilen bulgular şu şekildedir: Diyanet Çocuk Takvimi’nde Peygamberimizin (sav) hayatına kronolojik bir şekilde yer verilmiştir. Fakat savaşız ve kan dökülmeden gerçekleşen Mekke’nin

Fethi’nden bahsedilmediği ve Peygamberimizin (sav) insanlık için önemli tavsiyelerini içeren Veda Hutbesi’nin işlenilmediği görülmüştür. Diyanet Çocuk Takvimi’nde sahabeye önem verilmiş ve bu konuya 85 defa değinilmiştir. 39 farklı sahabeye toplam 86 kez temas edilmiştir. 8 farklı sahabinin çocukluk yıllarına dair 15 vurgu yapılmıştır. Vurgulanan mekânlara bakıldığı zaman da Peygamberimizin (sav) hayatında önemli yere sahip olan şehirlere ve farklı mekânlara yer verildiği görülmüştür. Mekke ve Medine şehirlerine 25 defa vurgu yapılmış ve kutsal mescitlere de değinilmiştir. Suffe’ye ayrı bir önem verilmiş; Suffe’den 4 Temmuz tarihinde bir gölgelik diye bahsedilmişken 7 Temmuz tarihinde “Suffe’de Yetişen İlim Yolcuları” başlıklı bir metin altında Suffe bağımsız bir metin altında işlenilmiş ve 10 Eylül tarihinde Suffe’nin bir mescit ve okul olduğu belirtilmiştir. Yer ve mekân vurgusunda önemli olarak görülen bulgulardan bir tanesi de metinlerin günümüzdeki haliyle veya temsili görsellerle desteklenmiş olmasıdır. Fakat 6 Ocak tarihinde “Peygamberimize Kardeş Olmak” metninde ve 10 Mart tarihinde İsra ve Miraç konusunda yer verilen görsellerin metinle bağlantılarının düşük olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu görseller Şekil 4.4. ve 4.5.’ te belirtilmiştir.

Şekil 4.3. Metinle Bağlantı Derecesi Düşük Görsel

Şekil 4.4. Metinle Bağlantı Derecesi Düşük Görsel

Şekil 4.3'te 6 Ocak tarihinde “Peygamberimize Kardeş Olmak” metninde senedi zayıf olan “Ashabım gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine tâbi olsanız hidayete erersiniz.”(Beyhakî, “Menakıb”, 1022) hadisine bir gönderme yapıldığı düşünülmektedir. Şekil 4.4'te de İsra ve Miraç ile bağlantısı olmayan bir görsele yer verilmiştir.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nin olayları kronolojik bir sırayla aktarması bulgusuna bakıldığı zaman bunun doğru bir uygulama olduğu yukarıda da belirtilmiştir. Çünkü Selçuk (2009, s. 96) ilkökul dönemindeki çocukların zaman gibi soyut kavramları anlamlandırabilmesi için olayları kronolojik bir şekilde anlatılmanın öneminden bahsetmektedir. Fakat çocuklara hoşgörü ve affedicilik gibi iki önemli ahlaki değerın kazandırılması bağlamında Mekke'nin Fethi'nin ve Peygamberimizin (sav) önemli tavsiye ve emirlerini içeren Veda Hutbesi'nin işlenmemiş olması bu konudaki en büyük eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

İlgili bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nin sahabe hayatına ve sahabe isimlerine yer vermesinin doğru olduğu düşünülmektedir. Çünkü İlkokul dönemindeki çocukların ünlü kişilerin hayatlarına ilgi duyduğu tespit edilmiştir (Selçuk, 2009, s. 52). Burada Peygamberimizin (sav) hayatını ve sahabenin hayatını doğru ve güzel bir şekilde anlatmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden bir din eğitimi materyalinin siyer öğretiminde sahabe hayatının aktarılışı doğru yöntemlerle yapılmalıdır. Özellikle çocukluk döneminde olan bireyler için çocuk sahabilerin hayatını aktarmak gelişimsel

açından daha uygundur. Bu açıdan sahabilerin çocukluk yıllarına dair olay ve hikâyelere takvimde ne kadar ve hangi oranda yer verildiğini tespit etmek gerekmektedir. Her ne kadar Diyanet Çocuk Takvimi'nde çocukluk yıllarına yer verilen sahabiler olsa da bu konuya yapılan vurgunun yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bu dönemde çocuklar, taklit etme duygusu içerisinde hareket ettiği için sahabilerin çocukluk hayatında yaşadıkları olaylardan kolayca etkilenebilir. Çocukların etkilenebileceği onların gelişimlerine katkıda bulunabilecek metinlerin takvimde daha fazla yer alması gerekmektedir. Fakat takvimde bu tarz söylem ve metinlerin azlığı dikkat çekmektedir. Sonuç olarak Diyanet Çocuk Takvimi'nde sahabenin çocukluk yıllarının daha fazla ön plana çıkarılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Diyanet Çocuk Takvimi'nde siyer öğretimi noktasında yer ve mekân vurguları da oldukça önemlidir. Bu konudaki bulgulardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'nin bu konuya yeterli hassasiyeti gösterdiği görülmektedir. Bahsedilen yerlerin veya mekânların uygun görsellerle desteklenmiş olması oldukça önemlidir. Çünkü öğretimde önemli ilkelere bir tanesi kavramları veya bilgileri çocukların duyu organlarına açık ve etkili bir tarzda sunabilmektir (Selçuk, 2009, s. 36). Fakat yukarıda Şekil 4.4 ve 4.5'teki gibi metinle bağlantısı düşük görsellerin takvimlerden arındırılması gerekmektedir. Sonuç olarak Diyanet Çocuk Takvimi'nin bu konuda doğru bir yaklaşım içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Diyanet Çocuk Takvimi'nin siyer öğretimi konusuna büyük bir önem verdiği hatta bu temanın takvimin amaçlarının merkezinde yer aldığını söylemek mümkündür. Diyanet Çocuk Takvimi'nin siyer öğretimi noktasında Peygamberimizin (sav) hayatını çocukların anlayabileceği şekilde kronolojik sıraya uygun olarak aktardığı görülmüştür. Peygamberimizin (sav) hayatında ve İslam tarihinde önemli bir yere sahip olan yer ve mekânların da uygun görsellerle desteklendiği bu şekilde birden fazla duyu organına hitap etmenin amaçlandığı görülmüştür. Sahabe hayatının da ön plana çıkarıldığı takvimde sahabilerin çocuk yıllarına dair yapılan vurgunun yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Nihayetinde ise takvimlerin siyer öğretimi noktasında bazı eksiklerinin bulunmasına rağmen iyi bir noktada olduğunu söylemek mümkündür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

2021 yılı Diyanet Çocuk Takvimi'nin incelendiği çalışmada elde edilen bulgular 5 temada toplanmıştır. Ana temalar; Diyanet Çocuk Takvimi'nin içerisindeki etkinlikler, inanç, ibadet, kavram öğretimi ve siyer öğretimi açısından değerlendirilmesi şeklinde belirlenmiştir.

Diyanet Çocuk Takvimi içerisinde yer alan etkinlikler incelendiğinde takvimin 19 etkinlikten oluştuğu tespit edilmiştir. Söz konusu etkinliklerden en çok Benim Peygamberim etkinliğine (105) ve Zaman Makinesi etkinliğine (94) vurgu yapıldığı görülmüştür. Diyanet Çocuk Takvimi'nde yer alan etkinliklerde milli ve manevi değerlerin bir arada aktarılmaya çalışıldığı, Peygamberimizin (sav) hayatı konusunda genel bilgilerin aktarıldığı, dini konularda çocukların genel bilgilere sahip olmasının amaçlandığı tespit edilmiştir. Diyanet Çocuk Takvimi'nde bazı noksanlıklar olmasına rağmen içerisinde yer alan etkinliklerin çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat söz konusu etkinliklerde daha çok bilişsel alanın ön plana çıkarıldığı duyuşsal ve psikomotor alanın ihmal edildiği görülmüştür. Bunun yanında Benim Peygamberim etkinliğinde bir çocuk olarak Peygamberimiz (sav) temasından ziyade Peygamberimizin (sav) çocuklarla olan ilişkisine yer verildiği tespit edilmiştir.

Diyanet Çocuk Takvimi inanç açısından incelendiğinde en çok yer verilen temaların Allah inancı (101) ve Peygamber İnancı (130) olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında inanç temasının çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğu görülse de önemli eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir. Bu başlıkta temaların aktarılış şeklinin kısmen yanlış olduğu ve eksik temaların varlığı ortaya çıkmıştır. Özellikle Allah, melek ve peygamber inancı noktasında planlama ve hazırlıkta eksiklik olduğu, sahada yapılan çalışmaların yeterince dikkate alınmadığı tespit edilmiştir. Antropomorfik tanrı anlayışını engelleme açısından takvimin yeterli olmaması, temsili anlatımdan ve kıssalardan yararlanılmamış olması ve bir çocuk olarak Peygamberimiz (sav) veya

peygamberler konusuna gereken önemin verilmemesi bu başlıktaki en önemli eksiklikler olarak tespit edilmiştir.

Diyanet Çocuk Takvimi ibadet açısından incelendiğinde en çok yer verilerin temaların namaz (39) ve dua (15) olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında Diyanet Çocuk Takvimi'nin ibadet konusuna bilişsel bir yaklaşım sergilediğini söylemek mümkündür. Kurban ibadeti dışındaki diğer ibadetlerde sevgi, güven, birlik, beraberlik ve bağlanma gibi duyuşsal temaların yeterli düzeyde aktarılmadığı, daha çok ilmi hali tarzda bilgi aktarımlarının olduğu görülmüştür. Tıpkı inanç konusunda olduğu gibi ibadet konusunda da çocukluk dönemi din eğitimi için önemli bir yere sahip olan hikâye ve kıssa anlatımlarından yeterince yararlanılmadığı tespit edilmiştir. Bu durumun önemli bir eksiklik olduğu görülmüş ve takvimde ibadet konusu ele alınırken duyuşsal alanın göz ardı edilmemesinin daha faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

Diyanet Çocuk Takvimi kavram öğretimi açısından incelendiğinde dini kavram kategorisinde 91 diğer kavramlar kategorisinde 89 kavramın öğretiminin hedeflendiği görülmüştür. Her iki grupta da kavram yanlışlığına sebep olabilecek açıklamalara rastlanılmamıştır. Dini kavramların daha çok somut kavramlardan seçildiği görülmüştür. Yine dini kavramların uygun görsellerle desteklendiğini bu sayede kalıcılığın hedeflendiğini söylemek mümkündür. Bu bakımdan dini kavramların çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğu görülmüştür. Diğer kavramlar olarak kategorileştirilen grupta ise tercih edilen kavramların çocukların gelişim özelliklerinin altında kavramlar olduğu ortaya çıkmıştır. Tercih edilen kavramların 2-6 yaş olarak kabul edilen ilk çocukluk dönemine ait kavramlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kavramlar gece, ev, gazete, dakika, deniz, bal çalı, çekirdek, ekmek, böcek, gemi vs. gibi kavramlardır. Diğer kavram olarak kategorileştirilen gruptaki kavramların yeniden ele alınmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Diyanet Çocuk Takvimi siyer öğretimi açısından incelendiğinde sahabe hayatına ve siyerde geçen yer ve mekânlara önemli vurguların yapıldığı görülmüştür. Sahabe hayatının aktarımı noktasında çocukluk yıllarına yer verilen sahabe sayısının oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Yer ve mekân konusunda ise Diyanet Çocuk Takvimi'nin bu konuya yeterli önemi verdiği görülmüştür. Takvimde yer verilen siyer tarihi için önemli yer veya mekânların genellikle uygun görsellerle desteklenmiş olmasının müspet bir

durum olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Nihai sonuç olarak ise kısmi eksiklikler dışında Diyanet Çocuk Takvimi'nin siyer öğretimi açısından çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğu sonuca ulaşılmıştır.

Diyanet Çocuk Takvimi'nin gelişim özellikleri açısından incelenmesi sonucunda takvimin gelişim açısından bazı önemli eksiklikleri içerisinde barındırdığı görülmüştür. Diyanet Çocuk Takvimi'nde yer alan etkinlikler çocukların gelişim özelliklerine uygun olmakla birlikte Diyanet Çocuk Takvimi'nin farklı etkinliklerle zenginleştirilmesinin doğru olacağı sonucuna ulaşılmıştır. İnanç açısından bakıldığı zaman da kıssalara ve temsili anlatımlara yer verilmemesinin en büyük eksiklik olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında Peygamberimizin (sav) veya peygamberlerin çocukluk yıllarına yeterli önemin verilmediği görülmüştür. İbadet konusunda da kıssa ve hikâyelere yeterince yer verilmediği, ibadetlere bilişsel bir yaklaşımın hâkim olduğu ve bu yaklaşımın duyuşsal alana doğru kaymasının gerekliliği görülmüştür. Kavram öğretiminde çocukların seviyelerinin altında kavramların fazlalığı dikkat çekmiştir. Siyer öğretimi noktasında da sahabenin çocukluk yıllarına dair vurgulamaların artmasının gerekliliği tespit edilmiştir. Sonuç olarak bazı eksiklikler olmasına rağmen Diyanet Çocuk Takvimi'nin çocukların gelişim özelliklerine uygun olduğunu söylemek mümkündür. Fakat belirtilen hususlarda çalışmaların yapılması ve bilimsel olarak yapılan çalışmaların incelenmesi sürecinden sonra hazırlanan bir çocuk takviminin daha etkili ve kalıcı öğrenmeleri sağlayabileceği öngörülmektedir.

5.2. Öneriler

Ulaşılan sonuçlardan hareketle Diyanet Çocuk Takvimi'ni hazırlayan kurula birtakım önerilerde bulunulabilir.

- Takvimlerin giriş kısmında kimler için hazırlandığı, hangi yaş grubuna hitap ettiği ve hangi amaçla hazırlandığı detaylı bir şekilde belirtilmelidir.
- Takvimler, çocukların gelişim ve dini gelişim özellikleriyle ilgili yapılan bilimsel çalışmaların detaylı bir şekilde incelenmesi ve çocuklarda görülen olumsuzlukların veya eksikliklerin tespiti sürecinden sonra hazırlanmalıdır.
- Takvimlerin içerisinde yer alan etkinlikler sayıca azaltılmalı, etkinlikler daha sade hale getirilmeli ve etkinliklerde yazıdan çok görsellere yer verilmelidir.

Özellikle Zaman makinesi etkinliği konu bütünlüğü dikkate alınarak yeniden hazırlanmalıdır.

- İnanç ve ibadet teması altında Kur'an-ı Kerim kıssalarına oldukça önem verilmeli, temsili anlatımlar yapılmalı ve Hz. Yusuf kıssası gibi kıssalardan yararlanılmalıdır.
- Peygamber inancı noktasında Peygamberimizin (sav) çocukluk yıllarına dair hikâyeler arttırılmalı “Bir Çocuk Olarak Peygamberimiz” başlığı bir tema olarak ortaya çıkarılmalıdır. Sahabe hayatına yapılan vurgunun yanında sahabenin çocukluk yıllarına dair olaylara daha çok yer verilmelidir.
- Dua temasına daha fazla önem verilmeli, çocukların ezberleyebileceği dua örneklerine yer verilmelidir. Bu noktada “Dua Öğreniyorum” gibi bir etkinlik tercih edilebilir.
- İbadet teması bilişsel bir anlatımdan ziyade sevgi, merhamet, birlik beraberlik ve güven gibi duyguları içeren duyuşsal bir yaklaşımla yeniden ele alınmalıdır.
- Takvim çocukların gelişimlerinin üstünde veya altında yer alan kavramlardan arındırılmalıdır. Takvimde yer alan kavramlar günlük hayatla bağlantıyı kolaylaştırabilecek kavramlar olmalıdır.
- Takvimde bilişsel alana yapılan vurgu azaltılmalı, duyuşsal ve psikomotor alana yapılan vurgu arttırılmalıdır.
- Çocuk takvimleri ile ilgili yapılacak olan farklı çalışmalarda takvimlerin şekil ve yazım tekniği açısından da analiz edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahioğlu-Lindberg, E. N. (2011). *Piaget ve Ergenlikte Bilişsel Gelişim*. 19(1), 1-10.
- Akyürek, S. (2004). *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Aslan, T. (2016). Zaman ve Takvim ilişkisi. İçinde *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu* (C. 1, ss. 271-278). İstanbul: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Atay, R., & Arslan, H. (2017). Üç Dönem, Üç Takvim: 2002, 2007 Ve 2011 Yılları Takvimleri Örneğinde Diyanet Söyleminin Analizi. *Dini Araştırmalar*, 20(52), 141-157. <https://doi.org/10.15745/da.354405>
- Ay, M. E. (2012). *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım* (29. bs). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Aybey, S. (2016). 6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi. *Journal of Turkish Studies*, 11(Volume 11 Issue 5), 69-84. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.9419>
- Aydın, A. (2016). *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim* (14. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, K. (2015). *Türkiye’de Çocuk Dergiciliği: Diyanet Çocuk Dergisinin İçerik Analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Kocaeli.
- Aydın, M. Ş. (2019). *Din Eğitimi Bilimi* (3. bs). Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Bacanlı, H. (2021). *Eğitim Psikolojisi* (28. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. <https://doi.org/10.14527/9786050022070>
- Bağcıoğlu Ünver, G. (2020). Bedensel ve Devinsel Gelişim. İçinde A. Ulusoy (Ed.), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi* (9. bs). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler* (15. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Batar, Y. (2016). Kur'an Kıssalarının Bazı Eğitsel Özellikleri. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 81-103.

- Batar, Y. (2018). Teolojik Temellendirmenin Din Eğitime Katkısı. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 221-234.
- Bayar, M. (2015). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları. *Journal of International Social Research*, 8(36), 453-465. <https://doi.org/10.17719/jisr.2015369517>
- Bayraktar, B. (1983). *İslam’da Eğitim Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli* (2. bs). İstanbul: Ana Neşriyat.
- Baz, Z. T. (2020). *Yaygın Din Eğitimi Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinin Değerlendirilmesi (2008 Ve 2018 Takvimleri)* (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Beyhakî, A. b. el-Hüseyn. (2017). *Es Sünenül Kebir* (C. 8; Zekeriya Yıldız, H. Yıldız, & H. Yıldız, Çev.). İstanbul: Ocak Yayıncılık.
- Bilgin, B. (1988). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bulut, M. (1997). *Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Can, G. (2017). Kişilik Gelişimi. İçinde B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim Psikolojisi: Gelişim, Öğrenme, Öğretim* (17. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Canan, İ. (2008). *H. Peygamber’in (sallallahu aleyhi ve sellem) Sünnetinde Terbiye*. İzmir: Işık Akademi Yayınları.
- Cebeci, S. (2015). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi* (3. bs). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Eğitim Sözlüğü* (1. bs). İstanbul: Say Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2021). *Geliştiren Anne- Baba* (40. bs). İstanbul: Kronik Kitap.
- Çanakçı, A. A. (2018). Çocukluk Dönemi Gelişim Özellikleri Ve Din Eğitimi: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (6), 51-93.

- Çapçioğlu, F. (2016). 2. Ünite Gelişim Kuramları Ve Din Ve Ahlak Öğretimi. İçinde *Din ve Ahlak Öğretimi* (1. bs, s. 50). İlitam.
- Çetinel, H. (2019). Kavram Olgusu; Dînî Kavramların Öğretimi, Önemi Ve Sınırlılıkları Üzerine. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, (47), 89-114. <https://doi.org/0000-0002-9851-2711>
- Çiftçi, A. N. (2008). *Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinde Yer Alan Hadislerin Tahric Ve Tenkidi* (Yüksek Lisans Tezi). T.C Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Bursa.
- Dam, H., Oruç, C., Gündüz, T., Köylü, M., & Kılavuz, M. A. (2021). *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi* (8. bs; M. Köylü, Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Deniz, Ü. (2018). *Eğitim Psikolojisi* (2. bs; N. Aral & T. Duman, Ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. <https://doi.org/10.14527/9786052410240>
- DİB. (2020, Aralık 15). website: <https://diniyayinlar.diyanet.gov.tr/Detay/553/2021-y%C4%B1%C4%B1-diyanet-takvimleri-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1>
- Dodurgalı, A. (1996). *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Doğan, R. (2016). Yaygın Din Eğitiminin Neliği. İçinde R. Doğan & R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi El Kitabı* (4. bs). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Doğan, R., & Zengin, Z. S. (2013). *Din Eğitimi: El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Doğanay, A., Ataizi, M., Şimşek, A., Balaban Salı, J., & Akbulut, Y. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (A. Şimşek, Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Erden, M. (2011). *Eğitim Bilimlerine Giriş* (6. bs). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Ertürk, S. (2017). *Eğitimde “Program” Geliştirme* (2. bs). Ankara: Edge Akademi.
- Fazlıoğlu, Y. (2017). Sosyal Gelişim. İçinde N. Aral & T. Duman (Ed.), *Eğitim Psikolojisi* (2. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gökçe, O. (1995). *İçerik Çözümlemesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi.

- Gökmen, A. (Ed.). (2021). *2021 Diyanet Çocuk Takvimi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaca, F. (2007). *Dini Gelişim Teorileri*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Keyifli, Ş. (2013). *Yaygın Din Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar* (1. bs). Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Koçak, İ. (1995). Arapların Ay Takvimindeki Ay Adları. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi*, 37(1-2), 395-406.
- Korkmaz, M. (2016). Kur'an Kurslarında Din Eğitimi. İçinde R. Doğan & R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi El Kitabı* (4. bs). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Köylü, M. (Ed.). (2021). *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi* (8. bs). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Köylü, M., & Oruç, C. (2020). *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi* (2. bs). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Miller, P. H. (1983). *Theories of Developmental Psychology*. San Francisco: W.H. Freeman.
- Milli Eğitim Temel Kanunu*. , 1739 § (1973).
- Müslim, bin H. (2004). *Sahih-i Müslim Muhtasarı* (H. Akın, Çev.). İstanbul: Karınca Yayınları.
- Nas, M. (2018). Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi. *Talim Dergisi*, 2(2), 289-325.
- Nevevî, M. bin. (2015). *Riyâz'us Sâlihîn* (M. Türk, Çev.). İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.
- Okumuşlar, M. (2013). *Din Eğitimi: El Kitabı* (4. bs; R. Dogan & R. Ege, Ed.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Öz, A. (2022). Benlik Bilinci Temelli Din Eğitimi: Self-Consciousness Based Religious Education. *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27(2), 35-52. <https://doi.org/10.58568/firatilahiyat.1164504>

- Parlak, P. Z. (2012). *Yaygın Tarih Eğitimi Aracı Olarak Duvar Takvimleri Üretim Süreci, İçerik Analizi Ve Kullanım Biçimleri* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- Sarı, N. (2020). *Diyanet Çocuk Dergisi Özelinde Türkiye’de Çocuklar İçin Siyer Çalışmaları (2000-2019)* (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Seher, B. Ç. (2021). Bedensel ve Devinimsel Gelişim. İçinde D. M.Engin (Ed.), *Eğitim Psikolojisi* (13. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Selçuk, M. (2009). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (4. bs). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Senemoğlu, N. (2021). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim* (28. bs). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şulul, K. (2002). Hicri Takvimin Ortaya Çıkışı. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(10).
- Tosun, C. (2020). *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (10. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu | Sözlük. (2022, Eylül 25). TDK website: <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk, E. (2014). *Çocukluk Döneminde Duygusal Gelişim ve Din Eğitimi*. 143-158.
- Tüzel, E. (2016). İçinde A. Uzunöz (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ungan, S., & Yiğit, F. (2014). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları. *Journal of Language and Literature Education*, 10, 184-198.
- Üçer, C. (2000). Türk-İslam-Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Takvimleri. *Cogito*, (22), 117-122.
- Ülgen, G. (2004). *Kavram Geliştirme: Kuramlar ve Uygulamalar* (5. bs). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yapıcı, Ş., & Yapıcı, M. (2010). *Eğitim Psikolojisi* (2. bs). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Yavuz, K. (1994). *Çocuk ve Din* (1. bs). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Yavuz, K. (2012). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi* (3. bs). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Yavuzer, H. (2020). *Eğitim ve Gelişim Özellikleriyle Okul Çağı Çocuğu* (22. bs). İstanbul.
- Yazgan İnanç, B., Kılıç Atıcı, M., & Bilgin, M. (2020). *Gelişim Psikolojisi 1 Bebeklik, Çocukluk ve Ergenlik* (16. bs). Pegem Akademi Yayıncılık. <https://doi.org/10.14527/9786052414101>
- Yazıbaşı, M. A. (2017). Çocukluk Döneminde Din ve Din Eğitiminin Çocuklara Kazandırdıkları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 18.
- Yazır, E. M. H. (2021). *Hak Dini Kur'an Dili* (1. baskı). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. bs). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, İ. A., & Öz, A. (2021). Hadislerde Çocuk ve Çocukluk. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 885-907. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1011520>
- Yıldız, S. (1981). Vaaz ve Hutbelerle Camilerde Din Eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığının Rolü. *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri*.
- Yıldız, Zafer. (2004). *Diyanet Çocuk Dergisi'nin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı.
- Yıldız, Zafer. (2012). Diyanet Çocuk Dergisinin Din Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 24.
- Yılmaz, H. (2003). *Din Eğitimi ve Sosyal Barış* (1. bs). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2021). *Çocuk Ruh Sağlığı: Çocuğun Kişilik Gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları* (40. bs). İstanbul: Özgür Yayınları.